

TC
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

PROF. DR. SUAT YILDIRIM'IN TEFSİR
ÇALIŞMALARI

Emran ÇELİK

Danışman:
Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

DIYARBAKIR-2011

ÖZET

Prof. Dr. Suat Yıldırım, Kur'ân ve Kur'ân ilimleri alanında önemli çalışmalar kaleme almıştır. Hz. Peygamberin Kur'ân'ın en yetkili tefsircisi olarak onu nasıl tefsir ettiğine dair doktora tezini yazmıştır. Başta Kur'ân ve Kur'ân İlimlerine Giriş, Doçentlik tezi olarak telif ettiği Kur'ân'da Ulûhiyyet, Fatıha ve En'am Surelerinin Tefsiri olmak üzere Konulu Tefsir çalışmalarında önemli eserler yazmıştır. Hazırladığı *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali* diğer meallerden birkaç yönden farklılık arz etmektedir. Bu meal, geniş bir okuyucu kitlesinin beğenisine mazhar olmuştur. Arapça ve Fransızca'dan Türkçeye tercümeleleri de bulunan Müellifin, çoğunluğu Tefsir alanında olmak üzere iki yüz kadar ilmi inceleme ve makalesi bulunmaktadır. İslami ilimlerdeki derinliğinin yanı sıra Batı kültür ve inancına vakıf olan müellifimizin, bu alanda da çalışmaları vardır. Oryantalistlerin İslam araştırmaları üzerine incelemelerini konu alan bir eser yazarak onların faaliyetlerine dikkat çekmiş ve bazı yanlış tezlerini ortaya koymuştur. Batı ile ilgili diğer bir çalışmasında Hıristiyanlığın mevcut kaynaklar ışığındaki analizini ele almaktadır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden yaş haddinden emekliye ayrılan Müellif, ilmi çalışmalarına halen devam etmektedir.

ABSTRACT

Professor Dr. Suat Yıldırım has made very important studies in the field of Qur'an and Qur'anic sciences. He had prepared his doctoral dissertation about how the Prophet Mohammed interpreted Qur'an as the most authoritative interpreter of Qur'an. He has published so many important books such as; Qur'an and Introduction to the Qur'anic Sciences, Godhead (Deity) in Qur'an, interpretation of the sections of Qur'an which are Fatiha and En'am that he had published for his dissertation of Associate Professorship. Qur'an al-Hakim and its interpretation that he had prepared differ in several ways from the others. This interpretation was appreciated by a lot of readers. Mr. Yıldırım having almost two hundred scientific researches, majority of which are about interpretation of Qur'an and some articles, also has translations from French and Arabic into Turkish. As well as his deep knowledge in Islamic Sciences, author is also very competent on Western Culture and Belief. By writing a book narrating Orientalists' researches on Islam, he attracted attention on their activities and put forward some of their wrong dissertations. In another study about Western, he deals with analysis of Christianity in the light of other available resources. Author who had retired from Marmara University Faculty of Theology cause of age limit still continues his studies.

ÖNSÖZ

Tefsir kitaplarının başında ekseriyetle Tefsir İlminin ‘Eşref-ül Ulum’ (İlimlerin en şerefli, en yücesi) olduğu tespitine yer verilir. Bunun nedeni Tefsir ilmi’nin Allah’ın ezeli ve yüce kelamı olan Kur’ân-ı Kerim ile ilgili bir ilim dalı olmasıdır.

Kur’ân-ı Kerim nazil olduktan sonra, başta onun ilk muhatabı ve onun vahyine mazhar olan Hz. Peygamber olmak üzere, onun nüzulüne şahit olan sahabe-i kiram ve sonraki asırlarda birçok âlim tarafından tefsir edilmiştir. Hz. Peygamber ve Sahabe-i Kiram Kur’ân’ın tamamını baştan sona tefsir etmemişlerdir. Hicri 2. ve 3. asırlarda İslam’ın hızla gelişip yayılmasıyla birlikte ilmi çalışmaların yanı sıra, Tefsir ve Ulum-ul Kur’ân alanındaki çalışmalar da hız kazanmış, neticede Kur’ân-ı Kerim baştan sona tefsir edilmeye başlanmıştır.

20. asrın ikinci yarısına kadar bu şekilde devam eden tefsir faaliyetleri ikinci yarıdan itibaren farklı bir hüviyet kazanmıştır. Ondan sonraki dönemlerde Kur’ân’ı baştan sona tefsir etmenin yanında, belli bir konunun ele alındığı ‘Konulu Tefsir’ çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Son zamanlarda Tefsirle ilgili yapılan çalışmalar ekseriyetle Tefsirin belli başlı konuları ile ilgili olmaktadır. Biz de tezimizde Tefsir ilmine ömrünü vermiş, bu sahada ağırlığını hissettirmiş ve özgün eserler ortaya koymuş olan Prof. Dr. Suat Yıldırım’ın bu önemli çalışmalarını ele almayı uygun gördük.

Tefsir ilmi ile ilgilenen ve bu ilim dalı ile ilgili eser telif edecek kişinin her şeyden önce Kur’ân’ın dili olan Arapçayı iyi bilmesi, Kur’ân ve Sünnete sadakatinin tam olması ve sahih bir itikada sahip olması gerekmektedir.

İlmi bir çevre ve gelenekten yetişen, yukarıdaki vasıfları haiz Suat Yıldırım, uzun yıllardır Tefsir ilmi ile iştigal ederek bu alanda önemli eserler ortaya koymuştur. Arapça ve Kur’ân İlimleri sahasında engin bir birikime sahip olan Müellif, bu birikimini günümüzün çalışma teknikleriyle Kur’ân’ı anlama ve yorumlama sahasında kullanmıştır.

Ayrıca Fransa’da bir müddet kalarak Fransızca’yı öğrenmiş, Batı literatürüne vakıf olmuş ve bu alanda özgün eserler ortaya koymuştur. 15’ten fazla telif ve tercüme, çok sayıda bildiri ve konferans, iki yüz kadar ilmi inceleme ve makalesi ile kalemi güçlü olan Müellifimizin bu değerli çalışmalarını inceleyerek orijinal yönlerini, bu çalışmalarda hangi konuları nasıl ele aldığını tespit edip ortaya koymayı hedefledik.

Tezimizde özet ve değerlendirme şeklinde ele aldığımız bu çalışmaları, giriş ve üç bölümde incelemeyi uygun gördük. Giriş kısmında Suat Yıldırım’ın kısa öz geçmişi ile kendisinin hazırladığı eserler listesine yer verdik. Birinci bölümde Kur’ân ilimleri ve konulu tefsir çalışmaları kapsamında *Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri*, *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, *Kur’ân’da Ulûhiyyet ile Fâtîha ve En’am Surelerinin Tefsiri* kitaplarını inceledik. İkinci bölümde *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Tercümeler, bildiri, ilmi inceleme ve makalelerini ele aldık. Makalelerin çokluğu sebebiyle özellikle Tefsirle ilgili olanları kısaca değerlendirdik. Diğer konulardakileri ise liste halinde vermekle yetindik. Üçüncü bölümde ise Batı, Oryantalizm ve Hıristiyanlık bağlamında *Oryantalistlerin Yanılgıları* ile *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık* adlı kitapları inceledik. Çalışmamızın ana malzemesini Suat Yıldırım’ın Tefsir çalışmaları oluşturmaktadır. Kitaplar tek tek ve birbirinden ayrı olarak incelendiğinden, bir kitabı ele alırken, bazen müellife ait görüşleri aktarmada ya da özetlemede kitabın sayfasını göstermeye lüzum duymadık. Çalışmalar esnasında Kur’ân ayetlerinin tercümelerinde Müellifimizin mealini kaynak olarak kullandık.

Suat Yıldırım’ın Tefsir çalışmalarını değerlendirirken söz konusu kitaplar hakkında bir nebze bilgi vererek bir fikir edinmeyi amaçladık. Okuyucu kaynakların aslını bulup tamamını okursa o zaman tam anlamıyla istifade imkânı elde edebilir. Böylece biz de hedefimize ulaşmış olarak memnuniyet duyarız.

Tez boyunca çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren danışmanım Sayın Prof. Dr. Muhammed Çelik Hocama teşekkürü borç bilir hürmetlerimi bildirmek isterim. Ayrıca çalışmalarını ele almama müsaade eden, konu ile ilgili yönlendirmelerde bulunan ve tezimi gözden geçirip tavsiyelerde bulunan Muhterem Suat Yıldırım Hocama saygılarımı ve teşekkürlerimi arz ederim.

Sa’y ve gayret bizden tevfik Allah’tandır.

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından

.....

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan : Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Danışman)

(imza)

Üye : Doç. Dr. Ali AKAY

(imza)

Üye : Doç. Dr. Nazım HASIRCI

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

İmza

.....

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın Öz Geçmişi ve Eserlerinin Listesi.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN İLİMLERİ VE KONULU TEFSİR ÇALIŞMALARI

I- PEYGAMBERİMİZİN KUR'ÂN-I TEFSİRİ	10
A- Hz. Peygamberin Kur'ân'ı Açıklamasına Dair Belli Başlı Meseleler	12
1- Hz. Peygamberin Kur'ân'ı Tefsir Etme Vazifesi ve Tefsirinin Değeri	12
2- Kur'ân'ın Tefsire Muhtaç Olan ve Olmayan Âyetleri.....	13
3-Miktar Olarak Hz. Peygamberin Tefsiri.....	15
4- Hadis'in Kuran'a Raci Olma Meselesi.....	17
5- Kur'ân'la Hadisler Arasında Tenakuz İddiası:	17
6- Hz. Peygamberden Gelen Bazı Tefsir Rivayetlerini Âlimlerin Dirayet Yoluyla Tefsir Etmeleri .	18
B- Hz. Peygamberin Tefsirine Vesile Teşkil Eden Durumlar	18
C- Hz. Peygamberin Tefsirinin Belli Başlı Kısımlarına Dair Misaller	19
II- ANA HATLARIYLA KUR'ÂN VE KUR'ÂN İLİMLERİNE GİRİŞ	23
A- Kur'ân-ı Kerim'in Mahiyeti	24
B- Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Metninin İntikali	27
1- Ayetler.....	28
2- Sureler	29
3- Mekki ile Medeni Ayet ve Surelerin Tertibi	30
4- Kur'ân'ın Kitap Haline Getirilmesi ve Çoğaltılması.....	31
5- Kur'ân'ın Noktalanması ve Harekelenmesi	32
C-Kur'ân İlimleri.....	33
1- Esbabu'n-Nüzul:	33
2- Nesh Meselesi	34
3- Kur'ân Kıssaları	35
4- Huruf-u Mukattaa.....	36
D- Kur'ân-ı Kerim'in Üslûbu.....	36

E- Kur'ân'ın İ'cazı	39
İ'caz Vecihleri	40
III- KUR'ÂN'DA ULÛHİYET.....	45
A- Allah'ın Vasıflarını Bildiren İsimler	48
B- Batıl Tanrılar	52
1- Şirk Amilleri	52
2- Kur'ân'ın Kronolojik Yönden Şirke Karşı Davranışı.....	56
3- Şirk Tanrılarını Redd Sebepleri.....	59
4- Batıl Tanrılarını Redd Usulüne Örnekler	61
5- Batıl Tanrı Figürleri	62
IV- FATİHA VE EN'AM SURELERİNİN TEFSİRİ.....	63
A- Fatıha Suresi	64
B- En'am Suresi	64

İKİNCİ BÖLÜM

MEAL, ÇEVİRİ, MAKALE VE BİLDİRİLERİ

I- MEAL ÇALIŞMASI	66
A- Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli.....	67
1- Açık Akıcı ve Sade Bir Dil Kullanması	69
2- Ahenkli Bir Anlatıma Sahip Olması	71
3- Kur'ân'ın Kur'ân ve Sünnetle Tefsiri	72
4- Ayetlerden Sonra Açıklamalara Yer Vermesi	73
5- Hazifler ve Ayetler Arasında İrtibat Kurması	74
6- Dinamik Pratik ve Güncel Olması	75
7- Geleneğe ve Sahih İtikada Bağlılığı.....	77
8- Kur'ân İle Tevrat ve İncil Arasındaki Paralelliklere Atıfta Bulunması.....	77
9- Mealin Kâğıt ve Sayfa Düzeni	79
B- Meal ile ilgili eleştiri ve değerlendirmeler.....	80
II- ÇEVİRİLERİ	84
A- En Mühim Mesaj: Kur'ân	84
B- Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim	86
C- Tefsir-i Kebir Tercümesi	88
III- BİLDİRİ VE MAKALELERİ.....	89
1- Kur'ân'ın Muhtevası	90
2- Kur'ân-ı Kerim'in Üslubu.....	93
3- Müteşabih Ayetler	94
4- Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar.....	97
5- Hadisleri Kur'ân'la Karşılaştırma Meselesinin Kaynakları	98
6- Âyetlerin Kronolojik Sıralaması ve Âyetlerin Tertibinde Oryantalist Şüphesi	100

7- Kur'ân-ı Kerim Mealleri	103
8- Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORYANTALİZM VE HİRİSTİYANLIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

I- ORYANTALİSTLERİN YANILGILARI.....	120
A- Oryantalizmin Mahiyeti Tarihçesi ve Metotları	122
B- Şarkiyatçıların İslam Medeniyetini Araştırma Metotları	127
C- Batının İslam Dünyasına Bakışı ve Müslümanların Oryantalistler Karşısındaki Tutumu.....	128
D- Oryantalizmin Başarılı Olup Olmadığı Meselesi	130
E- Bazı Önemli Oryantalistler ve İddiaları	131
F- Oryantalist İddialara Cevap Örnekleri	134
1- Oryantalistlerin İslam Dünyasındaki Tesirleri (Malik Bin Nebi)	134
2- Rodinson ve Diğer Şarkiyatçılara Cevap (Kasım Küfrevi)	135
3- Rahman Sıfatından Hareketle İslam'ı Hıristiyanlığa İrca' Girişimi	135
4- Şeytan Kur'ân'a Müdahale Edemedi	136
5- Kur'ân'ın İ'cazı ve Oryantalistler	138
G- Batı'da Yapılan Kur'ân Tercümeleleri.....	139
II- MEVCUT KAYNAKLARA GÖRE HİRİSTİYANLIK.....	140
A- Hz. İsa ve Tebliğatı	142
B- Hıristiyanlığın İlk Dört Asırdaki Oluşumu	143
C- Kutsal Metinler	145
D- Hıristiyanlığın Akide ve Amel Esasları.....	146
E- Hıristiyanlık Fırkaları	149
F- Hıristiyanlıkta Reform Hareketleri	150
G- Konsiller.....	151
H- Papalık.....	152
İ- İslam'ın Zuhurundan Günümüze Kadar Hıristiyanlığın İslamiyet'e Bakışı	153
SONUÇ	155
BİBLİYOGRAFYA	158

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
(a.s)	: Aleyhi's Selam
AÜ	: Atatürk Üniversitesi
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	:Cilt
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DÜ	: Dicle Üniversitesi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
KM	: Kitab-ı Mukaddes
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	:Ölüm Tarihi
(ra)	: Radiyallahu Anh
(sav)	: Salallahu Aleyhi ve Selem
s.	:Sayfa
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Prof. Dr. Suat Yıldırım, memleketimizde tefsir alanında yetişmiş önemli bir şahsiyettir. Atatürk, Sakarya ve Marmara Üniversitelerinde tefsir dersleri okutmuş ve bu alanda önemli eserler telif etmiştir. Suat Yıldırım'ın ilim anlayışını, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş* eserinin sunuşunda şu sözlerinden anlamak mümkündür. Özetle şunları söyler: Memleketimizin Kültür hayatında, ihtisas ehli ile geniş kitle (avam) arasında uzaak bir mesafe bulunmaktadır. Daha sıhhatli bir yapıya kavuşmak için ihtisasın neticelerini okunaklı ve munis bir surette geniş kitleye sunmak, böylece ihtisas ehlini de tırmanıp içinde kaldıkları fildişi kulelerden realiteye, topluma indirmek gerekmektedir. Bu ihtiyaç dini ilimler alanında daha çok hissedilmektedir. Eserleriyle; ilmi makale ve incelemeleriyle; konferans, panel ve çeşitli sosyal aktiviteleriyle haklı bir üne kavuşan Suat Yıldırım'ın kısa öz geçmişi ve ilmi çalışmalarını ele alacağız.

Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın Öz Geçmişi ve Eserlerinin Listesi

15.01.1941 tarihinde Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde dünyaya geldi. Babası Mehmet Zeki Yıldırım (ö. 20.06.1989), dedesi Hacı Hüsnü Yıldırım (1938) Ergani müftülüğü yapmış zevat arasındadır. Annesi Seniha Hanım (ö. 19.03.1955) tarafından dedesi Mustafa İnal bey (ö. 15.11.1931) Osmanlı dönemi mutasarrıflarından, onun babası Kavasbaşılardan Hacı İbrahim (ö. 20.01.1932), Osmanlı dönemi A'yan (Senato) azalarındandır. Suat Yıldırım 1959 yılında Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini okuyarak Lisans eğitimini tamamladı. Suat Yıldırım'ın bundan sonraki öğrenim hayatı ve eserler listesi, kendilerinin hazırlamış olduğu şekliyle olduğu gibi aşağıda sunulmuştur.

Çok sayıda telif, tercüme, makale, sempozyum bildirisi ve konferansı bulunan Müellif, 2008 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyeliği görevinden yaş haddinden emekli olmuştur. 'Hizmette emeklilik yoktur' kaidesinde bu alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir. Hocamıza sıhhatli uzun ömür; bize de eserlerinden hakkıyla istifade etmeyi Allah'tan niyaz ederiz.

Özgeçmiş ve Eserler Listesi

Adı Soyadı : Suat YILDIRIM

Doğum Tarihi : 15.01.1941

Ünvanı : Profesör Doktor

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İlahiyat Fakültesi	Ankara Üniversitesi	1964
Doktora	İslâmî İlimler Fakültesi	Atatürk Üniversitesi	1973
Doçent	İslâmî İlimler Fakültesi	Atatürk Üniversitesi	1977
Profesör	İlahiyat Fakültesi	Marmara Üniversitesi	1988

Doktora Tezi: Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı Tefsiri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Asistan	Atatürk Üniversitesi Erzurum	31.8.1968
Post Doktora	Sorbon Üniversitesi- Paris	1974-1975
Doçent	Atatürk Üniversitesi	8.11.1977
Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı	Atatürk Üniversitesi	1977-87
Öğretim Üyesi	Imam Muhammed University- Riyad	1987-88

Profesör	Marmara Üniversitesi	01-08-1988
Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı	Marmara Üniversitesi	1989-1993
Dekan	Sakarya Üniversitesi	30-3-1993/30-8-1996
Profesör	Marmara Üniversitesi	1996 –1998
Profesör	International Islamic University Malaysia (Dept of Qur`an and Sunnah Studies) Kuala Lumpur	05.07.98_30.08.2000
Profesör	Marmara Üniversitesi	01.09.2000- 15.01.2008-Emekli

Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri:

- 1- Mustafa Erkekli, “Beydavi’nin Tefsirini Tenkide Dair el-İthaf fima Tebi’a’l-Beydavi Sahibe’l- Keşşaf Adlı Eserin Tahkiki”, Marmara Üniversitesi, 1990.
- 2- Ekrem Gülşen, “Giritli Sırrı Efendinin Tefsirdeki Yeri”, Marmara Üniversitesi, 1991.
- 3- Murat Sülün, “Fahreddin Razi’nin Mefatihü’l-Ğayb Adlı Tefsirinin İndeksleri”, Marmara Üniversitesi, 1994.
- 4- Nurdoğan Türk, “Fahreddin Razi’nin Mefatihü’l-Ğayb Adlı Tefsirinin İndeksleri” , Marmara Üniversitesi, 1994.
- 5- Faruk Salman, “Haralli’nin Hayatı ve Miftahu’l-Babi’l-Mukaffel Adlı Eserinin Tahkiki”, Marmara Üniversitesi, 1996.
- 6- Adil Öksüz, “Tefsir Usulü Açısından Haris el-Muhasibi’nin Fehmu’l-Kur’ân ‘ı”, Sakarya Üniversitesi, 1996.
- 7- Abdurrahman Umar, İsbindari, “Kitabetu’l-Kur’âni’l-Kerim fi’l-Ahdi’l-Makki (Mekke) Döneminde Kur’ân Vahyinin Yazılması”, International İslamic University Malaysia, 2000.
- 8- Abdurrahman Hussein, “el-İslahu’l-Fikri va’l-İctimai fi Tafsiri İbn ‘Ashur (The Intellectual and Social Reform in Tafsir of İbn ‘Ashur), International İslamic University Malaysia, 2001.

- 9- Reşad İlyasov, “Kur’ân-ı Kerim’e Göre Bilgi Kaynağı Olarak Vahiy”, Marmara Üniversitesi, 2002.
- 10- Osman Karyağdı, “Kur’âna Göre Sosyal Çevrenin İnanç ve Davranışlara Etkisi”, Marmara Üniversitesi, 2002.
- 11- Ahmet Özbay , “Kurtubi’nin el-Cami li-ahkami’l-Kur’ân Adlı Tefsirinde Müşkilu’l-Kur’ân”, Marmara Üniversitesi, 2003.
- 12- Mahmut Ay, “Molla Gürani’nin Gayetu’l-Emani Adlı Tefsirinin Fatıha ve Bakara Suresi (Ayet:1-103’e kadar) Tahkiki”,Marmara Üniversitesi, 2003.
- 13- Ali Osman Kahveci, “Kur’ân-ı Kerim Hakkında Hazırlanan İndeksler”, Marmara Üniversitesi, 2004.
- 14- Muhammed Ali Duran, “Kur’ân’da Ayet Kavramı”, Marmara Üniversitesi, 2004.
- 15- Mamatsaly Matkalykov,“Kur’ân’a Göre Müslüman’ın Şahsiyeti”, Marmara Üniversitesi, 2005.
- 16- Ramiz Mammadov, Tabersi’nin Mecmau’l-Beyan Adlı Tefsirinde Hz. Peygamber’i İkaz Eden Ayetlerin Tefsiri, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2006.
- 17- Mustafa Öztürk, İbn Ebi’l-‘İzz el-Hanefi’nin Esraru’l-Hitab Adlı Eserinin Edisyon Kritiği, Marmara Üniversitesi, 2006.
- 18- Yasemin Tunç, Kur’ân Hafızlığı ve Müslüman’ın Dini Hayatındaki Önemi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2008.
- 19- Suat Mertoğlu, Almanca yapılmış Kur’an çalışmaları Yüksek Lisans1992
- 20- Yusuf Akgün, Mefatihü’l-Gayb Tefsiri’nin 7.8.21 ve 22. ciltlerinin fihristi, Yüksek Lisans,1994
- 21- Kamil Güldemir, Mefatihü’l-Gayb Tefsiri’nin 5, 6, 29 ve 30. ciltlerinin fihristi, Yüksek, Lisans, 1994
- 22- H. Osman Şahin, Mefatihü’l-Gayb Tefsiri’nin 15, 14, 27 ve 28. ciltlerinin fihristi, Yüksek Lisans, 1994
- 23- Faruk Arslan, Tefsir-i Kebir`in indeksi (C.11-12/25-26), Yüksek Lisans, 1994
- 24- Atik Aydın, İbn Kesir`in Kur`an-ı, Kur`an`la tefsiri, Yüksek Lisans, 1996
- 25- Hüseyin Akyüzoğlu, Âlusi`nin *Ruhu`l-Meâni* tefsirinin 3. ve 6. ciltlerinin fihristi, Yüksek Lisans, 1996

- 26- Osman Abidin Paksu, Bediüzzaman Said Nursi ve İ̇şaratü'l-i`caz tefsiri, Yüksek Lisans, 1997
- 27- Hamza Ermiş, Alusi'nin *Ruhu'l-Meani* tefsirinin V. ve XIII. ciltlerinin fihristi, Index of Alusi's *Ruhu'l-Meani* interpretation (volumes V and XIII), Yüksek Lisans, 1997
- 28- Asiye Şen, Kur'ân-ı Kerim'e göre insanın psikolojik yapısı (Razi'nin Mefatihü'l-Gayb tefsiri çerçevesinde) Psychological structure of human being in Quran (in Razi's tafsir, Mefatihü'l-gayb), Yüksek Lisans, 2003

Yönettiği Doktora Tezleri:

- 1- Necati Tetik, “Kıraat İlminin Talimi”, Atatürk Üniversitesi, 1981.
- 2- Lütfullah Cebeci, “Kur'ân'a Göre Kâinattaki Şer Problemi”, Atatürk Üniversitesi, 1982.
- 3- Sadık Kılıç, “Kur'ân'da Günah Kavramı”, Atatürk Üniversitesi, 1982.
- 4- Veli Ulutürk, “Kur'ân-ı Kerim'in Ulûhiyyeti Tanıtması”, Atatürk Üniversitesi, 1982.
- 5- İshak Yazıcı, “Ebu'l-Leys es-Semerkandi: Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu”, Atatürk Üniversitesi 1982.
- 6- Musa Kazım Yılmaz, “Tabresi ve Tabatabai'ye Göre İmamiyye Tefsiri”, Atatürk Üniversitesi, 1985.
- 7- Davut Ayduz, “Muhammed İbn Kassab'ın Nüketü'l-Kur'ân Adlı Tefsiri (tahkik ve inceleme)”, Marmara Üniversitesi, 1992.
- 8- Mustafa Altundağ, “Ali İbn Faddal el-Mucaşi'i'nin Nüketü Meanî'l-Kur'ân Adlı Eserinin Tahlili ve Tenkildi Neşri”, Marmara Üniversitesi, 1994.
- 9- Muhammed Çelik, Kur'ân'da İkna Hususiyeti, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1994.
- 10- Mehmet Refii Kileci, “Said Nursi'nin Eserlerinde İ'caz-ı Kur'ân”, Marmara Üniversitesi, 1995.
- 11- Ayşe Humeyra Aslantürk, “Ebu Hafs Ömer en-Nesefi'nin (Ö.537 h.) et-Teysir fi't-Tefsir Adlı Eserinin Tahlili ve el-Bakara Suresinin Tenkitli Neşri”, Marmara Üniversitesi, 1995.
- 12- Abdülaziz Hatip, “Kur'ân'ın Kaynağı İle İlgili Müsteşriklerin İddialarının Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi, 1996.

- 13- Abdülhamit Birişik, “Hint Alt kıtasında Tefsir Okulları (1948 bağımsızlık sonrası dönemde)”, Marmara Üniversitesi, 1996.
- 14- Niyazi Beki, “Tefsir İlmi Açısından Said Nursi’nin Eserleri” (Yirminci Asır Türkiye’inde İşaratu’l-İ’caz Örneği), Sakarya Üniversitesi, 1997.
- 15- Yunus Ekin, “Kur’ân’a Göre Küfür (İnkâr) Kavramı”, Sakarya Üniversitesi, 2000.
- 16- Faruk Tuncer, “Tenasüb İlmi Açısından Kur’ân Surelerindeki Ahenk”, Marmara Üniversitesi, 2000.
- 17- Ekrem Gülşen, “Kurtubi’nin Tefsirinde Esbab-ı Nüzul”, Sakarya Üniversitesi, 2002.
- 18- Selman Kuzu, “Kur’ân’a Göre Hikmet Kavramı”, Sakarya Üniversitesi, 2002.
- 19- Eyüp Yaka, “Kur’ân’da Ubudiyet ve Boyutları”, Sakarya Üniversitesi, 2002.
- 20- Hamdullah Bayram Öztürk, “Kur’ân-ı Kerim’in Özellikleri Açısından Tarihselci Yaklaşım”, Sakarya Üniversitesi, 2003.
- 21- Adil Öksüz, “Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur’ân”, Sakarya Üniversitesi, 2003.
- 22- Sabri Demirci, “Fahreddin Razi’nin Mefatihü’l-Ğayb’ında Müşkilü’l-Kur’ân”, Marmara Üniversitesi, 2003.
- 23- Reşit Haylamaz, “Kur’ân’a Göre Akıl Kavramı”, Sakarya Üniversitesi, 2004.
- 24- Murat Kaya, “Kur’ân’da Allah Teâlâ’ya ait Azametli Söz”, Marmara Üniversitesi, 2007.

Bildiği diller: Türkçe, Arapça, Fransızca, Farsça (Az), İngilizce (Az)

Projelerde Yaptığı Görevler: International Islamic University Malaysia, Research Center, Tefsiru’n-Nebi (s.a.s) li’l-Qur’ani’l-Kerim murattaben Hasebe Tertibi’s-Suver ve’l-Ayat, (Arapça), 2000, 242 s.

İdari Görevler:

- a- Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı, 1977-1987.
- b- Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Başkanlığı, 1988-1992.
- c- Marmara Üniversitesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı, 1992-1993.

d- Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, 1993-1996.

Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler:

Merkez Ebhasi'l-İman (Hartum) üyeliği El-Munte'da'l-Alemi li'l-Wasatiyye (International Moderation Forum)-Amman

Ödüller: Venezuela Santa Maria Üniversitesinden 2 Mart 2009 tarihinde fahri doktora ünvanı.

Kitaplar:

- 1-“Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri”, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1983.
- 2-“Türkiyemizde İslâm’ın Durumu” (Din Gerçeği kitabı İçinde), Cihan yayınları, İstanbul, 1984, s. 459-472,
- 3- “Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş”, İst. Ensar Yayınları, 1983, 240 s.,2005 (5. Basım, 226 s.)
- 4- “Kur’ân’da Ulûhiyyet”, İst. Kayıhan Yayınları, 1987 ve1998, 397 s.
- 5- “Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık”, Ankara, DİB, 1988, 2. Basım, İzmir, 1996, 456 s.,3.basım, İst., Işık Yay.,2005, 468 s.
- 6- “Fâtiha ve En’âm Sûreleri’nin Tefsiri”, İst. 1989, 228 sayfa, 2. Basım, İzmir 1993, 294 s.
- 7- “Kur’ân- ı Kerîm ve Fennî Keşifler”, Ankara, DİB, 1990, 36 s.
- 8- Fâtiha Sûresinin Tefsiri (DİB’nca yayınlanacak olan Tefsir için hazırlandı, 1999 15 s.
- 9-Oryantalistlerin Yanılgıları (Oryantalistlerin İslam Araştırmaları Üzerine Düşünceler), İstanbul, Ufuk Kitapları, 2003, 318 s.
- 10- “Tefsire Giriş”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (ders notları), 2001, 76 s.
- 11- Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, İstanbul, Define Yayınları, 2008, 20+605 s.
- 12- Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri, I-II, İstanbul, Yeni Akademi Yayınları, 2006 (3.Basım), 464+480 s.
- 13- Fethullah Gülen’in Kur’ân-ı Hakîm’e Yaklaşımı, İstanbul, Nil Yayınları 2. bas, 2010, 206 s.
- 14- Kur’ân’la Diriliş, İstanbul, Timaş yay., 2011, 144 s.

Yazılan uluslararası kitaplar veya kitaplarda bölümler:

- 1- “Ta’sîlu’l- İ’câzi’l- İlmî fi’l- Kur’ân ve’s- Sünne” kitabı içinde “Müstenedâtü’t- Tevfik beyne’n- Nusûsi’l- Kur’âniyye ve beyne’n- Netâici’l- İlimiyeti’s- Sahîha” (Kur’ân Âyetlerini Bazı Bilimsel Keşiflere Göre Açıklamanın Dînî Temelleri), Mekke, 1987, s. 37- 72
- 2- “Mekânetü’n- Nursî fi’l- Fikri ve’l- Hareketi’l- İslâmiyye” (B. Said Nursî’nin İslâm Düşünce ve Aksiyonundaki Yeri), Ürdün-Amman, 12 Haziran 1997, İslâm Düşüncesi Uluslar arası Enstitüsü’nün organize ettiği sempozyuma sunulan tebliğ, s. 35-43.
- 3- “Hâdiru’l-İslâm ve Mâdîhi fi Türkiya” (Arapça, İngilizce ve Fransızca olarak yayınlanacak Dünya’da İslam” kitabının bir bölümü), 52 sy.
- 4- International Islamic University Malaysia, Research Center, Tefsiru’n-Nebi (s.a.s) li’l-Qur’ani’l-Kerim murattaben Hasebe Tertibi’s-Suver ve’l-Ayat, (Arapça), 2000, 242 s.
- 5- Hacetu’l-Beşeriyye el-ân ile’r-Risaleti’l-Muhammediyye (Günümüzde Beşeriyyetin Hz. Muhammed (a.s)’in Risaletine İhtiyacı) , Abu Dabi Turizm ve Kültür Bakanlığı, 2009.

Kitaplara yazdığı önsözler

- 1- *Kur’ân’a Göre Nifak* (Dr. Sadık Kılıç’ın kitabına takdim), İstanbul 1982.
- 2- *Kur’ân’ın İkna Hususiyeti*, Dr. Muhammed Çelik, İzmir Çağlayan yayınları, 1996 Kitabına sunuş.
- 3- Fethullah Gülen Hakkında, Ali Ünal’ın *M. Fethullah Gülen (Bir Portre Denemesi)* Kitabına Önsöz, İstanbul, Nil Yayınları, 2002, s.16-32
- 4- *Küresel Barışa Doğru* kitabına Önsöz, İstanbul, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, 2002.
- 5- *Kur’ân Kıraati (Kıraat-ı Aşere)* kitabına Önsöz, M. Siracettin Öztoprak, İstanbul, Beyan Yayınları, 2005.
- 6- *Kur’ân’ın İkili Simetrik Yapısı* kitabına Önsöz, Dr. Muzaffer Ecevit, İstanbul, Simetri Yayınları, 2005.
- 7- *Sanat Eserine Vurulan Kur’ân Mührü* kitabına Önsöz, Doç. Dr. Murat Sülün, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006.

8- *Kur'ân ve Oryantalistler* Kitabına Önsöz, Selahattin Sönmezsoy, Ankara, Fecr Yayınları, 1998.

9- *Oryantalizm* (Mahmud Hamdi Zakzuk'dan çeviri), Dr. Abdülaziz Hatip, İstanbul, Işık Yayınları, 1993.

d) Ansiklopedi Maddeleri:

a- Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki maddeler:

el-Ahrufu's- Seb'a; el-Afuvv; el-Alîm; el-Azîm; el-Azîz; Ba'1; el-Berr; el-Bahru'1-Muhît Tefsiri; Besmele; el-Bedî; Bikâî; el-Burhân fî Ulûmi'1-Kur'ân; el-Câmi' li Ahkâmi'1-Kur'ân; ed-Dürrü'1- Mensûr Tefsiri; Fâtîha Sûresi; Fîl Sûresi, Kazımırski (Albert), Muhammed Draz, Kur'ân.

Dergah Yayınları İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi'ndeki maddeler

el- Bahru'1-Muhît; el-Basît Tefsiri; Beyzâvî; Beğavî; Merzubanî; Ebû Dâvud; Ebû Hayyân; Ebû Müslim; Ebû Hayyân Tevhidî; Fazıl Yemenî; el- Fevâtihu'1-İlâhiyye; el- Ensârî (Zekeriyâyâ); Feyzullah el-Hindî; Berzenci; el-Cevâhir fî Tefsîri'1-Kur'ân (Tantavî); el-Câmi' (Kurtubî); Dîrînî; ed- Dükkâlî.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İstanbul

“Allah (c.c.)” maddesi, “Tanrı” maddesi içinde, s.58-68.

Müellif'in Tercüme, Bildiri ve Makaleleri ikinci bölümde ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN İLİMLERİ VE KONULU TEFSİR ÇALIŞMALARI

Bu bölümde Suat Yıldırım'ın Kur'ân ilimlerine dair telif ettiği eserleri inceleyeceğiz. Bu eserlerde tespit ettiği hususları aktarıp bunların tefsir ilmi açısından önemini ele alacağız. Bu eserler Peygamberimizin Kur'ân-ı Tefsiri, Kur'ân ve Kur'ân İlimlerine Giriş, Kur'ân'da Ulûhiyyet ile Fatıha ve En'am Surelerinin Tefsiridir. Bu eserlerin her birini ayrı başlıklar halinde incelemeye çalışacağız.

I- PEYGAMBERİMİZİN KUR'ÂN-I TEFSİRİ

Suat Yıldırım'ın tefsir alanında yaptığı önemli çalışmalardan birisi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*¹ adlı doktora çalışmasıdır. Müellif, bu çalışmanın gayesini eserin önsözünde şöyle ifade etmiştir: “Allah Resulü'nün, Allah tarafından kendisine verilen Kur'ân'ı açıklama vazifesini nasıl ifa ettiğini, Kur'ân'ı nasıl tefsir ettiğini ortaya koymaktır. Zira Kur'ân'ın en büyük müfessiri, onu doğru ve en güzel tefsir eden, onun vahyine bizzat muhatap olan Allah Resulüdür.” Bu nedenle “Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri” konusu Tefsir ilminin temelini oluşturması bakımından çok önem arz etmektedir.

Bu konuda yeterli bir çalışma, geniş çerçeveli bir inceleme bulunmadığını; bu konunun usul kitaplarının çoğunda beyanın kısımları arasında bir kaç mahdut cümle ile ifade edildiğini kaydeden müellif, bu mevzuyu ele almaya karar vermiştir.

Şatibi, (ö. 790 /1388) sünnetin mahiyetini anlatırken,² M. Hüseyin ez-Zehebî Sadr-ı İslam'da tefsir kaynaklarını sıralarken³ ve Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu Tefsir ilminin doğuşunu incelerken⁴ bu konuyu nispeten geniş ölçüde ve farklı bir tarzda ele almışlardır. Ancak bu çalışmalar, müellifimizin eserinin doldurmuş olduğu boşluğu doldurmaktan uzaktır.

¹ Ele aldığımız bu kitap, yeni Akademi Yayınları tarafından Eylül 2007 yılında İzmir'de basılan 2. baskısıdır.

² Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s. 9. (Şatibi, *Muvafakat*, 4/9-38'den naklen)

³ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 9 (Zehebî, *et- Tefsir ve'l Mufessirun*, Kahire, 1961, 1/45-57'den naklen)

⁴Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 9 (Cerrahoğlu, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, Ankara, 1968, s.16-44'ten naklen)

Konuyu daha geniş ve detaylı olarak ele alan müellif, çok sayıda tefsir kaynaklarını, özellikle rivayet tefsirlerini ve başta Kütüb-i Sitte olmak üzere belli başlı hadis mecmularını tarayarak bu malzemelerden yararlanmıştır. Konuyu inceleme planı daha çok bu malzemenin ışığında ortaya çıkmıştır.

Kitabın başında Hz. Peygamberin Kur'ân'ı açıklamasına dair bazı nazari konulara değindikten sonra, çok sayıda misallerle konuyu anlatmayı hedeflemiştir.

Bu çalışma, alanında bir bakıma ilk olduğu için Müellif, bulunan malzemenin daha mükemmel bir tarzda işlenmesinin mümkün olacağını ifade etmektedir. İlgileneceklere bu imkânı sağlamak amacıyla aynı haberi farklı lafızlarla rivayet eden kaynakları mümkün olduğu kadar ayrıntılı olarak zikretmiştir. Kitabın hacmini büyütmemek için metni nakledilmeyen birçok misalin kaynaklarını da haşiyede vermiştir. Çokluğu sebebiyle bazı nevilerin birçok misaline işaret dahi etmemiştir.

Peygamberimizin Kur'ân-ı Tefsiri konusuyla yakından ilgisi bulunan *nüzul sebepleri* konusunu bu çalışmadan hariç tutmuştur. Çalışmada verdiği örnekleri sahih veya makbul rivayetler arasından seçmiştir. Zikredilen rivayetlerde, hadis âlimleri tarafından ta'lil edilen haberlerin illetine mümkün mertebe işaret etmiştir.

Kitabın giriş kısmında Kur'ân-ı Kerimin Tefsirine duyulan ihtiyacı beyan ederek Kur'ân'ın rey'le tefsir etmenin caiz olup olmadığı tartışmasına girmiştir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve İbn Abbas gibi büyük sahabilerin Kur'ân'ı rey'le tefsir ettiklerine dair örnekler vererek eş-Şatibi'nin Muvafakat'ından şunları nakletmektedir:

“Reyin mutlak olarak men edildiğini söylemek doğru değildir. Kur'ân'ın manasını beyan, hükmünü istinbat, lafzını tefsir etmek ve muradını anlatmak lazımdır. Böyle olmazsa ahkâmın tamamı yahut çoğu muattal hale gelir. Yoksa Resulullah'ın tevkifi olarak bunları beyan etmiş olması gerekirdi. O takdirde hiç kimse rey'i ile hareket edemez ve söz söyleyemezdi. Malumdur ki Hz. Peygamber bunu yapmamıştır. Şu halde o bununla mükellef değildi... Öyle ise Kur'ân'ın tamamının tefsirinde tevkife lüzum

yoktur. Böyle bir şey doğru olsaydı, bu hususta en çok ashabın ihtiyatlı olması gerekirdi. Hâlbuki onlar anladıkları nisbette tefsir etmişlerdir.”⁵

Müellif, giriş kısmından sonra kitabını iki büyük kısma ayırmıştır. Birinci kısım, Hz. Peygamberin Tefsiri ve onun Kur’ân-ı açıklamasına dair belli başlı meseleler hakkındadır. İkinci kısım, örneklerle Hz. Peygamberin Kur’ân’ı Tefsiri hakkındadır. Bu ikinci kısım da iki bölüme ayrılmıştır. Birincisi Hz. Peygamberin tefsirine sebep olan durumlar, ikincisi Hz. Peygamberin tefsirinin belli başlı kısımlarına dair örnekler. Şimdi bu bölümlerin içeriğine bakalım.

A- Hz. Peygamberin Kur’ân’ı Açıklamasına Dair Belli Başlı Meseleler

Bu fasılda Hz. Peygamberin tefsiri ile ilgili başlıca şu meseleler ele alınmıştır: Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsir etme vazifesi ve salahiyeti, bu tefsirin değeri, Kur’ân’ın tefsire muhtaç olan ve olmayan kısımları, Peygamberimizin miktar olarak Kur’ân’ın ne kadarını tefsir ettiği, hükmen merfu olan rivayetler, sünnetin Kur’ân’a raci’ olup olmadığı, hadislerin Kur’ân’a muvafakati meselesi, Kur’ân ile hadisler arasında tenakuz iddiası ile Hz. Peygamberden rivayet edilen bazı tefsirlerdeki müşkilatın dirayet yoluyla izahları.

1- Hz. Peygamberin Kur’ân’ı Tefsir Etme Vazifesi ve Tefsirinin Değeri

Burada Peygamberimizin Kur’ân-ı Kerimde, Kur’ân’ı açıklama vazifesini bildiren bazı ayetler kaydedilmiştir. Şöyle: “Biz sana da Kur’ân’ı indirdik ta ki insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlatsın ve ta ki insanlar da iyice fikirlerini kullansınlar.” (Nahl, 16/44)

“Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan (Allahın elçiliğini) tebliğ etmiş olmazsın.” (Maide, 5/67)

Bu ve benzeri ayetler ışığında bazı İslam âlimlerinin Kur’ân’ın açıklama vazifesinin Hz. Peygambere ait olduğu yönündeki görüşlerine yer verilmiştir.⁶ Bu ayetlerin yanı sıra bazı hadisler de bu vazifenin Hz. Peygambere ait olduğuna delil olarak getirilmiştir: “Şunu kati olarak biliniz ki, bana Kur’ân-ı Kerim ve onun bir misli

⁵ Ebu İshak eş-Şatibi, *el-Muvafakat Fi Usuli’s Şeria*, Kahire 1969/1970, 3, 285-286.

⁶ Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur’an’ı Tefsiri*, s.24-25.

daha verilmiştir. Karnı tok bir halde, rahat koltuğunda oturarak; ‘Şu Kur’ân’a sarılınız; onda helal olarak ne görmüşseniz onu helal kabul ediniz; neyi de haram görmüşseniz onu haram biliniz.’ diyecek bazı kimseler gelmek üzeredir.”⁷ Hadiste geçen ‘bir misli’ den maksat, İbn Kesir, İbn Kuteybe ve İbn Teymiye’ye göre sünnettir.

Hiz. Peygamberin Kur’ân’ı beyanı, kavliyle, fiiliyle ve ikrarıyla olurdu. Bundan dolayı Hiz. Peygamber, ashabının Kur’ân’ı ve onunla amel etmeyi onar ayetler halinde öğrenmelerini temin ediyordu. Bu öğretimin teferruatı hakkında fazla bilgi bulunmadığı belirtilerek şunlar kaydedilir: Hiz. Peygamberin ayetleri tefsir etmesi, programlı bir takrir şeklinde olmayıp ikinci fasılda zikredeceğimiz çeşitli sebeplerle oluyordu.

Hiz. Peygamberin Kur’ân’ı açıklamasına delil olarak şu ayet verilmiştir: “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız vakit onları iddetlerine doğru boşayın.” (Talak, 65/1) Boşamanın makbul şekli ve keyfiyeti bu ayetten açıkça anlaşılmamaktadır. İbni Ömer’in karısını boşaması dolayısıyla varid olan hadis-i şerif, ayeti tefsir etmiştir: “İbn Ömer dedi ki; karımı hayızlı iken (Müslim rivayetinde bir talakla) boşadım. Babam Ömer, bu durumu haber vermek üzere Resulullah’a gitti. Resulullah ona: Oğluna emret, karısını ric’at etsin. Sonra temizlenip sonra bir hayız daha görüp temizlenene kadar tutsun. Sonra mücamaat etmeden, isterse boşasın, isterse de alsın. İşte Allah Teâla’nın dediği iddet budur.”⁸

2- Kur’ân’ın Tefsire Muhtaç Olan ve Olmayan Âyetleri

Daha önce Kur’ân-ı Kerim’in tefsir edilmesinin zaruri olduğunu, Hiz. Peygamberin kitabı açıklamakla vazifelendirildiğini zikreden Müellif, bunun hiç bir zaman Kur’ân’ın tamamının veya çoğunun Hiz. Peygamber tarafından kesin olarak tefsire kavuşturulmuş olduğu anlamına gelmediğini ifade eder. Bu mevzuda, ilim ehli tarafından hüsn-ü kabul gören Taberi’nin fikirlerini şöyle hülasa etmiştir:

Kur’ân’ın bir kısmının tevilini Cenab-ı Haktan başkası bilemez. Bunların ilmini Allah, zatına mahsus kılmıştır. Kıyametin vakti, nefh-i sur, Hiz. İsa’nın nüzülü vb. Hiç kimse bunların vakti hakkında bir şey bilemez. Yalnızca şartlarına dair haberler

⁷ Ebu Davut, *Kitabu-s Sünne*, 5. bab, Ha. No: 4604.

⁸ Buhari, *Kitabu-t Tefsir*, 6/67 ve *Kitabu’t-Talak* 1. Bab 6/163.

gelmiştir. Hz. Peygamber bu mevzularda bir şey söylediğinde, sadece şartlarını söyler vaktini tahdit etmezdi. Deccal mevzuu da bunlardan biridir. Bunları Peygamber de günü gününe senesi senesine bilmiyordu. Ancak Cenab-ı Hak, bu kabil hadiselerin delillerini ve şartlarını ona bildiriyordu. Kur'ân'ın bir kısmının te'vilini ise, nazil olduğu lisanı bilen herkes anlar. Fakat Arapçaya vakıf olan insanlar, nihayet kelimelerin lisanda hangi manalara geldiğini bilirler. Yahut bazı özel sıfatlarla tavsif edilen mevsufları anlayabilirler. Yoksa bu kelimelerle kastedilen birtakım gerekli hükümleri ve durumları kolay kolay anlayamazlar. Zira böylesi bilgileri Cenab-ı Allah, Hz. Peygambere mahsus kılmıştır. Onun beyanı olmadıkça bunlar idrak edilemezler. Mesela “Onlara: ‘yeryüzünde fesat çıkarmayınız.’ denilince: ‘biz sadece muslihleriz, (düzeltmek için çalışanlarız.)’ derler. Biliniz ki onlar müfsitlerin ta kendileridir. Fakat bunu bilmiyorlar.” (Bakara, 2/11-12) ayetini işitince lisan ehli bilir ki, ifsat zararlıdır terk edilmesi gerekir; ıslah ise faydalıdır yapılması gerekir. Ancak Allah'ın ifsat ve ıslah saydığı mefhumları bilemez. Bilmeyi yalnız zatına mahsus kıldığı hususları ise Allah'tan başkası bilemez.”⁹

Muhammed bin el-Heysem'den de buna benzer bir tasnif nakledilmektedir. Ayrıca ondan şunlar nakledilir: Kur'ân içinde Cenab-ı Hakkın, ilmîni zatına tahsis ettiği hususların olduğunu ve bizim için bunlara vakıf olmaya yol bulunmadığını inkâr etmem. Bu kısmında emir ve nehiy olarak biz kullara herhangi bir şey terettüp etmez. Cenab-ı hak, hepsine inanmamızı ve teslim olmamızı istemiştir.¹⁰

Müellif, burada âlimlerin fikirlerini de nazara alarak Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerini, anlaşılması itibarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

- İlmi Allah'a mahsus olan ayetler.
- İlmi yine vahiy yoluyla Hz. Peygambere tahsis edilmiş olan ayetler.
- Sahabenin beyanına bağlı olan ayetler. Bu kısma daha çok nüzul sebepleri girer. Nüzul sebepleri ile ilgili rivayetler zahiren ashaba mevkuflar olsa da hükmen merfu sayılırlar.¹¹
- Ulemanın tefsir etmeye muktedir olduğu ayetler.

⁹ Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s.32. (Taberi 1. 74-75'ten naklen)

¹⁰ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 32.

¹¹ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 34. (*Zerkeşi, el-Burhan*, 3, 157'den naklen)

- Arap lisanına aşına olan her insanın derecesine göre anlayacağı hususlar.

3-Miktar Olarak Hz. Peygamberin Tefsiri

Peygamberimizin Kur'ân'ın ne kadarını tefsir ettiği konusunda ihtilaf olduğu anlatılır. 'Kur'ân'ın bütününe yahut tamamına yakınını tefsir etmiştir' diyenler olduğu gibi 'tefsir ettiği ayetlerin sayılacak kadar az olduğunu' söyleyenler de olmuştur.

Bu konuyla ilgili Hz. Âişe'nin "Hz. Peygamber, Cebrail'in kendisine öğrettiği, sayılabilecek kadar sınırlı ayet dışında, Kur'ân'dan bir şey tefsir etmezdi."¹² sözüne yer verilir. Başta bu hadis olmak üzere bir kaç nedenden dolayı, el-Gazzali (ö. 505/1111)¹³ ve es-Suyuti (ö. 911/1505)¹⁴ gibi âlimler, Hz. Peygamberin çok az tefsir ettiğini iddia etmişlerdir.

Hz. Peygamberin Kur'ân'ın tamamını açıkladığını iddia edenlerin başında ise İbn Teymiye (ö. 728/1328) gelir. O düşüncelerini tefsir usulüne dair yazdığı *Mukaddime fi Usuli't-Tefsir* adlı eserinde açıklar. Müellif, İbn Teymiye'nin delillerini bir kaç madde halinde sıralamıştır.¹⁵

Suat Yıldırım, Hz. Peygamberin Kur'ân'ın ne kadarını izah ettiğine dair biri ifratın, diğeri tefritin ifadesi olan her iki iddianın delillerini ortaya koyup, tartışmasını yaptıktan sonra, onların hatası, bunları miktarınca takdir etmeyip, çok büyük neticeleri bu delillere bina etmeye çalışmaları olduğunu söyleyerek, bu konudaki şahsi fikrini şöyle açıklamıştır:

"Hz. Peygamber ne birincilerin dediği kadar az tefsir etmiş, ne de İbn Teymiye'nin iddia ettiği gibi Kur'ân'ın tamamını veya tamamına yakınını izah etmiştir. Bu kanaatten dolayıdır ki, her iki tarafın aşırılığını tenkit ettik. Hadis kitapları ile belli başlı rivayet tefsirlerin taramak neticesinde bu kanaate sahip olduk. Vasıl olduğumuz netice, mevhum ve müphem bir orta yol taraftarlığından uzak, kifayetli bir istikra sonucunda, nispeten tebellür etmiş bir kanaatin ifadesidir. İleride gelecek olan, Hz. Peygamberin tefsirine dair çokça misalleri muhtevî fasıl mütalaa edildiği takdirde, bu kanaatimizin

¹² Taberi, 1, 84, Ha. No: 90.

¹³ Gazzali, *İhya-u Ulumi'd-Din* 1, 225.

¹⁴ Suyuti, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, 2, 174-175, 179.

¹⁵ Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s. 43

haklı olduğu anlaşılacak ve görülecektir ki; Hz. Peygamber mükellef olduğu kadarı ile Kur'ân'ı beyan etme işini yerine getirmiştir. İtikat, ibadet ve ameli hükümlere dair mücmel ayetleri, teferruatına varıncaya kadar açıklamış, bunlardan murad-ı ilahiye kavliyle ve fiiliyle beyan etmiştir. Bu kısma dâhil olan ayetlerden, âlimlerin içtihatları ile ulaşabilecekleri bir kısım mücmel ayetleri ise açıklamadığı da olmuştur. Bundan dolayı sahabe devri de dâhil olmak üzere, bazı ayetlerin tefsirinde farklı içtihatlar bulunagelmiştir.”¹⁶

Hz. Peygamberin uhrevi ahvale dair ayetleri, terğib ve terhib babından olan ayetleri, bir kısım muğayyebata, ibrete medar olan kıssalara ait ayetleri tavsif ve tasvir ederek, bazen temsil yolunu kullanarak, insanların anlayacakları tarzda açıklamış ve teferruatlarını bildirmiştir. Keza bazı müphemleri vuzuha kavuşturmuş, maksudu tayine medar olacak lüğavi izahlarda bulunmuş, müşkil ayetleri tavih etmiştir.

Hz. Peygamber, insanların ilmi seviyelerinin terakki etmesi ile daha iyi anlayacakları birtakım müteşabih ayetleri, keza Arap diline vakıf olmakla anlaşılabilir ayetleri izah etmemiştir. Ayrıca normal bir kültür seviyesine sahip olanların idrak edebileceği hususları da açıklamasına lüzum kalmamıştır. Ancak bu tür ayetler hakkında suale muhatap olduğu hallerde muhatabın akli seviyesine göre izahta bulunduğu vakidir.

Böylece O, Hz. Peygamberin izahlarını bir tarafa atarak Kur'ân'ı reyine göre tefsir etmek isteyenlere meydanı boş bırakmadığı gibi, ayetlerin tamamını veya ekserisini kat'i bir tefsire kavuşturmak sureti ile Kur'ân tefsirini de tenzil gibi nakledilen bir hale getirmemiş ve tefsiri dondurmuyarak akılların ve istidatların kıyamete kadar onda yeni yeni vecihler bulabilmesini mümkün kılmıştır.

Kur'ân'ı tefsir etmek isteyen her şahıs, diğer şartları ile, ilk planda sahih bir surette Hz. Peygamberden rivayet edilen tefsirlere vakıf olmak ve bunlardan kat'i olarak tahdit ifade edenlerin hududunda durmak mecburiyetindedir.¹⁷ Peygamberimizden menkul, sahih beyanlara muttali olduktan sonra, müfessir Kur'ân'ı tefsir ederken hata

¹⁶ Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s. 52-53.

¹⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 53. (*el-Burhan*, 2, 156; *el-İtkan*, 2, 176'dan naklen)

ihtimalini oldukça azaltmış sayılır. Bunları nazarı itibara aldıktan sonra, tefsir etme şartlarını haiz olan zat, kabiliyetine göre Kur'ân'ı izah edebilir.

4- Hadis'in Kuran'a Raci Olma Meselesi

Bu meselede üç farklı görüşe yer verilmiştir:

Birincisi, her hadisin mutlaka bir ayete raci olduğunu ifade eden Âlimler. Bunlardan imam Şafii (ö. 204 h.), Şatıbi (ö. 790 h.) ve Abdullah bin Berecan'ın (ö. ?) konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

İkincisi, Hadislerin Kur'ân'a raci olmasının şart olmadığını söyleyenler. Müellif bu görüşteki âlimlerin delillerini dört madde halinde sıralayarak birinci kısımdaki Âlimlerin bu delillere verdiği cevapları yazmıştır.

Üçüncüsü ise sünnetin Kur'ân'a raci olduğunu bazı istisnalarla kabul eden görüştür. Bu görüşü eş-Şatıbinin benimsediği, diğer iki görüşe nispetle telifçi olduğu söylenerek eş-Şatıbinin görüşlerine yer verilir. Muasır âlimlerden Subhi es-Salih'in de bu telifçi görüşü benimsediği söylenir.

Müellif bu kısmın sonunda şunları söyler: Kanaatimizce bu münakaşa daha çok nazarıdır. Mebde itibariyle sünnet, ister Kitaba raci olsun, ister olmasın, ameli bakımdan hiçbir müçtehit ve hiçbir müfessir sünnetten müstağni kalamaz ve kalamamıştır. Doğrusu “kitabın sünnete terk ettiği bir saha, Sünnetin de Kitab'a bıraktığı bir saha vardır.”¹⁸

5- Kur'ân'la Hadisler Arasında Tenakuz İddiası:

Bu iddia ehli bid'at, Allah ile Resulünün arasını ayırmak isteyen, Kur'ân-ı Kerimi gelişi güzel heva ve heveslerine göre te'vil etmek isteyen Revafız, Havaric, Mürcie ve Cebriye gibi batıl fırkaların ileri sürdüğü bir iddiadır. Bu iddialardan kabir azabı, Peygamberimizin varis bırakmadığı gibi, birkaç örnek verilerek konu açıklığa kavuşturulur.

¹⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s.83.

6- Hz. Peygamberden Gelen Bazı Tefsir Rivayetlerini Âlimlerin Dirayet Yoluyla Tefsir Etmeleri

Müellif, Hz. Peygamberin bir kısım ayetler hakkında, özellikle muğayyebata dair yaptığı tefsirin kesinlik ifade ettiğini, bu hallerde ümmete düşen, Allah'ın muradını, olduğu gibi Hz. Peygamberin beyanatından almaları gerektiğini kaydeder. Müfessirlerden bazılarına göre hasır ifade ettiği sanılan Hz. Peygambere ait bir kısım ayet tefsirlerini ve bunlar hakkında bazı âlimlerin tevcihlerini örneklerle açıklamıştır.

B- Hz. Peygamberin Tefsirine Vesile Teşkil Eden Durumlar

Müellif, kitabın ikinci bölümünde Hz. Peygamberin tefsirine vesile teşkil eden durumları altı madde halinde şöyle açıklamıştır:

1- Hz. Peygamberin ayeti okuyarak kendiliğinden tefsir etmesi: Hz. Peygamber, ayet nazil olduktan sonra, hutbe irad ederken yahut başka bir vesileyle herhangi bir soruya muhatap olmaksızın yaptığı tefsirdir. Müellif bu tefsir çeşidini dört farklı şekilde ele almıştır. Bunlar: tefsir edeceğini tasrih etmesi, Kur'ân okurken tefsir etmesi, ayetin nüzulünden sonra tefsir etmesi ve hutbe esnasında tefsir etmesi.

2- Hz. Peygamberin ayet hakkında sual açtıktan sonra ayetin manasını açıklaması: Bu Resulullah (s.a.s.)'ın her hangi bir ayeti okuyarak "Manası nedir bilir misin? Bu ayetin ne hakkında indiğini bilir misiniz?" gibi muhataplarının dikkatini çekecek bir sual sorması şeklinde olur. Maksat etrafındakilerin zihinlerini yeni bir şey öğrenmeye hazırlamaktır.

3- Farklı şahısların sormaları üzerine açıklamaları: Müellif, bu açıklamaları üç şekilde mütalaa etmişlerdir: Çok sual sormanın nehyedilmesi meselesi. Bu meseleyle ilgili, çok sual sormak mutlak bir şekilde men edilmemiş olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca el-Hattabi, İbni Hacer ve Şatıbi'nin konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Müslümanlar tarafından sorulan sualler ise müphemînin tayinine dair sualler, mücmel ayetler hakkındaki sualler, lügavi sualler ayetten maksudun tayin edilmesi için sorulan sualler, manasını bildikleri isimlerin sıfatlarına dair sualler ve muğayyebata dair sualler şeklinde altı kısma ayrılmış ve her birine örnekler verilmiştir.

Üçüncü kısımda ise ‘Ehli Kitabın sualleri’ konusu ele alınarak şunlar kaydedilmiştir: “Müminler Allah’ın kitabını anlamak ve üzerlerine terettüp eden amellerin keyfiyetini öğrenmek için sorarken diğer taraftan müşrikler, Hıristiyanlar ve özellikle Yahudiler, kötü amaçlarla soru sorarlardı. Bu sorular konu itibarıyla *Kur’ân’da tenakuz arama; kevnîyat, bedi’, hilkat, geçmiş ümmetlerin ve Peygamberlerin ahvali* gibi konular hakkındadır. Bunlar Yahudilerin peygamberimize soru sormaları, Peygamberimizin Yahudilere soru sorması ve Hıristiyanların sorduğu sualler şeklinde olup, misallerle açıklanmıştır.

4-Hadislerin sonunda ayet okumak suretiyle açıklaması: Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı açıklamasının en önemli unsurlarından ve en çok rastlanan tarzlardan biri olduğunu söyleyen Müellif, Taberinin bir yerde Resulullah (s.a.s.)’ın sorulan soruya cevap vermesi hakkında “ayetle temessül etmesi, temessül suretiyle açıklaması” tabirine yer vermiştir. Farklı durumlarda ortaya çıkan bu durumları şöyle sınıflandırmıştır: Te’kid gayesiyle okuması, istişhad gayesiyle okuması, mücmel bir manayı açıklamak gayesiyle okuması, ayetle istidlal ettiğini bildirmek için okuması ve makam münasebetiyle okuması. Bu durumlar örneklerle geniş olarak açıklanmıştır.

5- Siyak münasebetiyle açıklaması: Hz. Peygamber (s.a.s.)’in bazı durumlarda ayetle doğrudan ilgisi olmayan bir konuyu anlatırken siyak münasebetiyle başka bir ayet hakkında beyanda bulunması şeklinde açıklanmıştır. Müellif, misaller vererek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

6- Tefsir edici kısa ziyadelerle açıklaması: kısa ziyade kelimeler kullanmak suretiyle bazı veciz ayetleri açıklama tarzının ilk numunelerini Hz. Peygamberin tefsirinde bulunduğunu söyleyen Müellif, bu ziyadelerin, kısa olmakla beraber bazen çok önemli açıklamalara medar olduğunu söyler. Umumun tahsisi, mücmelin beyanı gibi önemli vazifeleri ifa ederler. Yine meselenin daha iyi anlaşılması için birkaç misal verilmiştir.

C- Hz. Peygamberin Tefsirinin Belli Başlı Kısımlarına Dair Misaller

Kitabın üçüncü bölümünde bu tefsirin belli başlı kısımlarına ilişkin konular ele alınmıştır. İlk olarak Peygamberimizin Kur’ân’ı, Kur’ân’la tefsirine dair misaller zikredilmiştir: “Tefsir yollarının en güzeli ve en doğrusu, Kur’ân’ın Kur’ân’la

açıklanmasıdır. (İbni Kesir 1/7) Zira Kur’ân’ın bir yerinde umumi olan, bir başka yerinde tahsis edilir; herhangi bir ayette mücmel olan bir husus, bir başka ayette mufassal olarak zikredilmiş olabilir.” diyerek birkaç misal vermiştir. Bu misallerden biri şudur: “İman edenler bununla beraber imanlarını zulümle de bulaştırmayanlar, işte ancak onlardır ki emin olmak hakkı kendilerindedir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir.” Bu ayet inince sahabeye çok ağır geldi. Dediler ki: hangimiz nefesine zulmetmez ki? Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) dedi ki; zannettiğiniz gibi değil. Buradaki zulüm, Hz. Lokmanın oğluna dediği gibidir: “Evladım! Sakın Allah’a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür.” (Lokman, 31/13) Böylece Hz. Peygamber bir ayeti başka bir ayetle tefsir ederek umumi ayeti tahsis etmiştir.

İkinci olarak *mücmeli beyan etmesi* başlığı altında, sünnetin, Kur’ân’ın mücmel ayetlerini tahsis etmesi ele alınmıştır. Bu kapsamda ahkâma dair mücmeller, muğayyebata dair mücmeller, ahlaka dair mücmeller ve mücmel olan kıssalar konusunda sünnetin bunları nasıl beyan ettiğini örneklerle açıklamıştır.

Muğayyebata dair mücmel ayetlerin beyanı konusunda muhterem Müellif, İbn Atiyye ve başka âlimlere göre Resulullah (s.a.s.) tefsirinin önemli bir kısmı muğayyebata dair ayetler olduğunu söylemiştir. Bu kısma dâhil olan beyanları şu mevzuları ihtiva eder: Hilkatın başlangıcı, insanın yaratılışı, Allah’ın kâinatı yönetmesi, kader ve ecel, ölümden sonraki ahval, kalp ve nefsin halleri, İslam ümmetinin geleceği, ahir zaman halleri, cennet ve cehennem ahvali. Bu mevzuları teker teker eele alıp misallerle açıklamıştır.

Kitabın ilerleyen kısımlarında Müellif, Hz. Peygamberin sünnetinin, Kur’ân’ı anlamadaki fonksiyonunu şu başlıklar altında pek çok misalle ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır: Hz Peygamber Kur’ân’ı tekid etmek, umumunu tahsis etmek, mutlaka takyit etmek, müşkülünü tavzih etmek, müphemini beyan etmek, neshi beyan etmek, ameli olarak tefsir etmek, takriri olarak beyan etmek, lüğavi beyanlarda bulunmak, maksudu tayin etmek, tavsif ederek açıklamak, temsillerle açıklamak, tasvir ederek açıklamak, ayetlerle istidlal etmek suretiyle açıklamak ve muhatabın durumuna göre açıklamak.

Sünnetin Kur'ân'ı neshetmesinin mümkün olup olmadığı konusunda selef uleması arasında cereyan eden ihtilaflara değinen Müellif, şunları kaydeder: “Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerden herhangi birinin hükmünün mensuh olduğuna dair, Hz. Peygamber tarafından söylendiği rivayet olunan bir habere rastlamadık. Hatta selefın istimalindeki geniş manada dahi, bu kelimenin Hz. Peygamber'den nakledildiğini görmedik. Usul kitaplarında, sünnetin vazifelerinden ve Kur'ân'ı açıklama şekillerinden birinin nasih ve mensuhunu beyan etmek olduğu belirtilir. Şu halde sünnetin neshi beyan etmesi, neshe delalet etmek suretiyle olmalıdır. Kur'ân'ın nüzulünü müşahede eden sahabiler aynı mevzuya dair olan ayetlerden mukaddem ve muahhar olanları bildikleri için Resulullah'ın tasrihine lüzum kalmadan, her iki manasına göre neshe muttali oluyorlardı. Nitekim ayetlerin nüzul sebeplerine de bu şekilde vakıf oluyorlardı. Binaenaleyh nüzul sebeplerini öğrenmekte olduğu gibi, nasihi ve mensuhu öğrenmek için de başlıca kaynak sahabenin beyanından ibarettir. Fakat Resulullah (s.a.s)'ın bazı hadisleri mensuh ayetlere delalet etmektedir. Buna dair misallere de az rastlanmaktadır.”¹⁹

Sünnetin Kur'ân'ı neshetmesini, daha çok ‘bir ayetin başka bir ayetle neshedilmesine delaleti’ şeklinde yorumlayan Suat Yıldırım, buna örnek olarak da şu ayeti getirmiştir: “Sizden öleceğini anlayan biriniz, geriye mal bırakacaksa; Annesi, babası ve akrabaları için, münasip bir tarzda vasiyet etmesi size farz kılındı. Bu, haksızlık yapmaktan korunan takvâlîlar üzerine borçtur.” (Bakara, 2/180)

Bu ayete göre, ölecek kişi anaya babaya ve akrabalarına vasiyet edebilir. Nisa suresi 11. ve 12. ayetlerindeki miras hükümleri vasiyeti neshetmiştir. Hz. Peygamberin “varise vasiyet yoktur.” Hükümü, bu neshi beyan ve tekid etmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde sahabenin Kur'ân'ın ilk muhatapları olmalarına rağmen Hz. Peygamberin tefsirine muhtaç olduklarını belirten Müellif, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı açıklamak durumunda olduğunu ifade ederek şöyle devam etmektedir: Kur'an'ın ilk muhatapları, Kur'an'la amel etmek ve onu iyice anlamak hususunda Hz. Peygamberin tefsirine ihtiyaç duyuyorlardı. Hz. Peygamberin çeşitli seviye farklılıkları gösteren bu açıklamaları, bizzat veya bilvasıta olurdu. Onun

¹⁹ Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s.187–188

öğretmesi programlı bir takrir tarzında değildi. Bazen kendiliğinden açıkladığı gibi bazen de kendisine yöneltilen bir soru üzerine açıklama yapardı. Kimi zaman farklı vesilelerle de bu görevi yerine getirmiştir.”

Müellife göre, sual, onun tefsirinin önemli kaynaklarından biridir. İyi niyetli olmayan ya da yersiz suallerden hoşnut olmasa da yöneltilen soruları çoğunlukla cevaplandığı görülüyor. Binaenaleyh sormayı nehyeden bazı nasların zahirine bakarak, bunların mutlak bir nehiy ifade ettiği sanılmamalıdır.

Hız. Peygamber vefat edinceye kadar sahabenin kendisine on iki veya on üç meseleyi sormuş oldukları hakkında İbn Abbas’a nisbet edilen hükmün te’vile muhtaç olduğu kanaatinde olan Müellif, suallerin bu miktardan çok fazla olduğunu ve cevapsız kalmadığını tespit etmiştir. Resulullah (s.a.s.)’in tefsirlerinin hiç denecek kadar az değil, azımsanmayacak kadar çok olduğu bu kitapta anlaşılmıştır. Bununla beraber Kur’ân’ın hemen hemen tamamını tefsir ettiği iddiasını da kabul etmemektedir.

Suat Yıldırım’a göre Resulullah (s.a.s.)’in tefsirinin gayesi, sadece ayetlerin maksadının anlaşılması; sahabenin de Kur’ân’ı okumak ve anlatmaktan gayesi, onun tatbik edilmesidir. Daha sonraki şartların ortaya çıkardığı, kesif ilmi faaliyetin benzerini yahut Kur’ân-ı Kerim’i, usul-i fıkıh, kelam, usul-i tefsir, hadis, tasavvuf, belagat, sarf, nahiv ilimlerinin ıstılahları ile açıklamayı Hız. Peygamberin tefsirinde hatta sahabenin tefsirinde aramak boşunadır. O zamana ait bazı tefsir hususiyetlerini sonraki ıstılahlarla ifade etmemiz, bizim anlayışımıza göre açıklamak için olduğunu ifade etmiştir.

Hadislerin Kur’ân-ı Kerim karşısındaki konumuyla ilgili son olarak şunlara yer verir: “Hız. Peygamberin beyanlarının kaynağı, nazari olarak farklı görüşlerle izah edilmişse de neticede Ehl-i Sünnet tarafından kendisine nisbeti sahih olan beyanların, mutlaka nazar-ı itibara alınması gereken bağlayıcı vasfı haiz olduğu kabul edilmiştir. Kur’ân’ı tefsir eden her şahsın bunları bilmesi şart koşulmuştur. Çünkü Hız. Peygamberin hadislerine müracaat edilmeden Kur’ân’ı, Allah’ın maksadına uygun bir tarzda anlamının imkânsız olduğu, şüpheye yer kalmayacak şekilde sabittir. Fakat yine sabittir ki bütün varlığı kuşatan, muhit bir ilimden gelen Allah kelamı, kıyamete kadar gelecek bütün insanlığın irşadına ve manevi ihtiyacına fazlasıyla kâfi gelecek mucizevî bir zenginliğe sahiptir.

“Peygamberimizin Kur’ân’ı tefsiri” adlı çalışma bu şekilde tamamlandıktan sonra ilk olarak Nisan 1983 yılında Kayıhan Yayınevi’nde basılmıştır. Eylül 2007 yılında Akademi Yayınları tarafından basılan ikinci baskısında, “sure sırasına göre peygamberimizden tefsir rivayetleri” başlığıyla dördüncü bir bölüm ilave edilmiştir. Fatiha suresinden başlayarak Nas suresine kadar birkaçı dışında bütün surelerden, Hz. Peygamberin tefsirine ilişkin örnekler sunulmuştur. Bu bölüm ile birlikte kitabın hacmi bir hayli büyümüş, her biri 450’şer kûsur sayfadan oluşan iki cilt haline gelmiştir. Kitap, son haliyle Kur’ân’ın ilk müfessiri Hz. Peygamberin tefsir ettiği ayetleri Kur’ân surelerinin Mushaf-ı Şerifteki sırasına göre tertip ve takip imkânını okuyucuya sunmuştur.

II- ANA HATLARIYLA KUR’ÂN VE KUR’ÂN İLİMLERİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Suat Yıldırım’ın Kur’ân ilimleri sahasında telif ettiği önemli bir çalışması *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*²⁰ adlı eseridir. Bu eser muhtasar olmasına rağmen Kur’ân ilimleri ile ilgili belli başlı meseleleri ihtiva eden veciz bir eserdir.

Bu eser, okuyucuya Kur’ân ile ilgili önemli hususlardan haberdar olma imkânını sağlamaktadır. Müellif, bir Müslüman olarak bu kitabı yazmayı, meselelerin tahkiksiz bırakılmasına değil, aksine açıklanmasına ve delillendirilmesine sebep saymıştır. Eserde Kur’ân’a muaraza edenlerin batıl iddialarının tutarsızlığı, tasviri yapılmadan ve iddia sahipleri belirtilmeden gösterilmiştir.

Müellif, eserini beş bölümde incelemiştir. Birinci bölümde Kur’ân-ı Kerim’in mahiyeti, ikinci bölümde Kur’ân-ı Kerim’in nüzulü ve metninin intikali, üçüncü bölümde Kur’ân ilimleri, dördüncü bölümde Kur’ân-ı Kerim’in üslubu, beşinci bölümde ise Kur’ân’ın i’cazı konularını ele almıştır. Kitabın bir özelliği de konu ile ilgili Ehl-i Kitabın varsa görüşlerine yer vermesidir.

²⁰ Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Kerim ve Kur’an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

A- Kur'ân-ı Kerim'in Mahiyeti

Kur'ân-ı Kerim'in Mahiyeti başlığını taşıyan bu bölümde Allah'ın insanlara hitabı olan vahyin mahiyeti, vahyin nasıl alındığı ve vahyin kaydedilmesi hususları açıklanmıştır.

Müellif, Allah'ın insanların yaratıcısı olarak onları (peygamberleri) muhatap aldığını Kur'ân-ı Kerim'in de işte o hitaptan ibaret olduğu tezini özetle şöyle açıklar: Allah (c.c) kâinatın yaratıcısı, sahibi ve mutasarrıfıdır. Sayısız eserleri ve fiiliyle varlığını göstermektedir. Dakik bir saat gibi işleyen mükemmel kâinat sisteminin yaratıcısı, elbette bu sanatını yaratmadaki gayeyi ifade eder. Kâinattaki sonsuz eserleriyle kendisini tanıtan, bildiren ve sevdiren rabbimiz, şuurlu masnuları hakkında elbette daha önemli bazı gayeleri vardır. O halde yüce yaratıcının şuurlu mahlûklarından bir takım istekleri olacak ve bu istekler de O'nun buyruklarından ibaret olacaktır. Fiilleriyle, hal lisaniyla konuştuğu gibi kavlen de (söz ile de) konuşacak. Zatını, varlığını, birliğini, bizzat hitap ederek tanıtacaktır.

En sevimli en endişeli, istinad edecek bir kuvvete muhtaç, sahibini ve malikini bulmaya en müştak olan insanlara kendi varlığını ve sıfatlarını kelamı ile bildirmesi ulûhiyyetinin muktezasıdır. Bu kelam ve hitap şekli ancak vahiy yoluyla mümkün olur. Vahiy ise akılla gerekliliği bilinmesine rağmen mahiyeti bilinmez.

Bu nedenle Allah'tan gelen ilahi kitabı, insanlar arasında sadece peygamberlerin işitmesinde bir mahsur yoktur. Zaten lahuti âlemde ilahi tekellümün mahiyetini bilmeye mecbur ve me'zun da değiliz.

Vahiy, dini ıstılahta, Allah Teâlâ'nın bildirmek istediği hidayet ve buyrukları, seçtiği kullarına, insanlar arasında mutad olmayan bir yolla bildirmesidir.²¹

Ulûhiyyetin insanlarla irtibat kurması hususunda en makul ve doğru tarzın Kur'ân'ın bildirdiği vahiy şekli olduğunu belirten Müellif, Hıristiyanların iddia ettiği vahiy şeklini Allah'ın muteal ve münezzeh oluşuna ters düştüğü için eleştirmiştir. Zira onlara göre vahiy "Allah'ın ruhunun, şahsiyetlerini ortadan kaldırmaksızın kutsal yazarlara girerek onları ruhi hakikatlere ve gaybi haberlere muttali kılmasıdır. Daha açık

²¹ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 20. (Zerkani, *Menahil*, 1. 63' ten naklen)

bir ifadeyle vahiy, tanrının kendisini oğlu İsa suretinde insanlık içinde izhar etmesidir. Böylece onlar, Allah'a çocuk isnat ederek şirke düşmüşlerdir.”²²

Hiz. Peygamber'in vahiy karşısındaki durumunu Müellif özetle şöyle açıklar: Peygamber, kendi dışındaki bir kuvvet tarafından adeta Peygamberliğe mecbur edilir. Hiz. Peygamberin vahiy getiren Cibril'e "ben okuma bilmem" demesinde onun kaçma arzusu görülebilir. Kur'an-ı Kerim'de üç yüzden fazla ayetin 'De ki:' şeklinde başlaması da Peygamberin kendiliğinden söylemediği, harici bir kuvvetin kendisini tebliğe mecbur ettiğini gösterir.

Vahiy mümtaz kılan başlıca özelliği onun objektif ve dinamik özelliğidir. Peygamber vahiy sayesinde yeni bir hayat, yeni bir şahsiyet kazanır. Öylesine bir yakın ve itminana sahip olur ki, hiçbir güç onu sarsmaz ve hiçbir muhalif onun yakın ve itminanına gölge düşürmez. İlham, sezgi, keşif, şuuraltı gibi mefhumlardan tamamen farklı olan vahiy çoğunlukla melek vasıtasıyla gönderilir.

Hiz. Peygamber'in vahiy nasıl aldığı ve vahyin geliş şekli şöyle özetlenmiştir: Vahyin nasıl gerçekleştiği ile ilgili en açık bilgiyi şu ayet vermektedir: "Allah, bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle dilediğini vahyeder." (Şura, 42/51) İşte Kur'an istinasız olarak, hep bu ayette ifade edilen son şekilde yani melek (Cibril) aracılığıyla indirilmiştir. Fakat bu vahyin geliş şeklini idrak edemediğimizden, akli muhakeme ile değil, bizzat vahyin muhatabı olan resulün bildirmesi ile öğrenebiliriz. O da şu hususu bir hadis-i şerifinde şöyle bildirmiştir. "Melek, bana bazen, çingirak sesine benzer bir ses halinde gelir. Böylesi bana en ağır olanıdır. Onun söylediğini belledikten sonra O, benden ayrılır. Bazen melek bana bir adam (çoğunlukla Dihye ismindeki sahabe) şeklinde görünür, bana hitap eder, ben de söylediklerini bellerim."²³

Hiz. Peygamber'in hem vahiyden önce hem vahiy esnasında hem de vahiyden sonra tam şuur halinde olduğuna dikkat çeken Müellif, Kıyamet 16- 18. ayetleri ile Taha 14. ayetinin bu gerçeği ifade ettiklerini söyler. İbni Abbas'ın söz konusu ayetlerle ilgili olarak şu beyanını, buna delil olarak göstermektedir: Resulullah, kendisine indirilen

²² Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 21. (Subhi Salih, *Mebahis*, s. 25'den naklen)

²³ Buhari, Muhammed b. İsmail, *Cami'u's-Sahih*, Bed'ü'l-Vahiy, s.1.

ayetleri ezberlemekte zorluk çektiği için bellemek için çok defa dudaklarını kımıldatırdı. Bu ayetin inmesinden itibaren Cibril gelince onu dinler, ayrılır ayrılmaz gelen vahyi Cibril okuduğu gibi okurdu.²⁴

Hz. Peygamber Kur'ân vahyi ile sünnet vahyi hususunda son derece hassas davranarak bunların karışmasına imkân vermiyordu. Diğer sözlerini hatta kutsi hadisleri yazdırmadığı halde Kur'ân vahyini vahiy kâtiplerine yazdırması, ayrıca sahabilerin disipline alışınca kadar onları Kur'ân vahyi dışındaki söylediklerini yazmalarını yasaklaması bu hassasiyetin bir ifadesidir.

Kur'ân ayetlerinin Peygambere ait olmadığını anlamak için Kur'ân'a genel bir bakışla yaklaşanlar onu hemen anlar. Zira başta Abese Suresi olmak üzere, Peygamberi uyaran birçok ayet ile yine başta ifk hadisesi ile Kâbe'nin kible yapılması gibi bazı durumlarda, vahyi iştiyakla beklediği halde gelmemesi bunu göstermektedir.

Bir kısım inkârcıların vahiy olgusuna psikolojik bir izah getirme çabasıyla “onda biri şuurlu diğeri şuurlu halini kaybettiği iki şahsiyet vardır” iddiasını Müellif, “Hayır! dediler (Muhammed'in söyledikleri) karışık rüyalar, boş hayallerdir; hayır hayır, onu uydurmuştur; yok yok o şairdir.” (Enbiya-5) diyen müşriklerin iddiasına benzeterek reddetmiştir.

Vahiy Hz. Peygambere belli saatlerde değil çeşitli yerlerde ve çeşitli mekânlarda gelebiliyordu. Vahiy esnasında Peygamberde görülen haller akılla değil, o sırada yanında bulunanların müşahedeleriyle bilinebilir. Vahiy esnasında Peygamberin terlemesi, bedeninin ağırlaşması, zaman zaman horultu çıkarması gibi normal yaşayışında olmayan bir hal alması Onun beşeri durumdan çıkıp bir nevi meleklerin tabiatına yükseldiğinin göstergesidir.

Bu haller aynı zamanda, gökleri sarsan meleklerin bile işitmeye zor tahammül ettikleri Kelem-ı İlahi'nin, *büyük ve ağır söz* ilka edildiğinin bir sonucudur. Ne var ki Kur'ân'ın nurundan mahrum olan gayri Müslimler bu halleri bahane ederek Hz. Peygamberin aslında bir sara hastası olduğunu iddia etmişlerdir. Sara hastasının şiddetli titremesi, vücudunda şiddetli ağrı hissetmesi, idrak ve şuurunu kaybetmesi,

²⁴ Buhari, *a.g.e.*, Bed'ül Vahiy, s.1.

saçmalaması gibi hallerden hiç birisi peygamberde tezahür etmiyordu. Onun vahiyden hemen sonra tebliğ ettiği Kur'ân, dost ve düşman ittifakıyla en mükemmel beyan ve mucize olması, onun sara hastası olduğunu iddia edenlerin ne kadar saçmaladıklarını göstermektedir.

Vahyin kaydedilmesi ile ilgili olarak Müellif özetle şunları kaydeder: Vahyin ilk muhatapları çoğunlukla ümmi olduğu için vahiy daha fazla hafızalara emanet ediliyordu. Ancak bununla yetinmeyip sayıları kırka varan vahiy kâtiplerine yazdırarak, kayıt altına alınmıştır. Allah'ın ona *kitap* (yazılı şey) adını vermekle zımnen yazılmasını emretmiş oluyordu. Vahiy kâtipleri Kur'ân'ı hurma dalları, taşlar, kemikler, deri ve tahta gibi malzemeler üzerine yazarak muhafaza etmişlerdir. O gün yazılan Kur'ân hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Kıyamete kadar da devam edecektir. Zira Allah(c.c) O'nun muhafazasını şu ayetle üstlendiğini bize bildirmiştir: “Kur'ân-ı biz indirdik ve onu muhafaza edecek olan da biziz.” (Hicr, 15/9)

B- Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Metninin İntikali

Bu bölümde, Kur'ân'ın sözlük ve ıstılahı manaları ile başlıca isimlerini veren Müellif, Kur'ân'ın iniş tarzları ile ilgili şunları kaydeder:

“Allah Teâlâ Kur'ân'ı şu üç tarzda indirmiştir ki, bunlardan her birine tenezzül denilir:

1- Kur'ân'ı Levh-i Mahfuz'a indirmiştir. “Hayır! O, Levh-i Mahfuz'da bulunan şerefli bir Kur'ân'dır. (Buruc, 85/21-22) ayetleri buna delalet eder.)

2- Dünya semasındaki ‘Beytü'l-izzete veya Beytü'l-Ma'mur'a indirilmesi. “Biz onu kadir gecesinde indirdik” (Kadr, 97/1) ve “Biz onu mübarek bir gecede indirdik” (Duhan, 44/3) El-Hakim, İbn Abbas'tan şöyle rivayet ediyor: “Kur'ân Zikr'den ayrılıp Beytü'l-izzete indirildi, müteakiben Cibril onu Hz. Peygambere indirmeye başladı.”

3- Üçüncü indiriliş ki vahiy emini Cibril vasıtasıyla Peygamberimize getirilmekle, dünyayı aydınlatmaya başlamasıdır.”²⁵

²⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 39-40.

1- Ayetler

Kur'ân-ı Kerim'in iniş tarzından sonra Kur'ân ayetlerini şöyle ele alır:

Kur'ân'ın en küçük birimi ayettir. Ayet, "Kur'ân'ın herhangi bir suresindeki başı ve sonu bulunan, bir veya daha fazla cümleden mürekkep olan kelam" demektir. Ayetin son kelimesine de fasıla denir. Kur'ân'da en uzun ayet bir sahifeyi kaplayan *mudayene* ayeti (Bakara 282), en kısa ayet ise Duha suresinin başındaki *Duha* kelimesidir. Kur'ân'daki kelimelerin toplamının 77934 olduğu tespit edilmiştir. Kur'ân'ın ayetlere bölünmesi içtihadî olmayıp Şari' tarafından tevkîfî olarak bildirilmiştir. İnen her ayetin hangi surenin hangi kısmına konulacağı bizzat Allah tarafından belirtilmiştir. Bazı ayetlerin başlayış ve bitiş yerlerinde ihtilafın bulunması meselenin içtihadî olmasından değil, kıraat âlimlerine ulaşan rivayetlerin farklılığından ileri gelmiştir. Kur'ân ayetlerinin tamamının 6200 kusur olduğunda ittifak olsa da kıraat ekolleri arasında küsuratta ihtilaf vardır. Kufî kıraate göre bu küsur 36, Mekkîye göre 20, Sani'ye göre 16, Medenî'ye göre 17 (veya 10 veya 14), Basri'ye göre 4 (veya 5 veya 19) dur.

Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin nüzul seyri ile ilgili Suat Yıldırım, Surelerin Mekkî ve Medenî olmak üzere iki kısma ayrıldığını, fakat hangi ayetlerin Mekkî, hangilerinin Medenî olduğu hakkında tam bir ittifak bulunmadığını ifade etmiştir. Ayetin indiği mekânı göz önünde bulunduranlar, hicretten sonra da olsa Mekke'de nazil olana Mekkî, Medine'de nazil olana Medenî demişlerdir. Fakat en meşhur taksim zaman kıstasını esas alan taksimdir. Buna göre hicretten önce nazil olan süre ve ayetlere Mekkî, hicretten sonra nazil olanlara da Medenî denilmiştir. Takribî olarak bir yüzde hesabını veren Müellif, Kur'ân'ın % 65-70'inin Mekkî, %30-35'inin Medenî olduğunu kaydetmektedir.

Kur'ân'ı Kerim'in nüzul sırasına dair Hz. Peygamber'den herhangi bir bilginin sadır olmadığını belirterek, Fakat bu nüzul sırasını bilmenin şu gibi faydalarının olabileceğini söylemiştir:

- a- İslam binasının temeli olan ilk cemaatin yetiştirilmesi gayesiyle ilahi hikmetin, insanları nasıl tedricî olarak rıfk ve şefkatle eğittiğini,
- b- İslami teşri tarihini,
- c- Müslümanların Kur'ânla ilgili konulara verdikleri önemin ne kadar fazla olduğunu,

d- Müminlere, müşriklere ve ehli kitaba yapılan hitaplarda muhatapları dikkate alarak farklı üsluplar kullandığını daha iyi anlayabiliriz.

Ayetlerin nüzulünü bütün yönleriyle bilmek kuran tefsirini kolaylaştırır. Fakat Müellif, Muhammed bin Habib en-Nisaburi'nin (ö. 406/1015), bu konuda vardığı hükmün mübalağalı olduğunu söylemektedir. Zira Nisaburi, gece veya o gündüz ineni, diğer meleklerin refakatiyle ve sadece Cibril vasıtasıyla, Mekke'den Medine'ye götürüleni, Medine'den Mekke'ye götürüleni, Medine'den Habeşistan'a götürüleni gibi çok ince detayları içeren yirmi beş veçhi bilmeyenin Kur'ân hakkında söz söylemesinin helal olmayacağını iddia etmiştir.

2- Sureler

Sure kelimesinin Sözlükte, sur, yüksek bina, şeref; ıstılah olarak “ayetlerden meydana gelen, başı ve sonu bulunan müstakil Kur'ân parçası” şeklinde tanımını veren Müellif, Kur'ân sureleri ile ilgili özetle şu bilgileri verir: Kur'ân'da 114 sure vardır. En kısası üç ayetli Kevser suresi, en uzununu ise 286 ayetli Bakara suresidir. Surelerin ayrılması icthadi değil tevkifidir. Kur'ân'ın surelere ayrılmasının, başta okumayı ve ezberlemeyi teşvik edip kolaylaştırmak gibi birçok fayda ve hikmeti vardır.

Sureler, isimlerini genellikle kıssasını ihtiva ettiği şahsiyetlerden (Âli-İmran, Yusuf, İbrahim) veya topluluklardan (cin, melaike) veya konularından veya ilk kelimesinden ya da başlarındaki huruf-u mukataa'dan alır. İsimler tevkifi olmadığından bazen bir surenin birden fazla ismi bulunur. Zerkeşi gibi tevkifi olabileceğini söyleyenler de vardır.

Suat Yıldırım, elimizdeki Mushaf-ı şerifte sure sıralamasının dayanağı hakkında başlıca üç görüş olduğunu söyler:

1- Bütün surelerin tertibi Hz. Peygamberin talimatına dayanır. Yani tevkifidir. Çünkü bütün ashab, Hz. Osman zamanında yazılan imam Mushafı ittifakla kabul etmiştir. O mushaftaki sıra şimdi ki malum sıradır. Zira tevkifi olmasaydı muhalif çıkardı.

2- Surelerin bir kısmının tertibi tevkifi, diğer kısmı sahabenin icthadına dayanır. İbn Atiyye ve Zerkani bu görüştedir.

3- Sure tertibi sahabenin ichtihadına dayanır. Zira Hz. Ali, Übey bin Ka'b, İbni Mesut gibi bazı sahabelerin hususi nüshalarındaki sıralama farklıdır. Tevkifi olsaydı farklılık olmazdı.

Sureler pratik kolaylık gayesi ile şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1- *es-Seb'u Tival*: En uzun yedi sure demektir. Fatihâ'dan sonra 2-9 olan Bakara, Al-i İmran, Nisa, Maide, En'am, A'raf, Enfal, Tevbe (Tevbe'de besmele bulunmadığından bazıları Enfal ile bir saymıştır).

2- *el-Miun*: Ayet sayısı 100 civarında olan ayetlerdir.

3- *el-Mesani*: Ayet sayısı bakımından El-miun'dan sonra gelen surelerdir.

4- *el-Mufasssal*: Kur'ân'ın son bölümü olup başlangıcı 50. olan Kaf suresinden 114. Olan Nas suresine kadar olanlardır. Bunlar da *tival*, *evsat* ve *kısar* olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Müellif, önceki âlimlerin tespit ettiği üzere, Allah'ın Kur'ân'a verdiği *El-kitap* isminden, bu vahyin yazı ile tespitini zımnen emrettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber, Cebrail'in tebliğ ettiği vahiy ezberliyordu. Sonra onu vahiy kâtiplerine yazdırıyordu. O devirde Kur'ân metni tabakalanmış deri, hurma dalları, yassı taşlar, tahta levhalar, deve ve koyunların kürek kemikleri gibi civarda bulunan çeşitli malzeme üzerine yazılıyordu.

3- Mekki ile Medeni Ayet ve Surelerin Tertibi

Kur'ân vahyinin tarihi sıralaması İslami bir vazife sayılmadığını söyleyen Müellif, Kur'ân ilimlerinde otorite olan el-Bakıllani'den şunları nakletmiştir: "Bu iş sahabenin ve onların hıfzına raci'dir. Allah Resulü'nden bu hususta hiçbir açıklama sadır olmamıştır. Eğer olsaydı yayılırdı. Böyle yapmaması bununla emrolunmadığı anlamına gelmektedir. (...) Böylece bu konuda ihtilafın bulunması, bir nevi rey ve içtihatla amel edilmesi caiz olmuştur. Mekkî ve Medenî ayetlerle ilgili cüzi meselelerin çoğu içtihad yoluyla bize intikal etmiştir."²⁶

Ayrıca Ca'beri'nin (ö.732-1332) de şu sözüne yer verilmiştir: "Mekkî ve Medenî'yi bilmenin iki yolu vardır: Biri sema'i (nakli), diğeri kiyasi (ıçtihadı)'dir."

²⁶ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş* s. 48. (Zerkeşi, Bedruddin, *el-Burhan fi Ulumi'l Kur'an*, c.1, s. 191-192'den naklen)

Abdullah b. Mesud, Alkame(ö. 62/681) gibi ilk müfessirlerden ve sonraki âlimlerden yapılan rivayetleri değerlendiren Müellif, Mekkî ile Medenî sureler arasındaki başlıca farkları şöyle belirtmiştir:

Mekkî sureler;

- 1- Secde ayeti ihtiva eden bütün sureler,
- 2- Kella kelimesini ihtiva eden bütün sureler,
- 3- Ey insanlar hitabını içeren ve içinde “Ey iman edenler” hitabı bulunmayan sureler. (Hac, 77 müstesna)
- 4- Geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin kıssalarını ihtiva eden sureler. (Bakara hariç)
- 5- Âdem ve iblis kıssasını içeren sureler. (Bakara hariç)
- 6- Huruf-u mukataa ile başlayan 27 sure(Bakara ve Al-i İmran hariç)

Medenî sureler;

- 1- Cihada izin veren ve cihad ahkâmını açıkça beyan eden sureler,
- 2- Şer’i had ve cezaları, miras paylarını, içtimai ve medeni kanunları, devletler hukukuna ait bazı kanunları içeren sureler,
- 3- Münafıklardan bahseden ayetler,
- 4- Ehl-i kitap ile münakaşa ve onları hidayete çağırın sureler.

4- Kur’ân’ın Kitap Haline Getirilmesi ve Çoğaltılması

Kur’ân’ın Mushaf haline getirilmesi ve çoğaltılması ile ilgili Müellif özetle şunları kaydeder: Hz. Peygamber’in vefatıyla beraber Kur’ân vahyi tamamlanmış oldu. Bunlar farklı sahabilerde ve farklı materyaller üzerinde dağınık bir vaziyette bulunuyordu. Artık Kur’ân’ın toplanması ve bir araya getirilmesi ihtiyacı doğmuştu. Özellikle Yemâme Savaşı’nda çok sayıda hafız sahabinin şehit düşmesi üzerine bu ihtiyacı daha iyi hissedilen Hz. Ömer, halife Hz. Ebubekir’e giderek, Kur’ân’ın toplanıp kitap şeklinde muhafaza edilmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ebubekir vahiy kâtiplerinden ve hafızlardan olan Zeyd b. Sabit başkanlığında bir komisyon kurarak Kur’ân’ın toplanmasını emretti.

Hz. Ebubekir zamanında Mushaf haline getirilen Kur’ân, daha sonra Hz. Ömer’e intikal etmiş, Hz. Ömer’den sonra da kızı Hz. Hafsa’da kalmıştır.

Hz. Osman zamanında İslam coğrafyasının genişlemesi ve sahabenin Medine dışına (Basra, Küfe, Şam gibi) göç etmesi, zamanla Kur’ân kıraatinde farklılıkların meydana gelmesine sebep oldu. Bu farklılıklar kısa sürede ciddi bir boyuta ulaşmış,

Müslümanlar arasında şiddetli tartışmalara neden oldu. Bu sebeple Hz. Osman, Kur'ân'ı çoğaltmaya karar verdi. Hz. Hafsa'dan istenilen mushaftan bir kaç nüsha çoğaltıldı. Birisi Medine'de bırakıldı, diğerleri başlıca İslam merkezleri olan Şam, Basra ve Küfe'ye gönderildi. Bunun dışında kalan bütün nüshalar imha edildi. Böylece Müslümanlar arasındaki ihtilaflar son bularak bütün Müslümanların üzerinde ittifak ettikleri Kur'ân metni hiç bir değişikliğe uğramadan asli şekliyle günümüze kadar devam etti.

Suat Yıldırım, Hz. Ebubekir ile Hz. Osman'ın yaptıkları arasında şu farkları tespit etmiştir:

1- Hz. Ebubekir Kur'ân hakkında ihtilafı önlemek için Resulullah'tan kalan sahifeleri Mushaf haline getirerek ona resmi bir hüviyet kazandırdı. Hz. Osman ise genişleyen ülkenin ihtiyacı için onu çoğalttı.

2- Hz. Osman bazı kelimeleri mahalli lehçelerle okumaya verdiği izni kaldırarak bütün ümmeti bir tek lehçe (Kureyş lehçesi) etrafında topladı. Böylece ilahi emanet Kur'ân, Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Osman tarafından iç içe bina edilen üç ayrı sur tarafından korunarak başka hiçbir metne nasip olmayan bir emniyetle, halk içinde hakkın hücceti olarak, kıyamete kadar kalmak üzere muhafaza edilmiştir.

5- Kur'ân'ın Noktalanması ve Harekelenmesi

Kur'ân-ı Kerim'in noktalanması ve harekelenmesi konusunda Kur'ân'ın indiği muhit ile kullanılan yazının özellikleri şöyle anlatılır: O zamanki Arap yazısında harflere nokta konulmuyordu. Arap alfabesindeki 28 harf içinde sadece 15 işaret vardı. Diğer 13'ü karine ile biliniyordu. Noktalamanın malum olup olmadığı hususunda da ihtilaf vardır. Bu durum Kur'ân'ın farklı okunabilmesine imkân verdiği için ihtilafa ve yanlış okunmasına sebep oluyordu. Böylece Kur'ân'ın hareke ve noktalamasına ihtiyaç duyuldu. Bu nedenle Abdülmelik bin Mervan'ın talimatı üzerine Haccac (ö.95/714), Ebu'l-Esved ed-Düeli (ö. 69/688), Hasan Basri (ö. 110/728), Nasr b. Asım (ö. 89/707) ve Yahya b. Ya'mur'dan her birini bu noktalama işiyle vazifelendirmiştir.

Müellif, asıl harekelenmeye ilk önce Ebu'l-Esved'in başladığını, diğerlerinin ise sistemin gelişmesinde önemli rol oynamış olduklarını ifade etmiştir.

C-Kur'ân İlimleri

Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi anlayıp kavramak için gerekli olan Kur'ân ilimleri pek çoktur. Örneğin Zerkeşi, (ö.749 h.) *El- Burhan fi Ulumi'l Kur'an* adlı eserinde 47 ilim zikretmiştir. Suyuti (ö. 911/1505) ise bu ilimleri 80'e kadar çıkarmıştır. Fakat Suat Yıldırım, bu özlü eserinde ihtisas ehli olmayan okuyucuların en çok ilgilendireceğini düşündüğü şu konuları ele almıştır: Vahyin geldiği ortam (Esbabu'n-Nüzul), ayetler arasındaki insicam, Kur'ân'ın parça parça inişi, nesh meselesi, Kur'ân kıssaları, sure başlarındaki münferit harfler (huruf-u mukataa) ve Kur'ân'ın müşkilatı.

1- Esbabu'n-Nüzul:

Sebeb-i nüzul'ü kısaca Kur'ân ayetlerinin indirilmesine vesile olan ortam olarak tanımlayan Müellif, Kur'ân'ın ahkâma ve ahlaka dair ayetlerinin çoğunun belli sebeplere bağlı indiğini, önceki peygamberlerin kıssalarının ise bir sebebe bağlı olmadan nazil olduğunu belirtmiştir. Ayetlerin sebeb-i nüzulünün Kur'ân'da belirtilmediğini Hz. Peygamber'in de bildirmediğini ifade eden Müellif, bunun şu hikmetlere dayanabileceğini söylemiştir:

1-İlahi olanla beşeri olan; semavi olanla arzi olan karıştırılmak istenmemiştir.

2-Bu hadiselerin ve vesilelerin Kur'ân'da yer almaması, onun vahiy eseri olduğunu gösterir. Zira vahiy olmasaydı o hadiseler mutlaka araya girer ve zikredilirdi.

3-Nüzule vesile olan hadise zikredilseydi, insanlar hükümün o sebebe mahsus olduğunu zannedebilirlerdi.

4-Sebeb-i nüzuller, çoğunlukla şahıs ile ilgili olduğundan onların sırları saklanmıştır.

Sebeb-i nüzulü bilmenin önemi ve faydaları şu şekilde özetlenmiştir. Ayetlerin manalarını açıklamak hususunda nüzul sebeplerini bilmenin büyük önemi vardır. Zira bazı ayetler ilk anda, yanlış anlaşılabilir. Müfessir, ayetlerin ima ettiği hadiseleri, umumu tahsis eden kıssaları ve kelamı, murad olmayan zahirinden çevirme vecihlerini bilmekle mükelleftir.

Allah tealanın hükümlerindeki hikmetleri anlamak sebeb-i nüzulü bilmekle kolaylaşır. Mesela müskiratın, faizciliğin haram kılınmasında ve cihadın farz

kılınmasında tedricin gözetilmesi, İslam'ın insanları nasıl şefkatle eğitip hidayet ettiğini göstermektedir.

Kur'ân ayetlerinin kolayca ezberlenmesi, ayetlerin ihtiva ettikleri mana, hüküm ve hikmetlerin iyice anlaşılıp hazmedilmesi, o hükmün indiği ortamla ve hadiseyle irtibatlandırmak, hadiselerle zamanlar, mekânlar ve şahıslar arasında münasebet kurmak, meselelerin zihne iyice yerleşmesini sağlayan önemli hususlardır. Kur'ân'ın icazını açıklayan meani ve beyan ilimlerinin medarı olan muktezay-ı hali bilmek, nüzul sebeplerini bilmekle mümkün olur.

Nüzul konusunda muteber olan sebebin hususiliği değil lafzın ve hükmün umumiliğidir.

2- Nesh Meselesi

Nesh kelimesinin sözlükte 'nakl' veya 'izale etmek' ıstılahta, "Şari'in, şer'i bir hükmü daha sonra şer'i bir delil ile kaldırması" manasına geldiğini kaydeden Müellif, neshi, bir yönü ile vahyin peyderpey indirilmesinin tezahüründen ibaret olduğunu ifade etmiştir. Neshin aslında Allah'a göre nihai hükmü beyan, kullara göre ise ilgadır... Allah Teâlâ, bazı hükümlerini diğer bazı hükümlerine naklettiğinde, zatına daha önce gizli kalan bir durumun meydana çıkması söz konusu değildir. O, nasihi de mensuhu da, mahlûkatı yaratmadan önce bilmektedir. Fakat yüce hikmetiyle, mensuh olan ilk hükmün, muayyen bir vakitte sona erecek bir hikmet ve maslahat ile sınırlı olduğunu da bilmektedir.²⁷

Kur'ân'da neshin vaki olduğu Bakara suresinin 106. ayetinden²⁸ anlaşıldığını belirten Müellif, neshe şu misali vermiştir: Bakara, 180. ayeti, geriye mal bırakacak durumda olan muttakilere, ölmeden önce anasına, babasına ve akrabasına vasiyetle mal ayırmasını farz kılmıştır. Fakat daha sonra miras paylarını tafsilatlı bir şekilde bildiren Nisa, 11-12. ayetleriyle -tasrih edilmese de, hükmen- vasiyet neshedilmiştir. "Mirasçı için vasiyet yoktur" hadisi de bu neshi beyan etmiştir.

²⁷ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s.101.

²⁸ "Biz, daha hayırlısını veya benzerini getirmedikçe bir âyetin hükmünü neshetmez veya ertelemeyiz."

Suat Yıldırım, Kur'ân'da asıl olanın nesh değil ihkam, yani normal olarak ayetler mensuh değil muhkem olduğunu belirtmiştir. Bundan ötürü bazı âlimler Kur'ân'da neshin cari olmadığını iddia etmişlerdir.

Tahkik ehli âlimler, mensuh ayet miktarının çok az olduğunu söylerler. Suyuti de (ö.911/1505) İbnu'l-Arabi (ö.543/1148) gibi sadece 20 ayetin mensuh olduğunu söyler. Şah veliyullah Dihlevi (ö.1176/1762) ise sadece 5 ayetin mensuh olduğunu ifade eder.²⁹

3- Kur'ân Kıssaları

Müellif, Kıssaların, Kur'ân'ın yaklaşık yarısını teşkil ettiği için önemli bir mevzu olduğunu belirtmiştir. Kıssaların çoğu, 'tevhid akidesinin tarihi' mahiyetinde olup resullerin tebliğlerini ve onlara karşı ümmetlerinin tutumlarını bildirmektedir.

Kıssaların gayesini genel olarak "Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmek" şeklinde özetleyen Müellif, bu gayeleri biraz ayrıntılı olarak şu maddelerle sıralamıştır.

- 1- Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvetini ispat etmek.
- 2- Bütün peygamberlerin İslam'ı tebliğ ettiklerini göstermek.
- 3- Muhatapların ders almalarını sağlamak.
- 4- Hz. Peygamber ve Müminlerin kalplerini takviye etmek.

Müellif, Kur'ân kıssalarında asıl kahraman, hikâye ve roman eserlerinden farklı olarak şahıslar değil, inanç ve ahlaka dayanan tarihi kanun olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Hz. İbrahim kıssasında asıl kahraman tevhid ve şirk tarihi realiteleridir. Keza Yusuf suresinde Hz. Yusuf'taki iffet ve emanet ile kadındaki şehvet ve hıyanettir.

Kıssaların en çok dikkat çeken şu özellikleri açıklanmıştır: Tekrar hususiyeti, Kur'ân'ın kıssayı hangi maksat için serdediyorsa, hadisenin sadece o kısmını zikretmesi, Muhatap kıssadaki olaylar içinde dalıp gitmeye bırakılmaz, arada dini irşat ve tevcihler serpiştirilir.³⁰

²⁹ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş* s. 102-103

³⁰ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 107-109.

4- Huruf-u Mukattaa

Sure başlarındaki münferit harfler (Huruf-u mukataa) ile ilgili şunlar kaydedilir: “Kur’ân surelerinden 29 tanesinin başında bu harfler bulunur. Bu surelerden Bakara ile Al-i İmran dışındakilerin tamamı Mekkîdirler. Bu harfler okunurken elifbadaki isimleri ile telaffuz edilirler. Mesela *Elif Lam Mim* diye okunur, yoksa *Elem* diye okunmaz.”³¹

Bu harflerin çok nizamlı bir şekilde yerleştirildiğini ifade eden Müellif, bunları tesadüf gören muasır müelliflerin değerlendirilmelerini eleştirmiştir. Müfessirlerin, bu ayetleri müteşabihat’tan saymakla birlikte, muhtemel vecihleri zikrettiklerini belirtmiştir. Bu vecihlerden önemli olanlar şunlardır: Muhatabın dikkatini çekmek, Kur’ân’ın i’cazına işaret ederek muhataplara benzerini getirmeleri hususunda meydan okumak, surelerin isimleri olarak vazife görmek.

Müellif bu harflerin, üzerinde pek durulmayan bir hikmetinin şu olabileceğini arz etmiştir: “Allah kitabetin (yazının) ehemmiyetine çarpıcı bir şekilde dikkati çekmek dilemiş olabilir. Harflerin elifbadaki isimleri sayarak heceleme, yeni okuyup başlayanlara mahsustur. Buradan, Kur’ân’ın ümmi bir kavme ve müptedi bir muhite muallimlik yaptığı anlaşılmaktadır.”³²

D- Kur’ân-ı Kerim’in Üslûbu

Kur’ân, mahiyet bakımından diğer kelimelerden çok farklıdır. Zira Kur’ân yüce Allah’ın kelimeleridir. O’nun üslubunun Arapçadaki mevcut üsluplardan farklı olması da O’nun Allah kelamı olduğunun bir delilidir. Eğer insan eseri olsaydı kendinden önce veya sonraki üsluplardan birine mutlaka benzerdi. Arap belâğeleri, Kur’ân’ın mahiyet itibarıyla da farklı olduğunu anlayınca onun benzerini getirmekten aciz olduklarını kabul edip muaraza etmek için kehanet, sihir veya şiir olduğunu iddia etmeye başladılar.

Müellif, Kur’ân üslubunun başlıca hususiyetlerini aşağıdaki maddeler halinde sıralayarak açıklamıştır: Bu açıklamalara kısaca şöyle işaret edebiliriz.

1- Mevcut edebi türlerden farklı olması. Araplarca bilinen edebi türler, nazım ve nesir idi. Nazımın vezinli ve kafiyeli olması şart idi. Nesir ise seci ve irsal tarzında

³¹ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, s. 109.

³² Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s.111.

olurdu. Kur'ân bunlardan hiç birinin çerçevesine girmez. Bununla beraber Kur'ân, ahenkli bir tesire sahiptir. Muasır Arap edebiyatının öncü şahsiyetlerinin de Kur'ân'ın, hem şiirin hem de nesrin meziyetlerini bir araya toplayan, fakat ne şiir ne de nesir olan mümtaz *bir nevi* olduğu yönündeki değerlendirmelerine yer verilmiştir.³³

2- *Kur'ân'ın eşsiz ahengi.* Kur'ân'ın eşsiz bir ahenge sahip olması onun ses nizamından ve lügavi güzellikten illeri gelir. Kur'ân'da kulağa ve ruha hoş gelen bir musiki vardır. Musiki nağmelerinde çok geçmeden bıkkınlık olur. Fakat Kur'ân'da bu bıkkınlık meydana gelmez. Arapların bu tesirli ahengi sebebiyle onu şiire benzettikleri ancak buna kendilerinin de inanmadıklarını ifade eden Müellif, lügavi güzellikten de harflerin yerleştirilmesindeki ve kelimelerin sıralamasındaki harika durumu kastetmiştir. Kur'ân'ın fonetik hususiyetinin çoğunlukla manaya uygunluk gösterdiğini belirten Müellif, örneğin firavunun iman eden sihirbazları tehdit ettiği Taha suresi 71. ayette şiddetli harflerin kullanıldığı, cennetliklerin refah ve huzurunu tasvir eden Gaşiye suresi 8-16. ayetlerinde de yumuşak ve tatlı bir sesin hakim olduğunu açıklamıştır.

3- *Mana ve lafız dengesi.* Müellif, Kur'ân lafızlarının hem israftan hem de *taktir*'den (cimrilikten) uzak olarak manayı tam olarak ifade ettiğini belirtmiştir. Kur'ân'ın Bu hususiyetinin başka kelimelerde olmadığını belirterek Bakara 3. ayetindeki bütün harf ve kelimelerin manayı çok güzel ifade ettiklerini açıklamıştır.

4- *Edebi türlerin hepsinde mükemmel oluşu.* Teşri, kıssa, cedel ve münazara, mev'iza, tarih, ahiret halleri gibi birbirinden farklı edebi türlerin hepsinde yüksek metanet, fesahat ve güzelliğe sahip olduğu örneklerle açıklanmıştır.

5- *Aynı anda farklı seviyelere hitap etmesi.* Müellif, Kur'ân'ın manalarına giydirilen lafız kalıplarının, aynı anda değişik zaman ve mekânlarda yaşayan ilmi seviyesi çok farklı olan herkese hitap etmeye elverişli olduğunu anlatmıştır. Kur'ân'ın birçok ayeti değişik seviyeden birçok insanın bulunduğu bir meclise okunduğunda, orada bulunanlardan her bir şahıs, ilmi durumuna göre farklı şeyler anlar. Bu demek değildir ki ayetten mütenakız manalar çıkar, nereye çekersen oraya götürülür. Gerçek şudur: Manası aynı kalmakla beraber bir kısım ayetlerin sathı, derinliği ve kökleri

³³ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 123-124.

bulunabilir.³⁴ Buna örnek olarak İhlas suresi 3-4. ayetleri ile Nebe' suresi 7. ayeti verilmiştir. Bu ayetleri, avam tabakası, orta seviyede olanlar ve ihtisas ehlinin her biri kendi seviyesine göre farklı anlar. Fakat bu manalar birbirine zıt değil iç içe halkalar halinde doğru manalardır.

6- *Edebi türlerin iç içe olması.* Müellif, Kur'ân'ın bu hususiyetini, onun orijinal yönlerinden biri olarak kabul eder. İslam'a maraza edenlerin Kur'ân için bunun bir eksik olduğu yönündeki iddialarına cevap verir. Yazarların kitaplarını bölümlere ayırmalarının sebebi, kitaplarında takip ettikleri maksatlara bağlıdır. Kur'ân'ın bölümlere ayrılmayıp hepsinin iç içe olmasının maksat ve hikmeti ise *insanları, kendi fikir ve iradeleri ile Allah'a kulluğa çağırarak* olduğuna dikkat çekmiştir.

7- *Tekrarların bulunması.* Cahiliye devri Arap edebiyatında da tekrarlara rastlandığını ifade eden Müellif, Kur'ân'daki tekrarların biraz farklı olduğunu dile getirmiştir. Cahiliye Araplarında sadece *tehvîl, te'kid, tahvîf ve tefecu'* gibi durumlarda kullanılan tekrarlar, Kur'ân'da bunlarla beraber inzar, tecsim ve tasvir gibi durumlarda da kullanılmıştır. Müellif Kur'ân'daki tekrarları lafız veya cümle tekrarı ile manaların tekrarı şeklinde iki kısımda örneklerle açıklamıştır.

Kur'ân'da aynı üslupla ve aynı ifade kalıbı ile tekrarlanan yerin bulunmadığını kaydederek tekrar gibi gelen yerlerde, üslubun değiştiğini ve meselenin muayyen bir yönüne ağırlık verildiğini söylemiştir.

8- *Beyan tarzının çeşitliliği.* Kur'ân-ı Kerim beyan tarzının çeşitliliği yönünden hiçbir belagatçıda görülmemiş bir zenginlik ve üstünlüğe sahip olduğu bir misalle açıklanmıştır. Bu misalde Kur'ân'ın yapılmasını istediği şeyin 13 farklı tarzda beyan edilmiş ve her tarza bir ayetle misal verilerek beyan tarzındaki çeşitlilik izah edilmiştir.

9- *Akla ve Duyguya Dengeli hitap etmesi.* Kur'ân üslubu hem akla hem duyguya aynı anda hitap etmekte ve her ikisini de tatmin etmektedir. Hiçbir beşer ifadesinde akıl ve duygu arasında böyle bir denge kurmak mümkün değildir. Kur'ân'ın bu hususiyetine örnek olarak Nebe' suresinde ba's ve haşr; Rum 20-30 pasajlarında ise Allah'ın varlığı ve birliği arasındaki denge açıklanmıştır.

³⁴Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s.139-140.

E- Kur'ân'ın İ'cazı

Kur'ân-ı Kerim'in en belirgin vasfı onun mu'ciz olmasıdır. İnsanların bir benzerini getirmekten aciz olmaları anlamına gelen i'caz vasfı, kıyamete kadar devam edecektir. Müellif, bu özlü eserin sunuşunda, ehl-i ihtisasın dahi Kur'ân'ın i'caz ve belagatı hususunda bildiklerinin çok fazla olmadığını, dolayısıyla bu konuya imkân ölçüsünde bilerek daha fazla yer ayırdığını ifade etmiştir. İnsanı diğer canlılardan ayıran başlıca vasıflar akıl ve beyan olduğu için Kur'ân'ın i'cazı da özellikle akıl ve beyan sahasında olduğunu vurgulamıştır.

Kur'ân niçin mu'cizdir? sorusuna Müellif, Bediüzzaman Said Nursi'den naklen şu cevabı vermiştir: “Zira Kur'ân, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi ve şu âlem-i gayb ve şahadet kitabının müfessiri ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlâhiyenin mânevî hazinelerinin keşşafı, ... Bütün beşer nevi'nin uyması gereken hakiki hikmet ve fikirdir. İnsanlığı mutluluğa götüren hakiki mürşittir. (...) Hülâsa bütün insanlığın her türlü manevi ve fikri ihtiyaçlarına merci olacak çok kitapları ihtiva eden kutlu bir kitaptır.”³⁵

Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu muhiti ve özelliklerini anlatan Müellif, Kur'ân-ı Kerim'de İ'caz ve tehdidi³⁶ ile ilgili ayetleri değerlendirmiştir. Kur'ân'ın meydan okumasının ne demek olduğu, insanların bir benzerini getirmekten aciz olmalarından neyin kastedildiğini şöyle açıklamıştır: “Kur'ân'ın meydan okuması, aynı lafızlarla, aynı üslupla, onun nazmında ve *takti*'lerinde belagat yönünden bir benzerini istemek demek değildir. Başka kelimelerde da böyle bir nazire getirmek imkânsızdır. Zira - denildiği üzere- ifade tarzı, söyleyenin sıfatıdır, aynasıdır. Herkesin kendisine mahsus söyleme tarzı vardır. Kendi ifadesini başkasınıninkine benzetebilenler pek ender çıkabilir. Onlar da onun üslubuna tam vakıf olanlar nezdinde, taklit yönlerini açığa vururlar. İnsanların, Kur'ân'ın bir benzerini getirmekten aciz kalmalarından maksat şudur: Üslubu ve ifade tarzı ne olursa olsun, belagat ve beyanca, hakikati etkili bir tarzda ifade

³⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 167-168, (B. Said Nursi. Sözler, s. 382-383.'den naklen).

³⁶ Kur'an'ın, muarızlarına bir benzerini getirmeleri hususunda meydan okuması.

etmek bakımından, Kur'ân'ın seviyesinde bir kelam getirmeleridir. Zaten edipler ve şairler arasındaki mukayese de bu manada yapılmış ve yapılmaktadır.³⁷

İ'caz Vecihleri

Kur'ân-ı Kerim'deki i'caz vecihleri ile ilgili âlimler çeşitli görüşler beyan etmişlerdir. Bu vecihlerin ne kadar olduğu konusunda bazı âlimler, bu vecihlerin muayyen hususlarla sınırlı olduğunu; birçok âlim de sınırlandırılmaması gerektiğini beyan etmişlerdir. Bediüzzaman, R. Nur külliyatı Yirmi beşinci Söz'de kırka yakın vecih zikrediyor. İ'caz vecihlerini tahdit etmemenin daha doğru olacağı görüşünde olan Müellif, şu altı vecih üzerinde durmaktadır.

1-Belagat ve üslubu: İ'caz'ın en yüksek vechi budur. Zira buradaki i'caz beşer takatinin üstündedir. Bunun nasıl gerçekleştiğini müellif üç yolla izah etmiştir.³⁸

Kur'ân'dan mu'ciz olan miktarın ne kadar olduğu tartışmasına giren Müellif, Kur'ân'ın tamamı olduğunu iddia eden mutezile ile bir sureden az da olsa Kur'ân denebilecek miktar olduğunu iddia eden görüşleri reddederek bu miktarın kısa da olsa bir sure olduğunu savunmuştur.

2- Muhtevasının zenginliği(camiiyeti): İ'cazın olduğu diğer bir önemli konu, Kur'ân'ın çok kapsamlı bir muhtevaya sahip olmasıdır. Lafzında, manasında, ilminde, bahislerinde ve üslubunda olmak üzere bu camiiyet beş kısımda incelenmiştir.

Lafzındaki camiiyet ile ilgili Kur'ân'ın lafızlarının çok yönlü vaz'edildiğini ve her muhatabına ayrı kapıdan hissesini verdiği anlatılır. Yasin suresinin 38. ayeti örnek verilerek ayetin lafzındaki i'caza işaret edilir. 'Kur'ân lafızlarının birçok manayı irade ettiği ve onlara işaret ettiği nasıl bilinebilir? şeklinde akla gelebilecek bir soruya şu cevap verilmiştir: "Kur'ân, kıyamete kadar muhtelif sıralar halinde ardı ardına dizilmiş beşer saflarına hitap eden ilahi bir rehberdir. Elbette farklı anlayış seviyelerine göre müteaddit manaları derc ve irade edecektir. ... Arapça ve din esaslarına uygun olmak

³⁷ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 172.

³⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 173-174.

şartıyla, belagatçe makbul olan bütün vecihler ve manalar Kur'ân'ın manalarındandır. (...) Binlerce ciltlik tefsirlerin muhtevaları bu cami'iyetin delilleridir.”³⁹

Manasındaki cami'iyet ile ilgili ise kur'ân'ın insan, ruh, kâinat, bunların yaratılışı, yer ve gök, bitkiler, gece ve gündüz, ölüm ve ölüm sonrası, gayb âlemi, dini yaşantı, ahlak kuralları gibi çeşitli ve birbirinden uzak çok meseleleri ihtiva ettiği örneklerle açıklanmıştır. Mesela bu ayetlerden bir tanesi şudur: “Rabbiniz o Allah'tır ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Sonra da arşa istiva buyurdu. O Allah ki geceyi, durmadan onu kovalayan gündüze bürür. Güneş, Ay ve bütün yıldızlar hep O'nun buyruğu ile hareket ederler. İyi bilirsiniz ki yaratmak da, emretmek yetkisi de O'na mahsustur. Evet, o Rabbülâlemin olan Allah ne yücedir!”(Araf, 54).

3- *İhtiva ettiği esasların insanlığa yetmesi:* Kur'ân'ın dünyadaki mevcut kitaplar arasındaki yeri ve farkı anlatılmıştır. O'nun bütün insanlığı ilgilendiren manevi, içtimai, ahlaki, idari ve iktisadi esaslarla ahiret hayatı ile ilgili kaideleri içermesi diğer kitaplardan üstün olduğunun bir göstergesidir. Müellif, Kur'ân'ın insanların ihtiyaçlarına kâfi gelmesindeki maksadı “her asır ve her yerde, başka hiç bir dinde ve nizamda görülmeyecek şekilde, insanlara doğruyu göstermesidir.” Şeklinde açıklar.

Müellif, Kur'ân'ın içerdiği temel prensiplerden bazılarını şu şekilde belirtir: “Kur'ân İnsanları irşat yolu ile mebd'e ve me'adin, Dünya ve Âhiretin hakikatlerine yöneltmiş; Allah'a meleklerle, kitaplara, resullere, ahirete iman hususunda gerçeği bildirip hurafeleri kaldırmıştır.

İnsanları, nefisleri temizleyen, ruhları gıdalandıran, iradeyi kuvvetlendiren, hem ferde hem de topluluğa fayda sağlayan, kolay ve sade ibadetlere yöneltmiştir.

Ahlak sahasında insanlara başlıca faziletleri emredip kötülüklerden uzaklaştırmış, insandaki akıl, şehvet ve şiddet gibi temel kuvvelerin ifrat ve tefrit hallerini reddederek vasat ve itidal cihetini göstermiştir.

İnançta olduğu gibi içtimai nizamda da insanları tevhide sevk etmiş, farklılıkları ve imtiyazları tanımamış, aksine onları aynı ailenin eşit fertleri saymıştır. Üstünlüğün tek sebebi, Allah'a olan bağlılıktır. (...) ⁴⁰

³⁹ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s.177.

“Kur’ân, ilimlerden bazı fezlekeler (sonuçlar, özetler) almıştır. Bir kimsenin, yalnız fezlekeleri bilmekle olağanüstü sayılması lazım gelmez.” şeklinde akla gelebilecek bir şüpheyi, Müellif şöyle reddedilebileceğini ifade eder: “Kur’ân’daki fezlekeler, rastgele özetler değildir. Ancak tam bir isabetle, münasip bir mevkiye ve münbit bir yerde, işitilmemiş çok işaretleri ihtiva etmekle kullanılan ve tohum gibi ekilebilen fezlekelerdir. Böylesi sonuçlar, tam bir ihtisas ve melemeden sonra hâsıl olabilir. Öyle ki her bir fezleke, ait olduğu fennin veya ilmin hülasası hükmünde olur. Bütün bunlar ise bir tek şahısta bulunamaz.”⁴¹

4-Gaybi haberler ihtiva etmesi: Kur’ân-ı Kerim’in beşer kelamı olmadığı, Allamu’l-ğuyub olan Allah’tan geldiğinin bir kanıtı da Hz. Peygamber gibi bir insanın bilmesine imkân olmayan haber ve durumları bildirmesidir. Müellif, Kur’ân’ın Gaybi haberleri vermesine ilişkin i’caz yönünü maziye ait gaybi haberler ile geleceğe ait gaybi haberler olmak üzere iki kısımda incelemiştir.

Maziye ait gaybi haberlerin, Hz. Âdem’den asr-ı saadete kadar birçok Peygamber’in, ümmetleriyle aralarında cereyan etmiş olan çeşitli vakalar olduğu ve bunların çoğunun Hz. Peygamber’in yaşadığı muhitte bilinmediği ifade edilerek, bu gaybi haberlerin Tevrat ve İncil gibi önceki kitaplardan alındığı iddialarının tutarsız olduğu açıklanmıştır.

Müellif, istikbale dair gaybi haberlere örnek olarak, Sasanilere mağlup olan Bizanslıların çok yakında onlara muzaffer olacağı, Hz. Peygamber’in insanlardan korunacağı, Kur’ân metninin muhafaza edileceği, Müslümanların müşriklere muzaffer olacağı gibi müjdelerle Müslümanların arasında tefrika ve savaş çıkacağını (En’am, 65) bildiren haberleri vermiştir.

“Beşerin nazarı istikbale nüfuz edemez.” diyen Müellif, Peygamberimizin çok fazla muhalefet ve itirazlara hedef olduğu halde bu tür haberleri güvenle bildirmesini, O’nun Allah’tan öğrenip tebliğ ettiğinin bir göstergesi olduğunu ifade eder.

5- Kur’ân’ın daima yeni kalması: Kur’ân-ı Kerim Allah’ın ezeli ve ebedi kelamı, son vahyi olduğu için Hükümleri kıyamete kadar ne eskiyecek ne de

⁴⁰ Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Kerim ve Kur’an İlimlerine Giriş*, s. 191.

⁴¹ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 192.

değişecektir. Kur'ân, her asırda yeni nazil olmuşçasına daima taze olup insanların eserleri ve kanunları gibi ihtiyarlamadığına dikkat çeken Müellif, Kur'ân'ın sabit ve köklü olan hükümlerinin zamanla daha da kökleşip kuvvetlendiğini ifade etmiştir.

Kur'ân'ın “Ey Ehl-i kitap! Niçin bile bile hakkı batıl ile karıştırıyor, niçin bile bile hakikati gizliyorsunuz?” (Al-i İmran, 3/71) ayetine muhatap olan Ehl-i kitap (Hıristiyan ve Yahudiler) ile Ehl-i mektep'in Kur'ân karşısındaki tutumlarını eleştiren müellif, onların Kur'ân'ın bu mürşidane hitabına çok muhtaç olduklarını belirtmiştir.

Maneviyattan yoksun, maddiyatçı, İnsanlığa hiçbir saadet getiremeyen Batı Medeniyetinin temel prensipleri ile Kur'ân'ın ulvî düsturları arasında şu mukayeseyi yaparak onların Kur'ân'a muaraza edemediğini ortaya koymuştur:

“Batı medeniyeti, toplum hayatında istinat noktası olarak *kuvveti* kabul eder. Hedefi, *menfaat* bilir. Hayat prensibi olarak *mücadeleyi* tanır. İnsan topluluklarının rabitasını *menfi milliyet* açısından ele alır. Gayesi, nefsin heveslerini doyurmak ve insanlığın ihtiyaçlarını artırmak için bazı *lehviyatı* üretmektir. Kur'ân'ın hikmeti ise istinat noktası olarak kuvveti değil *hakkı* kabul eder. Gayede menfaat yerine *fazilet ve Allah rızası* esasını arar. Hayatta mücadele yerine *yardımlaşma* prensibini esas tutar. Milletlerin münasebetlerinde ırkçılık ve milliyet yerine din, meslek ve vatan rabitalarını kabul eder. Gayesi, nefsin meşru olmayan tecavüzlerine mani olup ruhun yüce duygularını tatmin etmek ve insanlığı kemalata sevk etmektir.”⁴²

Kur'ân'ın verdiği gaybi haberlerden bir kısmının modern keşifleri haber vermesi olduğunu belirten Müellif, Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de oldukça fazla ayet olduğunu söylemiştir. Celal Kırcı'nın *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler* adlı tezinden şunlar nakledilmektedir: “Modern ilimlerin gelişmesiyle artan ilim birçok Kur'âni hakikatlerin kapısını bize açmakta mazide anlaşılmayan birçok sırr-ı ayet bu gün bize sır olmaktan çıkmakta ve bu vesile ile birçok ayet daha anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın ruhuna ve İslam'ın özüne aykırı olmamak şartıyla, İmana ve ahkâma ait ayetlerin dışındaki kevnî ayetlerin, tecrübî ilimlerle yorumlanması ve bu vesile ile manalarının daha iyi

⁴² Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 199.

anlaşılması için yapılan tefsir ve teviller, makbul ve meşru sayılmalıdır. Yeter ki bu tefsirler, haddi aşmadan yapılsın ve makul ölçüler içinde olsun.”⁴³

Kur’ân-ı Kerim’in bu keşiflere işaret ettiğini anlatan Müellif, Kur’ân’ı, tabiat ilimlerinin hakemliği önüne çıkarmamak, kesinleşmemiş nazariyelere göre onu tefsir ederek tutarsız duruma düşmemek, Müslümanları Kur’ân’ın değişmez gerçekler ihtiva ettiği inancında şüpheye düşürmemek ve lügavi delaletlerin sınırında kalıp, soğuk tekellüflere, zorlamalara düşmemek gerektiğini vurgulamıştır.

Müellif, Kur’ân’da haber verilen modern keşiflerle ilgili olarak Astronomi, Fizik, Biyoloji, Jeoloji, Botanik, Genetik, Daktiloskopi ve Hıfzı sıhha (Koruyucu hekimlik) gibi ilim dallarından örnekler vermiştir. Mesela bunlardan birisi şudur: Botanik ilminde ağaçların aşılınması ile ilgili R’ad suresi 3. ayetin bildirdiği hakikat keşfedilip bütün bitkilerin çiçeklerinde erkek ve dişi çifti bulunduğu ve erkeğin dişiyi aşılmasıyla meyvelerin meydana geldiği anlaşıldıktan sonra döllenmenin ve aşılınmanın rüzgârlar vasıtası ile olduğu tespit edilmiştir. Keza Kıyamet suresi 3-4. Ayetleri, Daktiloskopi ilim dalındaki parmak izlerine işaret ettiği, Hacc suresi 5. Ayeti ile Mü’minun suresi 11-13. ayetleri biyoloji dalında insanın üremesi konusunu sade bir dille anlatmaktadır.

Müellif, tabiat bilimlerinin gayesi ile Kur’ân’ın gayesinin farklı olduğunu şöyle beyan eder: Tabiat bilimlerinin gayesi, kâinattaki olayları gözlem ve deney metotlarıyla sınıflandırıp kontrol etme olduğu halde Kur’ân’ın gayesi, bütün ilimlere ait prensipleri keşfeden ve onlardan faydalanan insanın hidayeti, doğru düşünmesi, dünya ve âhret saadetidir.

6- *Kur’ân’ın, Hz. Peygamber’in arzusuna uymaması*: Kur’ân’ın beşer (Hz. Peygamber) kelamı olmadığı, onun celal ve kemal sahibi olan yüce Allah’ın ezeli kelamı olduğunun bir kanıtı da Kur’ân vahyinin bazı durumlarda Hz. Peygamberin arzu ettiği zamanda ya da biçimde gelmemesidir.

Hz. Peygamber’in Kur’ân karşısındaki tavrını, talebenin hocasına gösterdiği hürmetkâr tavrına benzeten Müellif, bu durumun O’nun Kur’ân’da en küçük bir hissesinin olmadığına delalet ettiğini ifade etmiştir.

⁴³ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 203. (Celal Kırcı, *Kur’an-ı Kerim ve Modern İlimleri*, s. 125’ten naklen).

Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'in arzusuna uymaması, ya beklediği durumlarda vahyin gelmemesi ya da O'nu ikaz eden bazı ayetlerin gelmesi şeklinde tezahür ettiği belirtilmiştir.

Beklediği vahyin gelmemesine örnek olarak Müellif, başta ifk hadisesi olmak üzere Kiblenin Kâbe olması, Ashab-ı Kehf ile Zülkarneyn meselesini göstermiştir. Bilindiği üzere ifk hadisesinde namusuna iftira atılan Hz. Peygamber, bu ağır iftira karşısında 40 gün sabrederek Allah'ın bu konudaki hükmünü beklemiştir. Şayet Kur'ân'da O'nun bir hissesi olsaydı kendi mevkii ve namusunu iftiradan temizlemek için bir söz söylememesi imkânsızdı. Hz. Peygamber'in "Bak, Aişe! Hakkında şöyle söyle söylendiğini işittim, eğer masum isen Allah seni temize çıkaracaktır. Yok, eğer bir günaha teşebbüs ettiysen Allah'tan mağfiret dile." Sözünün böyle bir durumda ancak bir Peygamberin söyleyebileceğini ifade etmiştir.

Kur'ân'ın Resulullah (s.a.s.)'ın bazı içtihatlarında hata ettiğini bildirip O'nu ikaz etmesi de Kur'ân'ın O'na ait olmadığını göstermektedir. Zira Kur'ân O'nun olsaydı hatalarını gizlerdi. Bu kusurlu taraflarını kitaba yazarak ebediyen tescillemesini, akıllı ve insafli bir kimsenin kabul etmesi mümkün değildir. Müellif, bu itap ayetlerine örnek olarak Bedir savaşındaki esirlerin durumu, Abdullah b. Ümmi Mektum (Abese suresi) meselesi, bal şerbeti (Tahrim suresi) meselesi ve evlatlık edindiği Zeyd ile evlendirip sonradan boşanan Hz. Zeynep'le kendisinin evlenmesi meselelerini açıklayarak vermiştir. Nitekim Hz. Aişe'nin, Hz. Zeynep meselesi ile ilgili "Eğer Resulullah (s.a.s.) kendisine vahyedilen Allah'ın kitabından bir şey saklamış olsaydı, bu ayetleri (Ahzap, 37) saklardı." sözünü, Kur'ân'ın, Hz. Peygambere ait olmadığına delil olarak getirilmiştir.

III- KUR'ÂN'DA ULÛHIYET

Bu kitap⁴⁴ adından da anlaşılacağı gibi ulûhiyyetin Kur'ân'daki bütün tezahürlerini konu edinmektedir. Bu eseri doçentlik tezi olarak hazırlayan Müellif, Önsözde, çalışmanın amacını, "Ulûhiyyet konusunu Kur'ân-ı Kerime göre hak ve batıl yönleriyle incelemek" olduğunu ifade etmiştir. Kur'ân'da Allah ile ilgili hususlar çok geniş olduğundan, çalışmasını Allah'ı en çok tanıtan ilahi isimlerle sınırlandırmıştır.

⁴⁴ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, 1997, İstanbul.

Allah lafzı dışındaki bütün öteki isimlerin ulûhiyyetin özel adı olmayıp onu niteleyen vasıflardan ibaret olduğunu belirterek bu isimleri incelemenin ulûhiyyetin muhtevası açısından çok önem arz ettiğini ifade etmiştir.

Allah'ın isimleri incelenirken takip edilen metot, eserin önsözünde şöyle dile getirilmiştir: “Allah'ın isimlerini ele alırken, eskiden yapılmış olan “Şerhu'l Esmâ'i'l-Hüsna” çalışmalarından çok farklı bir üslup uyguladık. Her ismi incelerken, onun müştak olduğu maddenin Kur'ân'da yayıldığı alanı özetlemeye çalıştık. İsimlerin geldiği muhtevayı tespit ederek, buna göre anlamaya gayret ettik. Sure veya ayetlerin muhtemel nüzul sırasını izleyerek, isimlerin Kur'ân vahyi boyunca zuhurunu gözeten bir sıra takip ettik; birçok ismi ele alırken onlarla ilgili bazı meseleler üzerinde durduk. Bununla beraber, her bir vasfı incelemeye başlarken, daha önce onun hakkında yapılmış olan izahları özetlemeye de çalıştık, imkân nisbetinde bunları en eski kaynaklardan bulmaya yöneldik.”

Müsteşriklerden bazılarının da, Kur'ân'ın tarif ettiği ilahın vasıflarını tespit etmek için Esmâ-yı Hüsna üzerinde durduklarına dikkat çeken müellif, müsteşriklerin, Kur'ân'daki ilahi vasıfların tamamını tespit edip, çeşitli yönleriyle inceleyecek şekilde bilinen çalışmalarının olmadığını belirtmiştir.

Ulûhiyyet kavramı ile Allah'ın isimleri, esas itibarıyla kelimelerin ilminin konusuna girmektedir. Kelam ilmi Kur'ân ve sünnetten gelen ebedi hakikatleri zaman ve zemine göre savunan bir ilim dalıdır. Müellif ise Allah'ın isimlerini kelamcılardan farklı bir şekilde incelemiştir. Zira ona göre inanç esasları Kur'ân'dan ve sahih hadislerden alınmalıdır. İnanç esaslarının Kur'ân'dan alınması gerektiğine dair Müslümanlar arasında ittifak vardır.

Bu çalışmanın birinci gayesi, Kur'ân'ın, Allah'ı nasıl tanıttığı hakkında bir fikir vermek olduğu belirtilerek, Kur'ân'ın ulûhiyyete verdiği muhtevanın aslından uzaklaştırılmaması için esere bazı notlar yerleştirilmiştir. Allah'ı Kur'ân'da olduğu gibi tavsif etmek iddiasında olmadığına dikkat çeken Müellif, böyle bir iddianın, ışığı avucunda tutmak yani tutamaktan farksız olduğunu ifade etmiştir.

Eserin giriş kısmında Arap yarımadasında bulunan dini inançların ulûhiyyete bakış açıları ile Kur'ân'daki ulûhiyyetin Müslümanlar arasındaki değişik yorumları ele alınmıştır. Bununla, batıl ilahların nasıl bir ortamda meydana çıktığını anlama ve Allah'ı onlardan ayıran hususiyetleri daha iyi değerlendirme imkânı bulmak hedeflenmiştir. Müşriklerin, Yahudilerin ve Hıristiyanların Tanrılık anlayışı özetle anlatıldıktan sonra, Müslümanların ulûhiyyet anlayışını, Kur'ân'ın, ulûhiyyet konusundaki tavsiflerinin, Müslümanlar nezdinde anlaşılma şekillerine temas etmiştir.

Bu anlayış şekillerini *tevil*, *tahyil*, *teşbih*, *tevakkuf* ve *ta'tilsiz tenzih* olmak üzere beş farklı yolla incelemiştir. Mesela bunlardan *tevil* yolunu tutanlar bir kısım nasların, olduğu gibi kabul etmenin ulûhiyyete yaraşmayacağını savunarak bu ayetleri tevil ederler. Örneğin Allah'ın Basîr ve Semî' sıfatları Âlim manasınadır. Yed (el), kudreti manasına; vecih (yüz), zatı manasına tevil edildiğini açıklamıştır.

Tahyil yolunu savunanlara göre, insanlar hakikatleri idrak etme yeteneğine sahip olmadıkları için Peygamberler onlara gerçekleri olduğu gibi bildirmemişlerdir. Belki maksud olanı mahsus bir surette öğretmişlerdir. Tahyil yolunu tutanlar Allah'ı şöyle tasvir etmişlerdir: “O, her varlıktan çok büyük bir mevcuttur. Gökte yüce bir tahtın üzerinde oturur. Kulları ne yaparsa iştir görür. Elleri vardır, istediği her şeyi yapar, kızar hoşnutluk duyar vb. Onlara göre herkes böyle anlamalıdır, tevil etmeleri küfürdür. Müellif, bu yolu benimseyenlere burada bazı tenkitler yönelmiştir.⁴⁵

Teşbih cihetini benimseyenler, önceki ve sonraki yollarla tam bir tezat teşkil etmektedir. Bunlar, ulûhiyyeti niteleyen vasıfları ve fiilleri tamamen insanlardaki gibi anlarlar. Tahvil ve tevil zihniyetlerine bir tepki olarak çıkması muhtemel olduğu saptanmıştır.

Diğer bir anlayış şekli de *tevakkuf* anlayışıdır. Müellife göre bu anlayış aşırı bir ihtiyattan ileri gelmektedir. Bunlara göre Allah'ın sıfatları hakkındaki nasslardan, onun muradını anlamak, insanlar için mümkün değildir. Bu nasslarla ilgili yapılacak iş sadece onları okumaktan ibarettir. Bunlar, manalarını Allah'tan başkasının bilmeyeceği müteşabih ayetlerdendir.

⁴⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 27-28.

Ta'tilsiz tenzih yolunun mensupları ise vahyin Allah Teâlâ'ya izafe ettiği vasıfları ve fiilleri geldiği gibi kabul ederler. Fakat onu yaratıklara benzemekten tenzih ederler. Bu vasıfların hakikat olduğunu, ancak keyfiyetlerini bilemeyeceklerini söylerler.

Kur'ân'daki ulûhiyyetle ilgili ilk dört anlayışa bir takım eleştiriler yönelten Müellif, bu konudaki en makul yolun 'ta'tilsiz tenzih yolu' olduğunu şöyle ifade etmiştir: "Ta'tilsiz tenzih yolunun, tanrılık hakkındaki tavsifleri değerlendirilişinin başı ve sonu, denebilir ki, Allah'ın Zahir-Batın isimleridir. Bütün söylenenler bu iki vasfın açıklamasından ibarettir. Hiç tereddüt etmiyoruz ki, bu anlayış, ulûhiyyet konusunda söylenecek son sözdür. Kur'ân ve Hadisten Sünni İslam geleneğinden aldığımız ve aklımızın da mutmain olduğu bu telakki, genel olarak da insanlığın dini tecrübesiyle de doğrulanmaktadır."⁴⁶

Eser, Giriş bölümünden sonra iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Allah'ın vasıflarını bildiren isimler; ikinci bölümde ise Batıl Tanrılar ele alınmaktadır.

A- Allah'ın Vasıflarını Bildiren İsimler

Bu bölüm iki fasla ayrılmıştır. Birinci fasılda ulûhiyyet ismi ile ilgili genel konular şu başlıklar altında açıklanmıştır: İsimlerin ulûhiyyete delaletleri, isimlerde eğriliğe sapanlar, isimlerin tevkifi olup olmadıkları, Esmâ-yı Hüsna'yı sıralayan hadis, Esmâ-yı Hüsna'da teradüf konusu, bitişik isimler, Esmâ-yı Hüsna'nın tasnifi ve surelerin kronolojik sıralaması hakkında bir not. Bu konuların tamamı incelenip geniş bir şekilde açıklanmıştır. Bunlardan ilk iki başlığa kısaca temas edelim.

Tanrının adının mahiyeti ve çıkardığı problemlerle ilgili özetle şunlar kaydedilmektedir: Bir şeyin var olması, bir ismi taşımasını kendiliğinden gerektirir. Tenkitçi zihniyetin, insanlar arasında birbirlerine özel isim verme, karışıklığı önlemek ve diğer hemcinslerinden ayırt etmek için yapılır. Gerçek tanrı hakkında cins düşünülmemeyeceğine göre onun özel bir ad taşıması doğru olur mu? Bu görüşe karşılık şunlar belirtilmiştir: İnsanlar nazarında isim, sadece bir kişiyi hemcinslerinden ayırt eden bir etiket değil, kişinin varlığını ve şahsiyetini tamamlayan bir parçadır. Adı

⁴⁶Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s.38.

olmayan, -denilebilirse- madumdur. Dolayısıyla tanrı, cinsinde tek de olsa yine de özel bir ad taşır.

Allah'ın isimlerinin hepsinde vasıf anlamı gözetildiğinden bunlara 'sıfat' denir. Allah bu isimlerle o derece mevsuf olmuştur ki, bunlar isim derecesine çıkmış sayılırlar. Bu sıfatların tamamı ulûhiyyete delalet etmektedir. Bu delalet, bazen tazammun bazen de lüzum yoluyla gerçekleşmektedir. Mesela semi' ismi, Allah'ın zatına ve işitmesine, mutabakat; sadece zatına veya işitmesine, tazammun; Hayy ismine ve hayat sıfatına ise lüzum suretiyle delalet etmektedir.⁴⁷

Ulûhiyyetin ismi hakkındaki genel konuların beyan edildiği birinci fasıl bittikten sonra ikinci fasılda Allah'ı tavsif eden 'Esmâ-yı Hüsna' ele alınmıştır. Mekkî surelerdeki isimler ile Medenî surelerdeki isimler ayrı ayrı incelenmiştir.

Mekkî surelerdeki isimler başlıca şunlardır: Rabb, el-Ekrem, el-Kerim, Zülcelali ve'l İkrâm, Allah, İlâh, el-Vekil, Ehlu't-takva ve Ehlu'l-mağfire, er-Rahmân, er-Rahim, Zü'r-rahme, Hayru'r-râhimin, Erhamu'r-râhimin, Zür'rahme vâsi'a, Mâlik-i yevmi'd-din, Melik, el-Melik Malikü'l-mülk, Zü'l-arş, el-A'la, el-Âli, el-Muteâl, el-Habir, el-Ehad, el-Vahid, es-Samed, el-Alîm, Âlim, Âllamu'l guyub, A'lem, El-Âzim, el-Hamid, eş-Şehid, el-Gafur, el-Gaffar, Ğafiru'z-zenb, Hayru'l-ğafirin, Zü-mağfire, Vâsi'u'l-mağfire, El-Vedûd, El-Mecîd, Fa'al-lima-yurid, el-Muhît, el-Hakîm el-Hakem, Ahkemu'l hâkimin, Hayru'l- hâkimin, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Kadîr, el-Karîb, el-Vahhab, el-Kahhar, el-Kahir, el-Fettah, Hayru'l fatihin, el-Veli, el-Mevlâ, el-Vâli, es-Semi' Semi'u'd-du'a el-Halik, el-Hallak, Ahsenu'l hâlikin, el-Basir, el-Hâdi, en-Nasîr, Hayru'n-nasirin, el-Hayy, Fâturu's-Semavati ve'l-Ard, el-Gani, eş-Şekûr, el-Halim, el-Hafi, Hayr, el-Keyyum, el-Kaim, el-Hakk, el-'Azim, Zü'l-fadl, el-Varis, Hayru'l-varisin, el-Hafîz, el-Hâfîz, el-Mucib, el-Kavi, Zü'l-kuvve, el-Mustean, Ğalib 'alâ emrih, el-Latîf, Hayru'l-fasilin, Esrau'l-hasibin, Seriu'l-hisab, Hasîb, Fâliku'l habbi ve'n-neva, Fâliku'l-isbâh, Bedî'u's-Semâvâti va'l-Ard, Sadık(un), Serî'u'l-îkâb, el-Kebîr, er-Rezzâk, Hayru'r-râzıkîn, el-Kâfi, Zü'ntikam, Kâbilu't-tevb, Şedidu'l-îkab, Zi't-tavl, Refî'u'd-derecat, Muhyi'l-mevta, Munzir(in), Mursil(in), Mûsi'(un), el-Metin, er-Rauf, el-Berr, Zi'l-me'aric.

⁴⁷ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 52

Müellif, Mekkî surelerde geçen bu isimlerin hangi surelerde bulunduğunu, ne anlama geldiğini ve ulûhiyyete nasıl delalet ettiğini açıklamıştır. Rabb, Allah, İlah, er-Rahman, el-Vedûd, gibi bazı isimlerin açıklamasına geniş yer vermiştir.

Mekkî surelerdeki isimlerden bir iki tanesini, mesela”Allah” ile “el-Vahid” isimlerini kısaca ele alalım:

Allah lafzı, diğer ilahi sıfatların tamamını cemedan yüce zata delalet eden bir alemdir. Bütün Esmâ-yı Hüsnâ'nın Allah lafzına isnat edilerek onu tavsif etmekte; bu lafız ise hiçbir mevsufu tavsif etmemektedir.

Lafzın gramer yönündeki farklı özelliklerine değinerek bu lafzın Kur'ân'da 2697 defa geçtiği ifade edilmiştir.⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği gibi Kur'ân'ın nazil olduğu çevrede insanların 'Allah' adını taşıyan, göklerin ve yerin yaratıcısı olan bir kudreti kabul ettiklerine dikkat çeken Müellif, normal olarak Allah'ı unutan bu insanların, sadece büyük felaket ve ölüm-kalım zamanlarında onu hatırlamaya mecbur kaldıklarını ifade etmiştir.

Allah lafzının etimolojisi ve geçirdiği tarihi evrimleri tahlil eden Müellif, ileri sürülen görüşlerin tamamının ihtimal ve tekliften ibaret olduğunu söyleyerek, Allah lafzının El-İlah kelimesinden müştak olmasının en yakın ihtimal olduğunu ifade etmiştir. Birçok müfessir âlimin de savunduğu bu ihtimale göre Allah adının anlamı “belirli olan gerçek tanrı” demek olur.⁴⁹

Diğer bir isim olan el-Vahid vasfı Allahın birliğini ifade eder. Sayı bakımından birlik değil de şerikin olmaması bakımından bir olması demektir. Kur'ân'da 30 defa geçen bu vasıf 22 ayette Allah'ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Vahid sıfatı daha çok “Allah ancak bir tanrıdır.” (Nisa, 4/171), “muhakkak ki Tanrınız birdir.” (Saffat, 37/4) gibi Allah'ın bir tek tanrı olduğunu bildiren cümlelerde kullanılır.

Medenî surelere has vasıflar ise başlıca şunlardır:

⁴⁸ Bu sayım Muhammed Fuat Abdülbaki'nin *El-Mu'cemu'l-Mufehres* adlı eserinden alınmıştır.

⁴⁹ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 105

et-Tevvab, el-Bâri, Câmi'u'n-nâs, el-Hasîb, er-Rakîb, el-'Afuvv, el-Mukît, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mu'min, el-Muheymın, el-Cebbar, el-Mutekebbir, el-Musavvir, el-Mubîn, Nuru's-Semâvâti ve'l-Ard. Müellif bu isimlerin manalarını, Kur'ân'ın neresinde yer aldıklarını ve ulûhiyyete delaletini açıklamıştır. Müellifin bu isimleri nasıl ele aldığına bir-iki örnekle bakalım.

Mesela el-Bari ismi hakkında şunlar kaydedilir: “Bu vasıf genel olarak, “Hâlık” manası verilirse de aradaki ince farklara da temas edilir. Hâlık: Hikmetinin gereğine göre varlıkları takdir eden, el-Bari ise onları düzensizlikten beri olarak icat edendir.” el-Halimi'ye göre bu isim iki manaya gelir: Birincisi, kendisince malum olan mahlûkat nevilerini icat edendir. Ona göre Bari ismi ibda' fiiline, önceden ne yapacağını bilmek manasını katar. İkincisi, “Varlıklara kalıp veren” anlamıdır. Buna göre örneğin su, toprak, hava, ateş gibi unsurları yoktan var edip onlardan da değişik cisimleri yaratmaktır. BRE, maddesi inşa etmek ve yaratmak anlamında Kur'ân'da çok az varid olduğu belirtilerek bu maddenin canlı mahlûkların yaratılması söz konusu olduğunda kullanıldığına dikkat çekmiştir. Bari' vasfının üç yerde geçtiği ifade edilmiştir. İkisi İsrail oğulları hakkında Yaratıcı anlamında “Bari'iküm” şeklinde bir ayette de elif-lamlı olarak geçer: “o öyle Allah'tır ki Halık, Barî' Musavvirdir. En güzel isimler onundur.”(Haşr, 59/24)

Diğer bir örnek olarak Er-Rakîb ismine bakalım: Bu ismin “gözeten”⁵⁰, “İnsanların bütün yaptıklarını zabt ve murakabe eden”⁵¹, “Muttali' olan, Âlim”⁵², “yaratıklarından bir an bile gafil olmayan”⁵³ manalarına geldiği ifade edilir.

“r-k-b” maddesi Kur'ân'da çok az varid olmuştur. Rakîb vasfı ise 5 yerde gelir. Bunlardan ikisi mahlûklar hakkındadır. Allah'ın vasfı olarak, ilk defa Nisa suresinde rastlanır: “... Şüphesiz Allah sizin üzerinizde Rakîbdır. (4, 1), “... Vakta ki Sen beni öldürdün, onların üzerinde Sen Rakîb oldun” (5/117, bu ayette elif-lamlı olarak kullanılmıştır.) Rakîb vasfı, üçüncü olarak Ahzâb Suresinin 52. ayetinde Allah'ın her şey üzerinde kapsamlı murakabesini bildirmektedir: “Allah her şey üzerinde Rakib'dir.”

⁵⁰ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 260 (Ebu Ubeyde, Mecaz, I, s. 113'ten naklen)

⁵¹ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 260 (İbn Kesir, II, 179'dan naklen)

⁵² Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 260 (Taberi, VII, 523'ten naklen)

⁵³ Beydavi, s. 77'de (el-Halimi'den naklen)

Bu vasıf Medeni olmakla beraber ona yakın manalara gelen Hafız, Şehîd gibi vasıflar, Mekke devrinden itibaren bulunmaktadır.⁵⁴

B- Batıl Tanrılar

Allah'ın vasıflarını bildiren Esmâ-yı Hüsnâ tek tek incelendikten sonra Kitabın ikinci bölümünde Batıl Tanrılar ele alınmıştır. Bu bağlamda önce şirkin mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir.

İnsanın genellikle fitratı gereği her yerde ve her zamanda Kâinatın yaratıcısı olarak Allah'ı kabul ettiğini fakat çoğu zaman bu yaratıcı ile kendisi arasına bir takım araçlar koyduğu kaydedilmiştir. Kur'ân'ın indiği ortamda, Müşrikler, Yahudiler ve Hıristiyanların tevhidin birinci ve ikinci derecesi olan vacibu'l-vücûd olarak Allah'ı kabul etme; yerler, gökler ve içindekilerin yalnız Allah'ın yarattığını ikrar etme hususunda hem fikirdirler. Fakat göklerin ve yerin ve bunların arasında olan her şeyin idaresini Allah'a vermek ile yalnız onun için ibadet etmek olan üçüncü ve dördüncü derecelerde insan toplulukları arasında çok ihtilaf meydana gelmiştir.

Bu ihtilaflar neticesinde Güneş, Ay, Yıldızlar gibi semavi cisimlere tapanlar, putlara tapan müşrikler ve Hz. İsa'yı tanrının oğlu hatta ilah kabul eden Hıristiyanlar olmak üzere üç gurup oluşmuştur.

İslamiyet'in, mazharı masterla karıştırmayı önlemek gayesiyle şirke götüren yolları küfür sayarak bütün şirk geçitlerini tıkamıştır. *Batıl tanrılar* başlığındaki ikinci bölüm şu beş fasılda incelenmiştir: Şirk amilleri, Kur'ân'ın kronolojik olarak şirke karşı durumu, Şirk tanrılarının redd sebepleri, batıl tanrılarını redd usulüne örnekler, batıl tanrı figürleri.

1- Şirk Amilleri

Kur'ân'ın şirke bakışı ve çizdiği müşrik profili anlatılarak, Kur'ân'ın şirki şiddetle mahkûm ettiği kaydedilir. Kur'ân nazarında, Ulûhiyyetin hususiyetlerinden herhangi birini, hakiki manada bir başkasına tanıyan herkes müşriktir. Kur'ân, şirk tanrılarını “yok olanlar” “ölüler” diye niteleyerek onları hiç saymış, şirkin durumunu acınacak bir zavallı olarak göstermiştir.

⁵⁴ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 260.

Kur'ân'ın işaret ettiği şirk amilleri, daha iyi anlaşılması gayesiyle dört grupta mütalaa edilmiştir. Tedahüllerin olabildiği bu tasnifte şu gruplar vardır: Müşriklerle ilgili sebepler, dış etkenler, Resul ve müminlerle ilgili bahaneler, putlarda düşünülen özellikler.

a- Müşriklerle ilgili sebepler

Müşriklerle ilgili sebepler bazı alt başlıkları gerektirmektedir. Bunlara kısaca değinelim:

Düşünmemek: Müşriklerin en belirgin vasfı 'düşünmeme'leridir. Bu, müşrikte zan, peşin hüküm ve akletmemek şeklinde tezahür eder. Kur'ân-ı Kerim müşrikleri, düşünmemek ve akletmemek ve kötü zanda bulunmakla niteler: "Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Arık onlar akletmezler. (Bakara, 2/171), "Onların (müşriklerin) çoğu zanna uyuyorlar. Hâlbuki zan, hakikat karşısında hiçbir şey ifade etmez. (Yunus, 10/36)

Bilgisizlik ve şüphecilik: Kur'ân Küfrün ve şirkin ilimsiz ve delilsiz olduğunu bildirmektedir. "De ki: Yanınızda bir ilim varsa onu bize çıkarın." (En'am, 6/148), Allah ile beraber başka tanrı koyanlar bilmeyenlerdir. (Neml, 27/61)

Kur'ân-ı Kerim, Ehli küfür ve şirkin şüpheci yaklaşımını müşriklerin Hz. Salih'e "(...) Doğrusu biz çağırдыңın şeyden tam bir şüphe içindeyiz.(Hud, 11/62) şeklinde karşılık vermesinde açıkça anlatmaktadır. Şüpheciliğe diğer bir örnek de Nuh, Ad, Semud ve sonraki kavimlerinin peygamberlerine karşı Ayette geçen şu söyledikleridir: "Elçileri kendilerine delil ve mucizeler getirdiler de onlar ellerini ağızlarına götürüp: 'Biz,' dediler, sizinle gönderilen talimatları kabul etmiyoruz. Çünkü biz, bize yaptığınız davetin mahiyetinden derin bir kuşku içindeyiz." (İbrahim, 14/9)

Antropomorfizm: Şirkin sebeplerinden bir tanesi, insanların, Allah'ı yaratıklara kıyas etmeleri ve bu tasavvurun, Allah'ın bütün kâinata İlah ve Rabb olarak tek başına yetmeyeceği düşüncesine dayanmasıdır. Müşriklerin tevhide çağırın Resullere verdikleri cevabı bildiren şu ayet buna delildir: "Ne o! Tanrıları bir tek ilah yapmış, doğrusu bu şaşılacak bir şey!" (Sad, 38/5)

Kibir, Heva ve Heves: Hükümranlık, saltanat, dünyaca güçlü olmak ve insanlığın her çağında olan heva ve hevese uyma, insanları küfre götürdüğü ve dar veya geniş bir şekilde şirkin belli başlı kaynağı olduğu kaydedilmiştir. Buna örnek olarak Kur'ân'ın müteaddit yerlerinde geçen Firavun kıssası verilebilir. Firavun, halkın yalnız kendisine tapmasını istemiş, kibir ve gururunu şöyle dile getirmiştir: “Adamlarını topladı ve onlara: ‘Sizin en yüce rabbiniz benim!’ dedi.” (Naziat, 79 /23-24), “Firavun halkına duyuru yapıp dedi ki: “Ey benim halkım! Mısır'ın yönetimi benim elimde değil mi? Ayaklarımın altından akan şu nehirler, kanallar benim değil mi?” (Zuhruf, 43/51) Nefsini ilah edinen hakkında da şu ayet verilmiştir: “Baksana şu kendi heva ve heveslerini tanrı edinen kimseye!” (Furkan, 25/43)

b- Dış etkenler

Şirke sebep olan dış etkenler taklit, baskı, refah, şeytanın aldatması ve cebirdir. Taklit, gelenek ve görenek olarak iki şekilde tezahür eder. Geleneği taklit etmek, şirkin tarihi sebebi sayılır. Kur'ân'da da en çok üzerinde durulan şirk amillerinden biridir.

Hz. İbrahim (a.s.), putların ulûhiyyetle hiçbir ilgisi olamayacağını, akıl ve düşünce bazında ispat ettiği halde (Şuara, 26/70-73) kavmi bu yönde bir itirazda bulunamayınca, “dediklerin doğru ama, biz atalarımızı bu şekilde bulduk” diye cevap vermiştir. (Şuara, 26/74) Böylelerine karşı Kur'ân der ki: Babaları bir şeye akıl erdirememiş ve doğruyu bulamamış olsalar da mı onlara uyacaklar? (Bakara, 2/10)⁵⁵

Hüküm ve otorite sahiplerinin fiili baskıları, şirkin dış etkenlerinden biri olan *baskı*'yı oluşturmaktadır. Tevhid inancının tarihi, şirkin, yalnız Allah'a iman eden kimseleri zorla eski sapıklıklarına döndürmek için her türlü işkence ve baskıya başvurduğunu kaydeder. Hz İbrahim'in putlara karşı çıkarken ateşe atılması, Firavun'un iman eden sihirbazlara ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestireceğini söylemesi bu işkenceye örnektir.

Şirkin saiklerinden bir diğeri şeytanın aldatmasıdır. İnsanlara her türlü kötülüğü telkin eden bu şeytanlar, cinlerden olduğu gibi insanlardan da olabiliyor. Şeytanın insanlar üzerinde iradelerini götüreceği bir etkisi olmadığı, Kur'ân'da açıkça ifade edildiğinden bu saptırmayı, telkin ve vesvese şeklinde anlamak gerekir. Şeytanın

⁵⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 291

insanlara şirk ve sapıklığı süslü göstererek onları saptırdığına delil olarak Kur'ân'da, Sebe' kraliçesi hakkında Hüdhüd'ün dilinden şu ayet verilmiştir: “Onun da halkının da Allah'ı bırakıp güneşe ibadet ettiklerini gördüm. Anlaşılan, şeytan yaptıkları bu kötü işleri kendilerine güzel göstermiş ve onları yoldan çıkarmıştır.”(Neml, 27/24)

c- Resul ve müminlerle ilgili bahaneler

Müşriklerin şirkte kalmalarının bir sebebi, Resul ve ona iman eden kimselerde bir takım vasıflar aramalarıdır. İleri sürdükleri bu vasıflarla tevhid inancını reddederler. Müellif, bu vasıfları, Resullerin insan olması, Resulün maddi yönden zayıf olması, makamperestlik, dünyevi gaye vehmi, imtihançı zihniyet ve müminlerin sadeliği, şeklinde detaylı olarak açıklamıştır.

Mesela bunlardan *Resulün insan olması*, müşriklerin en belirgin itiraz sebeplerinden birini teşkil eder. Bu itirazın Resulün şahsiyetiyle değil, Risalet'in mahiyetiyle ilgili olduğuna dikkat çekilerek, Kur'ân- Kerim'den şu örnekler verilmiştir: “Zaten, insanların ekserisinin, kendilerine hidâyet geldiği halde iman etmemelerinin başlıca sebebi: “Allah bula bula bir insan mı seçip halka elçi gönderdi?” demeleridir.” (İsra, 17/94) Kur'ân'ın bu bahaneye cevabı şudur: De ki onlara: “Eğer yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melekler olsaydı, ancak o takdirde Biz onlara melek elçi gönderirdik.”(İsra, 17/95)

Şirkin bahanelerinden biri müminlerin sadeliğidir. Resullere iman edenlerin sade insanlar olmaları, kibirli, gururlu, gönülden habersiz, ruhu maddeleşmiş müşriklerin nefretine yol açıyordu. Bu duruma şu misal verilebilir: “Seni izleyenlerin, toplumun en aşağı tabakasından olduklarını göre göre sana inanmamızı nasıl beklersin?” (Şuârâ, 26/111)

d- Putlarda düşünülen özellikler

Bu özellikler şefaatchilik, putların zararlarından korkmak, aşırı tazim ve sevgi olarak dört madde halinde açıklanmıştır. Bunlardan en önemlisi ve Kur'ân'ın daha çok üzerinde durduğu şefaatchilik özelliğini inceleyelim.

Kur'ân-ı Kerim, bazı müşriklerin Allah katında şefaet etsinler diye putlara taptıklarını haber verir. Fakat Kur'ân'ın, bu şefaatin mevzu ve hedefini bildirmediğini

kaydeden Müellif, bu maksadın muhtemelen dünyada felaketlerden esirgenmeleri ve mutlu bir hayat sergilemeleri olduğunu belirtmiştir. “Onlar, Allah’tan başka kendilerine zarar veya fayda veremeyen birtakım nesnelere ibadet ediyor ve “Onlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.” diyorlar. De ki: Böyle bir şey olacak da Allah bilmeyecek ha!” (Yunus, 10/18)

Putu tapan müşrikler hakkında şunlar kaydedilir: “Müşrikler putlarına, kendilerini Allah’a yaklaştırma fonksiyonu tanıyorlardı. Onlar meleklerin Allah katında değerli varlıklar olduğunu düşünerek kendi zanlarına göre, Allah’a yakın meleklerin müşahhas suretlerini yapmış ve bu meleklerin yerlerini tutmak üzere onların suretlerine tapmışlardır. Böylece yardıma nail olmak, rızık ve dünyanın çeşitli halleri gibi konularda onların Allah katında şefaatlerini sağlayacaklarını sanmışlardır.⁵⁶ “Allah’tan başka birtakım hâimler edinenler derler ki: ‘Biz onlara sırf bizi Allah’a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz’. (Zümer, 39/3)”

Bir varlığı aşırı tazim etmek, zamanla onu tanrılaştırmaya yol açabilir. İbadet edilecek derecede yüceltilen şahsiyetler, Allah katında makbul ve tazimden kaçınan kimseler bile olabiliyor. Hıristiyanların Hz. İsa ile Meryem’i (Mâide, 5/116) Yahudilerin Hz. Uzeyr’i (Tevbe, 9/30) keza müşriklerin melekleri tazimde ileri gitmeleri (Sebe’, 34/40), onlara, ulûhiyyete mahsus bazı özellikleri vermekle sonuçlanmıştır.⁵⁷

2- Kur’ân’ın Kronolojik Yönden Şirke Karşı Davranışı

Kur’ân’ın kronolojik yönden şirke karşı davranışı, başlangıç, kesin ve yoğun hücum, Medeni devir ve Ehl-i Kitap’taki şirk unsurları olarak dört alt başlık halinde açıklanmıştır. Bunları biz özetleyerek aktaralım.

Kur’ân, ilk nazil olduktan itibaren, Allah’ın birliğine ve şirkin batıllığına işaret etmiştir. Kur’ân, ilk surelerde, batıl tanrılara hücum etmek yerine, müşriklerin de tanıdığı Allah’ın kim olduğunu bildirmeyi tercih etmiştir. Bu surelerde uluhiyyetin nitelendiği vasıflardan bazıları şudur: Yaratan, sonsuz kerem sahibi (Alak, 96/1-3) ,

⁵⁶ Yıldırım, Suat, *Kur’an’da Ulûhiyyet*, s. 297 (İbn Kesir, VII, 75’ten naklen)

⁵⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 297

Doğunun ve batının rabbi, tek gerçek Allah (Müzemmil, 73/9), Alemlerin rabbi, Rahman, Rahim, din gününün maliki (Fatiha, 1/2-4), yeşillikleri bitirip kurutan (...)

Müşriklerin taptıkları tanrılara değinen ilk metnin Kalem Suresi 41. ayetinden sonra Kâfirun Suresi olduğu ve bu surede putları terk etmeye davet edilmediği görülmektedir. Buna karşı müşrikler kendi taptıklarının malum olduğunu söyleyerek, Hz. Peygamber'e taptığı ilahı ve nesebini sormuşlardır. Bunun üzerine İhlâs Suresi nazil olmuştur: De ki: O, Allah'tır, gerçek ilahdır ve birdir. Allah Samed'dir.(Tam, eksikliği olmayan, her şey kendisine muhtaç olduğu halde, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan) Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu. Buradaki 'doğurmamak' kavramının da neseb iddialarını desteklemektedir.

Bundan sonra ikinci aşamaya geçilerek ilk önce el-A'raf Suresinde Allah'tan başka veli edinilmemesi emredilir. Allah'tan başka tapılanlar ölüm sırasında hiçbir şey yapamazlar kaybolup giderler. İsrail oğullarının buzağıyı tanrı edinmeleri anlatılır. Putların yol göstermediği, konuşmaktan bile aciz oldukları bildirilir.

Daha sonra şirkin en yaygın şekli ve insanların çoğunun Allah'a isnad ettiği, Allah'ı mahlûklara benzeterek, ona eş ve çocuk isnat etmeyi şiddetle reddeder. Hz. İbrahim (a.s.)'in devrinin putlarına karşı yaptıkları nakledilerek, Kur'an'ın muhataplarının yaptıklarını da aynı akıbetin beklediği anlatılmak istenir.

Batıl tanrılarla mücadele konusunda önemli bir hususa değinen Müellif şunları kaydeder: "Batıl tanrılara karşı Kur'anî mücadelenin çok önemli bir prensibi, nüzulde 55. sırada bulunan el-En'am Suresinde bildirilir: "Onların Allah'tan başka yalvardıkları tanrılarına hakaret etmeyin ki, onlar da cahillik ederek hadlerini aşmış Allah'a hakaret etmesinler!" (En'am, 6/108) (...) Yarattığı insanın fitratını en iyi bilen Allah, insanın hissi bir şekilde bağlandığı şeylere hakaret edilmesinin, onu çılgına döndüreceğini tabiatıyla bilmektedir. Zaten muhatapların Allah'ı bilmeleri, sözden ibarettir. Perdeyi yırttılar mı, bir adım daha ileri giderek, Ona sövebilirler. Bundan sonra da doğru yola gelmeleri iyice zorlaşır."⁵⁸

⁵⁸ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 307

Medenî devirde ise, Mekki Surelerde şirkin bünyesi yeteri kadar sarsılmış olduğundan batıl tanrılarla ilgili ayetler azalmaktadır. Bu azalmadan şirkin yakasının bırakıldığı şeklinde anlaşılması gerektiği kaydedilerek, Medeni devrin her safhasında da Allah'tan başka mefhumlar mahkûm edilir: Nidler (Bakara, 2/22,165), çocuk (Bakara, 2/116) cibt ve tağut (Bakara, 2/256-257; Nisa, 4/51,60,76) gibi şirk unsurları çürütülür.

Medine devrindeki şu özelliğe dikkat çekilmektedir: genel olarak Kur'ân'da özel adlarıyla zikredilirken Medine devrinde 'Allah'tan başka tanrılar', 'ortaklar', 'tanrılarınız' gibi genel ifadeler kullanılmaktadır.

Ehl-i Kitap'taki şirk unsurlarına gelince, Mekki surelerde şirk yeteri kadar iptal edildiğinden, Medeni surelerde Ehl-i Kitap'ın iddiaları ele alınır. Medine devrinin başlarından itibaren Yahudilerin, Kur'ân daveti karşısındaki menfi tutumlarına rağmen aslında aynı tanrıya inanıldığı hatırlatılır: "Zulmedenleri hariç, Ehl-i Kitap ile en güzel olan şeklin dışında bir tarzda mücadele etmeyin ve onlara şöyle deyin: 'Biz, hem bize indirilen kitaba, hem size indirilen kitaba iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da bir ve aynı İlah'tır ve Biz O'na gönülden teslim olduk'." Bununla beraber Yahudilerin inatçı tutumları da hatırlatılır: Buzağıya tapmaları (Bakara, 2/55), Tanrıya iman için onu açıkça görmeyi şart koşmaları (Bakara, 2/55), sırf terslik olsun diye Allah'ın emrini değiştirmeleri. (Bakara, 2/58-59)

Hıristiyanların ise Müslümanlarla aslında aynı Allah'a inandıkları (29, 46) bildirildikten sonra, Medine'nin ilk suresinde, onların Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki sapıklıklarına işaret edilir: "*Allah çocuk edindi.*" dediler (Bakara, 2/116) "Dininizde aşırılık etmeyin, Allah hakkında ancak gerçeği söyleyin." (Nisa, 4/171)

Ehl-i Kitap neticede şirkten arınmış halis bir tevhide davet edilmektedir: "De ki: 'Ey Ehl-i kitap! Bizimle sizin aramızda birleşeceğimiz, müşterek ve âdil şu sözde karar kılalım: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım, kimimiz kimimizi Allah'ın yanında rab edinmesin.' Eğer bu dâveti reddederlerse: 'Bizim, Allah'ın emirlerine itaat eden müminler olduğumuza şahid olun' deyin." (Âl-i İmran, 3/64)

3- Şirk Tanrılarını Redd Sebepleri

Bu fasılda müşriklerin ibadet ettikleri tanrıların reddedilmesinin sebepleri derli toplu olarak arz edilmiştir. Biz bu sebepleri özetleyerek aktaralım:

Hakiki varlıkları yoktur. Kur’ân batıl tanrılara inananların varlığını kabul eder. Fakat tanrılarını varlık olarak kabul etmez. O halde onların varlıkları subjedir, zihindedir, yoksa hariçte ve hakikatte değildir.

Tam âcz içindedirler. Kur’ân, Batıl tanrıların, insanlığın şuurunda işgal ettikleri mevhumu uzaklaştırmak gayesiyle onlara farazi bir vücut verir. Bunların bir işe yaramayacaklarını anlatmak için, “onlar fayda ve zarar veremezler” formülünü kullanır. “Böyle iken müşrikler Allah’tan başka bir takım tanrılar edindiler ki, hiçbir şey yaratmaya güçleri yetmez, üstelik kendileri başkası tarafından yaratılırlar. Başlarına gelen zararı savamaz, kendileri için fayda celb edemezler, öldürmeye de, diriltmeye de, ölümden sonra tekrar diriltmeye de güçleri yetmez.” (Furkan, 25/3)

Canlıların özelliklerinden bile mahrumdurlar. Tapılan varlığın ona tapandan daha üstün niteliklere sahip olması gerekir. Hâlbuki putlar, insandan üstün olmak bir yana, canlıların özelliklerinden bile mahrumdurlar. Kur’ân onların mahrum oldukları şu sıfatlar üzerinde durmuştur: Görmezler, işitmezler, konuşmazlar, tutacak elleri yoktur, yürüyecek ayakları yoktur, yol gösteremezler, düşünemezler, bilemezler. (A’raf, 7/ 193-195)

Yaratıcıya ait fiillerden acizdirler. Müşriklerin taptıkları tanrıların sahte ve düzmece tanrılar olduğunu ortaya koymak için Kur’ân, Allah’ın bazı fiilleri üzerinde düşünmeye davet eder. Müellif, bu fiilleri, yaratamazlar, diriltemezler, rızıklandıramazlar, duaya icabet edemezler, hüküm yetkileri yoktur, hidayet edemezler ve gaybı bilemezler şeklinde kısaca açıklamıştır.⁵⁹

Kendilerine tapanları savunamazlar. Kur’ân, Allah’tan yüz çeviren müşriklere, kendilerine arka çıkacak tanrılarına güvenmemelerini hatırlatır: “Ne o, yoksa akılları sıra, onların Bizden başka kendilerini savunacak tanrıları mı var? O tanrılaştırdıkları nesnelere kendi kendilerini bile koruyamazlar. Öyleyse, o müşrikleri Bize karşı hiç mi

⁵⁹ Yıldırım, Suat, *Kur’an’da Ulûhiyyet*, s. 316-322.

hiç koruyamazlar. Onlar Bizim tarafımızdan zaten bir destek görmezler.” (Enbiya, 21/43)

Şefaata edemezler. Müşrikler, taptıkları putları, Allah katında şefaathlerini umdukları için tanrılaştırmışlardı. Kur’ân bunların şefaata edemeyeceğini, şefaatin, Allah’ın iznine bağılı olduğunu bildirmiştir. “De ki: Şefaatin tamamı Allah’a aittir.” (39/ 44), “Kendisinden izin çıkmadıkça, O’nun katında hiç kimse şefaata edemez.” (10/ 3), “İzni olmadan huzurunda şefaata etmek kimin haddine?” (2/ 255)

Delile dayanmazlar. İbadete hedef olmak, bazı özelliklere sahip olmayı gerektirir. Bu tanrıların kendilerini haklı gösterecek bir delile dayanmaları gerekmektedir. Hâlbuki böyle bir delil yoktur. Allah, bunlara böyle bir yetki vermemiştir. Bunların ilim ve istidlal yollarından hiç birisinde dayanak noktaları yoktur. “Siz, sizin ve atalarınızın uydurduğu ve zaten tanrılaştırılmalarına dair Allah’ın da hiçbir delil göndermediği birtakım boş isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz?” (7/ 71), “Sizin Allah’tan başka ibadet ettiğiniz tanrılar, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlerden ibarettir. Allah onların tanrı olduklarına dair hiçbir delil indirmemiştir.” (12/ 40)

Putlar kendilerine tapanları reddederler. Kur’ân, müşrikler ile taptıklarının âhiretteki durumlarını canlı sahneler halinde muhataplarına arz eder. Tapanlar ile tapılanlar arasındaki çekişmeleri, karşılıklı suçlamaları ve tanrıların kendilerine ibadet edenleri reddedişlerini haber verir: “Gün gelir, Allah müşriklerle, onların Allah’tan başka ibadet ettikleri putları diriltip bir araya toplar ve şöyle buyurur: ‘Siz mi sapturdunuz bu kullarımı, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?’ Onlar şöyle cevap verirler: ‘Sühansın! Yüceler Yücesisin! Senden başka velî edinmeyi düşünmek bize yaraşan şey değildir. Ne var ki Sen onları ve babalarını, nimetlerine mazhar edip ömür vererek yaşatınca onlar Sen’i anmayı unuttular ve helâke müstahak bir guruh haline geldiler.’ ‘İşte gördünüz a!’ denir o müşriklere, ‘Taptığımız nesnelere söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar. Artık ne bu azabı uzaklaştırabilir, ne de yardım temin edebilirsiniz.’ (İşte ey bütün insanlar! Bilin ki:) İçinizden kim bu şirk koşma zulmünü işlerse, ona büyük bir azap tattıracağız.” (25/ 17-19)

Aralarında çekişmektedirler. Batıl tanrılar, aynı hedefe göz dikmiş mefhumlar olduğundan aralarında rekabet ve çekişme vardır. Bu tanrılardan her biri, insanların

kendilerine tapmalarını ister. Bu hususa Kur'ân-ı Kerim'de şöyle işaret edilir: İşte şimdi Allah bir temsil daha getiriyor: İki adam var, bunlardan birincisi, birbirine rakip, birbiriyle hep çekişen ortakların emrinde, diğeri ise sadece bir kişinin emrinde çalışıyor. Bu ikisinin durumu hiç bir olur mu? Olmaz elhamdulillah! Fakat çokları bu gerçeği bilmezler. (39/ 29) ayette geçen geçimsiz rakip efendiler (müteşakısun), sahte tanrıları temsil etmektedir.

4- Batıl Tanrıları Redd Usulüne Örnekler

Bu fasılda Kur'ân'ın, batıl tanrıları reddederken uyguladığı usule değinen müellif, Kur'ân'ın şu yolu tuttuğunu ifade eder: Zaruri, açık seçik bedahetleri ele alarak; akla olduğu kadar vicdana ve şuur altına uzanan, aynı anda hem akla, hem kalbe, hem de hisse hitap eden bir deliller yığınınu muarızın başına yığarak, onu her taraftan sarar, bir şey söyleyecek hal bırakmaz.

Kur'ân, zihni nazariyelerden ziyade, müşahhas delillere önem vererek, şirke götüren bütün yolları kesip bir daha açılmamak üzere kapatmıştır. Buna dair Kur'ân'dan sunulan altı örnekten birini aktaralım:

“Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir. O'nun yanında hiç bir tanrı yoktur. Olsaydı, o zaman her tanrı, kendi yarattığı ile beraber gider, birbirinden üstün olmaya çalışırlardı. Allah onların nitelemelerinden münezzehtir.” (Mü'minun, 23/ 91)

Bu ayet, kısa ve açık bir lafız içinde, vazih bir delil ihtiva eder. Hak Teâlâ'nın yaratıcı olması, fail olması mahlûkları üzerinde tasarruf edebilmesi gerektir. Böyle olan Allah ile beraber başka tanrı bulunsaydı, onun da kendine göre yarattıkları, fiilleri ve tasarrufları olurdu. Hâkimiyet, ortak veya zıt kabul etmeyeceği için, biri öbürün hükümranlığına razı olmayacaktı. Üstelik onu mağlup etmeye, böylece hükümranlıқта tek kalmaya çalışacaktı. Bunu da yapmasa kendi yaratıklarını alıp gidecekti. Nitekim dünya hükümdarları biri öbürünü yenemeyince, böyle yapar. Öyleyse, şu üç şeyden biri olmalıdır:

1- Her iki tanrı, yarattıkları ile beraber ayrı bir hükümranlılık kuracak, ayrı bir nizam kuracaktır.

2- Yahut biri, öbürüne üstün çıkacaktır.

3- Yahut da her şey ve bütün mülk tek Allah'ın tasarrufunda olacaktır.

Hâlbuki kâinatta tek nizam hüküm sürmektedir. Her şey birbirine bağlıdır. Güneş sistemi ile atom aynı nizama sahiptir. Mesela bir tek elmaya sahip olmak için, dünyaya ve güneş sistemine sahip olmak gereklidir. Mademki, her şeyi birbirine bağlayan, aksamayan tek nizam yürürlüktedir. Öyleyse kâinatı idare eden de tektir, Allah'tan başka tanrı yoktur.⁶⁰

5- Batıl Tanrı Figürleri

Kur'ân-ı Kerim, müşriklerce tapılan birçok tanrı için genel ifadeler kullanmış, bunların tamamını iptal etmek için gelmiştir. Sadece Arabistan'daki Lât Menât uzza Hubel gibi putları değil, diğer coğrafyalardaki tipleri de konu edip onların batıl olduğunu bildirmesi Kur'ân'ın evrenselliği ile açıklanması gerekmektedir.

Müellif, Kur'ân-ı Kerim'deki bütün tanrı figürlerini bir sınıflandırmaya tabi tutarak açıklamıştır. Biz konuyu çok uzatmamak için sadece yaptığı sınıflandırmayı aktaracağız:

A- Hayat sahibi varlıklar

1. İnsanlarca görülmeyen varlıklar

- a) Hayırlılar (Melaike, kısmen cinler)
- b) Şerliler, (Şeytanlar, kısmen cinler)

2. İnsanlar

- a) Tanrı oğlu (Îsa, 'Uzeyr)
- b) Tanrıça (Sâhibe)
- c) Hükümdar- tanrı (Firavun)

3. Hayvanlar

- a) Buzağı, boğa
- b) Nesr (Kartal)

B- Cansızlar

1. Tabiat varlıkları

- a) Güneş

⁶⁰ Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 334-335.

- b) Ay
- c) Yıldızlar (Şi'ra)
- d) Ba'l
- e) Ağaç (el-'Uzzâ)
- f) Kaya (el-Lat, Menât)

2. İnsan eliyle yapılanlar

- a) Esnâm, evsân (Vedd, Yağûs vb.)
- b) Ensâb

C- Mücerred Varlıklar

- 1) Hevâ-yı nefis
- 2) Şari'
- 3) Dehr
- 4) Seneviye

IV- FATİHA VE EN'AM SURELERİNİN TEFSİRİ

Bu kitapta⁶¹ Fatiha ve En'am sureleri tefsir edilmiştir. Esasen 1979 – 1980 öğretim yılında Erzurum AÜ. İslami İlimler Fakültesinde Müellifin girdiği tefsir dersleri için yazdığı takrirlerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Daha geniş bir kitlenin istifadesine sunulmak üzere basılarak yayınlanmıştır.

Kitapta tefsir edilen surelerin neden Fatiha ve En'am olduğu bu iki sure arasında nasıl bir bağ olduğu kitabın önsözünde şöyle ifade edilmiştir: “Memleketimizin bazı yörelerinde Fatiha-yı Şerife’yi “küçük (kısa) Hamd suresi” olarak adlandıran halkımız, En'am suresine de “Büyük Hamd Suresi” demektedir. Gerçekten bu iki sure arasında icmal ve tafsil münasebeti bulunmaktadır. İslam’ın temelleri ve Kur’ân-ı Kerim’in esas maksatları Fatiha’da tam bir özet halinde iken, En'am suresinde daha tafsilatlı anlatılmış, böylece bu sure Kur’ân’ın oldukça uzun bir hülâsası durumuna gelmiştir. Bundan ötürü ikisinin arasındaki münasebet kuvvetlidir.”

⁶¹ Suat Yıldırım, *Fatiha ve En'am Surelerinin Tefsiri*, Çevik Matbaacılık, İstanbul, 1989.

Müellif, bu kitabı lisans talebelerine okutmak üzere hazırladığı için bu seviyedeki talebeye klasik tefsiri bildirmek amacıyla birçok tefsir kaynaklarına başvurmuş, şahsi izahlara çok fazla yer vermemiştir.

A- Fatiha Suresi

Racih görüşe göre Mekki olduğu belirtilen Fâtiha suresinin ayet sayısının yedi olduğunda ittifak vardır. Ancak bismelenin müstakil bir ayet olup olmadığı konusunda ihtilaf vaki olmuştur. Sureye el- Fatihâ adının verilmesi, Mushaf'ın başında yer alması ile ilk nazil olan sure olmasından ileri geldiği kaydedilmiştir. Sureye Ümmü'l-Kur'ân denmesi ve Fatiha'nın Kur'ân'ın hülâsası olması açıklandıktan sonra surenin tefsirine şu alt başlıklar altında devam edilir: Bismelenin hükmü, Allah lafz-ı celali hakkında, Rahman ve Rahim isimlerinin tefsiri, hamdin manası, Rabb vasfı, âlem hakkında, Mâlik-i Yevmi'd-Din, ulûhiyyet ve hükümranlık, ibadet ve istiane, Sırat-i Müstakim ve hidayet, nimete mazhar olanlar, gazaba uğrayanlar ve amin kelimesi. Mesela bunlardan Sırat-ı Müstakim'in ne olduğu ve gazaba uğrayanların kimler olduğuna bakalım:

Sırat-ı Müstakim, Doğru yol, hak yol, yani İslam dinidir. Ayrıca geniş bir tefsirle, beşeri fitratın gereği olan birçok hususta ifrat ve tefritten uzak itidal hali de Sırat-ı Müstakim olarak anlaşılmıştır.

Gazaba uğrayanlar ve sapanların kimler olduğu Hz. Peygamber'e sorulduğunda birincilerin Yahudiler, ikincilerin Hıristiyanlar olduğu cevabını vermiştir. Bu hadis sahih olduğundan bütün müfessirlerce kabul edilmiştir. Fakat 'gazaba uğrayanlar' mefhumu umumi olduğundan, hak yoldan sapan her çeşit fırka ve insanın bu kapsama dahil olduğu ifade edilir. Hz. Peygamber'in Yahudiler ve Hıristiyanlar olduğunu söylemesi onların, bu umumiyetin en meşhur ve en açık ferdi olmalarındandır.

B- En'am Suresi

Sure hakkında genel olarak şu bilgiler verilmiştir: Diğer bir adı 'suretu'l-Hucce' olan En'am suresi, Fatiha suresi gibi, tamamı bir defada Mekke'de nazil olmuştur. Ehemmiyetine binaen nazil olduğunda yetmiş bin melaikenin ona refakat ettiği rivayet edilir. Ayetlerin sayısı Kufe kurrasına göre 165, Basra ve Şam kurrasına göre 166, Hicaz Kurrasına göre ise 167'dir. Surenin kelimeleri 3052, harfleri ise 12240 adettir.

Fasıla harfi esas itibarı ile (nun) tali derecede sırasıyla (mim) ve (zı) ve bir ayette de (lam) olarak gelmiştir.

Surenin bir defada nazil olması ve inerken meleklerin de eşlik etmesi usul âlimlerine göre Surenin faziletine delalet etmektedir. Bunun nedeni ise bu Surenin, tevhidin, adaletin ve nübüvvetin delillerini, keza inkâr mesleklerinin iptaline dair delilleri ihtiva etmesidir.

Deylemi (r.a), İbni Mesut'tan (r.a.) Hz. Peygamberin bu Sure ile ilgili şöyle dediğini rivayet eder: “Her kim sabah namazını cemaatle kılar ve namaz kıldığı yerde oturup En'am Suresinin başından üç ayet okursa, Allah Teâlâ ona yetmiş melek müvekkel kılar ki onlar kıyamete kadar Allah'ı tenzih edip o şahıs için mağfiret dilerler.”⁶²

Sure tefsir edilirken şu metot takip edilmiştir: Önce ayetin Arapça metni, ardından ayetin meali verilmektedir. Mealden sonra ayet içinde geçen kelimelerin lügat manası verilmekte, lügat kısmından sonra varsa ayetin sebab-i nüzulü hakkındaki rivayetler zikredilmektedir. Daha sonra izah kısmına geçilmektedir. Bu kısımda çeşitli tefsir kaynaklarından ayetle ilgili geniş izahlara yer verilmektedir. Bu izahlar arasında ayetlerle ilgili olarak birçok dini mesele tahlil edilmekte ve gerek hadis mecmularına, gerekse rivayet ya da dirayet yoluyla yazılan tefsir kaynaklarına müracaat edilerek konuyla ilgili açıklamalara yer verilmektedir.

⁶² Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 43. (Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensür fi Tefsiri bi'l Me'sür*, III, 2' den naklen)

İKİNCİ BÖLÜM

MEAL, ÇEVİRİ, MAKALE VE BİLDİRİLERİ

Suat Yıldırım'ın kitapları dışında başta Kur'ân-ı Kerim mealı olmak üzere yoğun emek sarf ederek yaptığı tercüme, bildiri ve makaleleri mevcuttur. Mealini ele aldığımız sırada, Bursa Uludağ Üniversitesinde Mustafa Ballı'nın bu mealı müstakil olarak ele alıp Yüksek Lisans Tezi hazırladığı haberini aldık. Bu nedenle meal hakkında düşündüğümüz değerlendirmenin çerçevesini biraz daraltmaya çalıştık. Bu bölümde Kur'ân-ı Kerim tercümesi hakkında genel bir bilgi verdikten sonra Suat Yıldırım'ın mealini değerlendirip farklı hususiyetlerini yan başlıklar altında açıklamaya çalışacağız.

Meal dışındaki tercüme, bildiri ve makaleler pek çoktur. Bunların hepsini tek tek incelemek, tezimizin sınırını aşacağından isimlerini ve nerede yayınlandığına ilişkin bilgileri liste halinde vermekle beraber, Kur'ân İlimleri ve Tefsire dair olan makalelerine kısaca değineceğiz.

I- MEAL ÇALIŞMASI

Kur'ân tercümesi, başka bir dille Kur'ân'ın anlamını dengi bir tabirle aynen ifade etmek demektir. Kur'ân tercümesi iki türdür: Birincisi harfî tercüme olup, her bir kelimenin diğer dildeki karşılığının konulması ile olur. İkincisi ise anlam veya tefsir tercümesidir. Bu da sözlerin anlamının, lafızlara ve sıraya riayet etmeden bir başka dil ile ifade edilmesi demektir. Meselâ, yüce Allah'ın: "Muhakkak biz onu akıl edip anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân kıldık." (ez-Zuhruf, 43/3) âyeti harfî olarak tercüme edilmek istenirse, bu âyetin her bir kelimesinin karşılığı Kur'ân'daki sırası ile birer kelime konularak yapılır.

Mana yoluyla tercüme ise, âyetin ihtiva ettiği mananın tamamını tercüme etmekle birlikte, her bir kelimenin anlamı ve sırasını göz önünde bulundurmaktır. Böyle bir tercüme toplu anlamıyla yapılan tefsire yakın bir muhtevaya sahiptir.

Harfî tercüme, fiilen bazı kelimelerde mümkün olsa bile, şer'an kabul edilmemiştir. Ancak özel bir kelime, terkinin tamamı tercüme edilmeksizin muhatabın anlaması için muhatabın dili ile tercüme edilmesi caizdir. Bunda bir mahzur yoktur.

Mana yoluyla Kur'ân'ın tercümesi ise, esas itibariyle caizdir. Hatta Arapça konuşmayan kimselere Kur'ân ve İslâm'ın tebliğine araç olacaksa vacip dahi olabilir. Çünkü bunların ulaştırılıp, tebliğ edilmesi vaciptir. Kendisi olmadan vacibin yerine getirilmesi mümkün olmayan her bir iş de vaciptir.⁶³

A- Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli

Kur'ân-ı Kerim, insanları en doğru yola iletmek; insanlar için hidayet ve şifa kaynağı olarak Allah tarafından indirilmiş Arapça bir kitaptır. Kur'ân Arapça olduğundan onu anlamak ve ondan yararlanmak için Arapça bilmek gerekmektedir. Araplar dışındaki tüm insanların Arapça'yı öğrenmeleri imkânsız denecek kadar zor olduğundan Kur'ân'ı, onların konuşup anladıkları dile çevirmek gerekmektedir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim Arapça dışında birçok dile tercüme edilmiştir. Yapılan bu tercümelere 'meal' adı verilmiştir.

Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, ilmi bir geleneğe sahip, İslami ilimlere vukufiyeti geniş, Kur'ân'a ve Kur'ân ilimlerine çok mesai harcamış; böylece tefsir alanında haklı olarak otorite kabul edilen⁶⁴ Suat Yıldırım tarafından kaleme alınmıştır. Müellifin Kur'ân tefsiri ile ilgili yazdığı eserler ve yaptığı çevirilerin yanı sıra iki yüz kadar makalesinin bulunması onun bu alanda etkin bir role sahip olduğunu göstermektedir. İlmî birikimini modern bir üslupla okuyucuya aktararak Kur'ân-ı Kerim'in doğru ve gayesine uygun anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet döneminde hız kazanan Kur'ân-ı Kerim'i tercüme faaliyetleri sonucunda birçok Kur'ân mealı ortaya çıkmış oldu. Bunlardan bir kısmı farklı hususiyetlere sahip olurken diğer bir kısmı birbirleriyle paralellik arz etmektedir.

Suat Yıldırım'ın 'Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli' diğer meallerden farklı olarak birçok meziyeti ihtiva etmektedir.

⁶³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir usulü*, s. 221-223.

⁶⁴ Cebeci, Lütfullah, *Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın "Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli"*, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı-D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Kur'ân Mealleri Sempozyumu (Eleştiriler ve Öneriler), 24-26 Nisan 2003, İzmir'de sunulan bildiri.

Meal yazmanın tabiatındaki zorluğun farkında olan Müellif, mealin sunuşunda şunları kaydeder: “Biz insanların sözlerinde kelimeler, mânaların muvakkat bir giysisidir. Mânalar ile kelimeler arasındaki ilişki, bir vücudun elbisesi ile ilişkisi gibidir. Bundan dolayı birbirlerinden ayrılmaları, hatta bazen o vücuda daha güzel bir elbise hazırlanması da mümkündür. Ama Kur’ân’ın lafızları, elbise değil, vücudun canlı olan derisi durumundadır. Vücut, elbisesinin yerini tutan bir şeyle ihtiyacını kapatabilir. Ama derisiz yaşaması mümkün değildir. Merhum müfessir Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın dediği gibi, Kur’ân varlık bahçesinde açmış hakikî ve benzersiz bir gül farz edilirse, en güzel tercümesi, usta bir elle yapılmış bir resmine benzetilebilir ki bu resimde aslının ne maddesi, ne kuvveti, ne esnekliği, ne gelişmesi, hülasa ne gülyâğı, ne kokusu hiçbir şeyi bulunmaz. Biz de işte o gülü tutup koklayamayanlara gücümüz yettiği kadar, resmi ile olsun, tanıtmaya çalışacağız.”

Allah Teâlâ “Aklınızı kullanıp anlayasınız diye Biz onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik” (Yusuf, 12/2) buyurur. Bu ayetten açıkça anlaşıldığı üzere Kur’ân’ın mânası gibi, lafzı da vahiy eseri olduğunu belirten Müellif, tercümelerin, ayette ifade edilen “Arapça bir Kur’ân” olma vasfından uzak olduğu için “Türkçe Kur’ân”, “Farsça Kur’ân”, “İngilizce Kur’ân” demenin âlimlerce doğru bulunmadığını; dolayısıyla tercümelerin Kur’ân olmasına imkân ve ihtimal olmadığına vurgu yapmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Çelik, “Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli” başlığıyla bu meal üzerine yaptığı değerlendirmede şunları kaydeder: “Muhterem Müellifimiz, geleneğin verili bilgisini engin potasından geçirerek ve yeniden şekillendirerek memleketimizde Konulu Tefsir alanında bir ekolün oluşmasına öncülük etmek suretiyle, Kur’ân ve Tefsir çalışmalarına yeni bir dinamizm getirmiş, bir perspektif kazandırmıştır. Onun, "müfessir" kimliğinin Tefsir geleneği ile mütakabiliyet ilişkisi içinde olan "sahih müfessir" soy kütüğü içinde yer almakla tanımlanabileceğini söyleyebiliriz. (...) Adı "meâl" olsa da esasında eser özlü bir tefsir niteliğindedir.”⁶⁵

Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali’nin ileride zikredeceğimiz, ayet sonlarında benzer ayetlerin sure ve ayet numaralarını referans göstererek Kur’ân’ın Kur’ân’la

⁶⁵ Çelik, Muhammed, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 2-3.

açıklaması, geniş açıklamalara yer vermesi meal'den çok “özlü bir tefsir” olma tezini destekler mahiyettedir.

İlk olarak 1998 yılında Zaman gazetesi tarafından yayınlanıp okuyuculara hediye olarak dağıtılan “Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli” kısa sürede okuyucunun beğenisini kazanarak defalarca basılmış ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. (500 binden fazla)

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Üyeleri tarafından 2007 yılının başında yapılan ankette, İlahiyat Fakülteleri öğrencilerinin en fazla Suat Yıldırım’ın mealini tercih ettikleri anlaşılmıştır.⁶⁶

Mealın sunuşunda Taberî, Zemahşerî, Razî, Beyzavî, Nesefî, İbn Kesîr, Ebu’s-Suûd, Âlusî, Tefsîru’l-Menar (M. Abduh ve M. Reşîd Rıza), Elmalılı M. Hamdi Yazır, Mevdudî, S. Kutub, Tabatabaî gibi müfessirler ile Ömer R. Doğrul, H. Basri Çantay, M. Hamîdullah (Fransızca meâli), A. Fikri Yavuz, Süleyman Ateş, Celal Yıldırım, M. Esed ve İSAV tarafından hazırlanmış meallerden yararlandığını ifade etmiştir. Müellif, meâlini ihtisas ehline arz etmiş, onların değerlendirmelerini dikkate alacağını, samimi ilmi tekliflere açık olduğunu ifade etmiştir. Nitekim içlerinde akademisyenlerin de olduğu çok sayıda okuyucu Suat Yıldırım’ın mealı hakkında takdirlerini dile getirmişlerdir.

Müellifin meâlin sunuşunda işaret ettiği ve Muhammed Çelik Hocamızın meal üzerine yazdığı makalesinde tespit ettiği özellikleri de göz önünde bulundurarak, Meâlin öne çıkan hususiyetlerini şu başlıklar altında incelemeye çalıştık.

1- Açık Akıcı ve Sade Bir Dil Kullanması

Kur’ân-ı Kerim Araplar için manası açık, kolay ve anlaşılır olduğu gibi, hangi dile tercüme edilecekse o dili konuşan insanlar için de açık, kolay ve anlaşılır olması iktiza etmektedir. Nitekim meale duyulan ihtiyacın çıkış noktası da budur.

Müellif, bu hususu mealın sunuşunda şöyle ifade etmektedir: “Mealın, yazıldığı dili konuşan insanlar için hazırlandığı da bir gerçektir. Şu halde, meselâ Türkçe bir

⁶⁶ Çelik, Muhammed, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Mealı*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 5

mealini işlevi, Türkçe bilenlerin en kolay, en çabuk ve en net bir şekilde manaya ulaşmalarını sağlamaktır. Eğer asıl metinde bir ifade tarzı, bir kelime veya bir üslup özelliği bulunuyor ve fakat onun dengi Türkçe’de yoksa ve ona tam bağlı kalma Türkçede tuhaf karşılanacaksa, müfessir onu bırakıp Türkçe anlatımı netleştirmeyi tercih etmelidir. Meselâ: “Ben namaz kılmakla emrolundum” yerine “Namaz kılmam emredildi”, “Biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik”, yahut: “Biz onun için akıllı bir oğul müjdeledik” yerine “Akıllı bir oğlunun dünyaya geleceğini kendisine müjdeledik”, “Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı” müphemliği yerine “Allah gökleri ve yeri hak ve hikmetle, ciddi bir gaye ile yarattı”, “Allah için üçüncüsüdür diyenler kâfir olmuşlardır” yerine “Allah üç uknumdan biridir diyenler kâfir olmuşlardır.”

Kur’ân’ın sıfatlarından biri, açık ve vazıh anlamına gelen *mubin*’dir. Bu nedenle Kur’ân tercümelerinin de bu vasfı ihraz etmesi gerekmektedir. Asla bağlı kalarak Türkçe anlatımın kapalı bırakılmasının meallerden istifadeyi azalttığı, bilinen bir gerçektir. Suat Yıldırım Bu sebepten ötürü mealinde farklı bir çıkış açarak Kur’ân’ın daha iyi anlaşılması için Türkçe anlatımını netleştirmiştir. Buna örnek olarak Kehf suresi 63. ayetini verelim. Meallerin çoğu bu ayeti, “Kayaya sığındığımız vakit” şeklinde çevirirken, Yıldırım’ın mealinde “O kayanın yanında mola verdiğimizde” şeklinde manası açık ve güncel bir tabir kullanılmıştır.

Mealde bir yandan rafine bir dil kullanılarak kelimeler itina ile seçilirken, diğer yandan dini kavramlar kullanılarak okuyucu dini-manevi bir havaya sevk edilmektedir. Kavramlara aktüel karşılıklar verilerek güncel lafızlarla çevrilmiştir: Örneğin: “necva” “kulis”, “ahzap” “birleşik düşman grupları”, “teğabun” “büyük duruşma günü”, “bedela” “takas” şeklinde çevrilmiştir.

Kur’ân’ın mesajını, etkili bir tarzda muhataplarına ulaştırma mekanizmalarından birisi mesellerdir. Bu konu, Emsâlü’-Kur’ân ismi altında müstakil bir disiplin halini almıştır. Meseller, mücerret konuları müşahhas bir hale getirmekte, vâzıh bir şekle büründürmektedir. Bu itibarla, Meâlimizdeki açıklamalarda yerine göre temsili anlatımlardan da yararlanılmıştır. Meselâ İsrâ: 17/13. ayeti hakkındaki not bu kabildendir: “(..) Âyet-i kerime insanın yaptığı her hareketle, âdeti bir kalem gibi, daha doğrusu tuşa dokunmuş gibi, kendi ekranında hayat boyunca bir şeyler yazıp durduğunu, kıyamet günü de, âdeti bunun çıktısını alacağı izlenimini vermektedir.

Dünya hayatında nefsin ihtirasları, gafletli insanın iyi ve kötüyü değerlendirmesini önlemektedir. Ama ahirette her şey göz önüne serilecektir."⁶⁷

2- Ahenkli Bir Anlatıma Sahip Olması

Kur'ân'ın eşsiz ahenginin özellikle bazı surelerdeki şiirsel anlatımın meale de yansıtıldığını görmek mümkündür. Müellif mealin bu özelliğine şöyle işaret etmiştir: "Kur'ân, incelenen yazılı bir kitap olmasının yanında, aynı zamanda okunan, hitap eden, hitabı ve beyanı ile etkili olan bir eserdir. İmkân ölçüsünde okuyucuya onun bu özelliğini hissettirmeye çalışmak uygun olur." Buna örnek olarak Müddesir suresinin 43-47 ayetlerini verelim:

Onlar şöyle cevap verecekler:

“Biz namaz kılanlardan değildik.

Fakirleri doyurmaz, onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmezdik.”

Batıl sözlere dalanlarla beraber biz de dalardık.

Bu hesap gününü yalan sayardık.”

Ölüm bizi yakalayınca kadar hep böyle idik.”

Bir diğer örnek Fecr Suresinin 17- 23 ayetlerinin mealindeki ahenkli anlatımdır. Şöyle ki:

"Hayır! Siz Allah'tan hep ikramı devam ettirmesini istersiniz ama yetime değer vermezsiniz!

Muhtaçları doyurmaya teşvik etmezsiniz.

Mirasları helâl haram demeden ne gelse yersiniz.

Mal mülk sevgisi ise bütün benliğinizi kaplamış!

Hayır! Bu yaptıklarınız kesinlikle yanlış! (..)

"(..) Ve cehennemın getirildiği gün...

İnsan işi anlar o gün!

Ama anlamasının ne faydası var o gün!"

⁶⁷ Çelik, Muhammed, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 16

Bu misaller müellifin, Kur'ân'ın Arapça aslındaki ahenkli anlatımını Türkçe'ye de yansıttığı ve bunun için emek sarf ettiğini ortaya koymaktadır.

3- Kur'ân'ın Kur'ân ve Sünnetle Tefsiri

Mealın temayüz eden hususiyetlerinden biri de meâli verilen ayetle bağlantılı olan diğer ayetlerin yahut ayeti anlamaya katkı sağlayacak hadislerin referans gösterilmesidir. Böylece Kur'ân, yine Kur'ânla ve onun en sağlam tefsiri olan sünnetle tefsir edilerek en sahih manaya ulaşmayı hedeflemiştir. Müellif bu hususu, mealın sunuşunda şöyle dile getirmektedir:

“Mealimizin ikinci ve bildiğimiz kadarıyla başka hiçbir mealde bulunmayan özelliği, Kur'ân'ın yine Kur'ân'la tefsirini ihtiva etmesidir. Tefsir usulünde bildirildiği üzere Kur'ân'ı tefsir etmek isteyen insanın yapacağı ilk iş, ayeti açıklamaya yardım eden diğer ayetleri bulmaktır. Zirâ 'Kur'ân'ın bir kısmı diğer kısmını açıklar' diye hükme bağlanmış, bir prensip oluşmuştur. İşte bunlara işaret etmek üzere ayet meallerinin sonlarında üç binden fazla ayeti referans vermiş bulunuyoruz. Okuyucu ayet mealini takip eden ayetlere başvurmakla tefsirin başta gelen malzemesini elde etmiş olacaktır. İlk rakam Sûre numarasını, virgülden sonraki rakam ise ayet numarasını göstermektedir. Rakamın hangi sûreye ait olduğu ise kitabımızın sonundaki fihristten bulunabilir.” Örneğin Bakara 23. ayetinde şöyle buyrulur: “Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'ân'ın Allah sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun surelerinden birine benzer bir sure meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, iddianızda tutarlı iseniz.” Bu ayetten sonra yakın manalara gelen Yunus 37, Hud 13, İsrâ 88, ve Kasas 39. ayetleri referans olarak gösterilmiştir.

Yine Bakara suresi son iki ayetinin meali verildikten sonra, Hz. Peygamberin bu ayetlerle ilgili şu hadislerine yer verilir: 1- “Her kim geceleyin Bakara sûresinden bu iki âyeti okursa ona yeter.” 2-“Allah Teâlâ Bakara sûresini iki âyetle sona erdirdi ki, bunları bana, arş'ın altındaki bir hazineden verdi. Bunları öğreniniz; kadınlarınıza ve çocuklarınıza belletiniz, öğretiniz. Çünkü bunlar hem salattır (namazdır), hem duadır, hem Kur'ân'dır.” 3- Hz. Ömer ile Hz. Ali (r.a) demişlerki: "Aklı başında hiçbir adam görmezdim ki, Bakara sûresinin sonundaki bu âyetleri okumadan uyusun." Meal bu

yönüyle okuyucuya Kur'ân-ı Kerim'e bütüncül bir bakışla yaklaşım imkânı sunmaktadır.

4- Ayetlerden Sonra Açıklamalara Yer Vermesi

Mealın temayüz eden bir diğer hususiyeti, ayet mealinden sonra okuyucunun açıklamaya ihtiyaç duyduğu yerlerde açıklamalara yer verilerek, önemli hususlara temas edilmesidir. Diğer meallerde, parantez içinde az miktarda açıklamalar bulunmaktadır. Fakat Suat Yıldırım'ın mealinde bu açıklamalar neredeyse meal kadar vardır. Yukarıda bu mealin 'özlü bir tefsir' olarak nitelendirilmesi, ya da eskilerin tabiriyle *ihtisar-ı muhil tatvil-i mumil* olmayan bir tefsir hüviyeti kazandırması⁶⁸ da bundan ileri gelmektedir.

Bu açıklamalar, sure başlarındaki gibi bazen genel bir bilgi, bazen tefsir kaynaklarında yer alan ayetle ilgili bir izah, bazen de ayetlerin delalet ettiği manaların, çağdaş bilimin verileriyle ve okuyucunun ikna olacağı bir üslupla anlatılması gibi çeşitli şekillerde gelmektedir. Mesela Kehf suresinin başında sure ile ilgili şu açıklamalar yer almaktadır: "Mekke'de nâzil olmuş olup 110 âyettir. Sûre ihtiva ettiği konulardan biri olan Ashab-ı kehf kıssası vesilesi ile Kehf (mağara) sûresi diye adlandırılmıştır. Bu sûre Ashab-ı kehf, Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hz. Hızır (a.s.), Hz. Zülkarneyn (a.s.) kıssalarını nisbeten tafsilatlı olarak anlatır. Ayrıca Hz. Âdem ile İblis kıssası ve bazı meseller de yer alır. Sûre esas itibariyle imanı temellendirerek, iman edenleri gayret ve himmete getirip, kendilerini bekleyen zafer ve mükâfatı haber vermekte, kâfirleri ise kendilerini bekleyen fecî âkıbeti bildirmek suretiyle tehdit etmektedir."

Bakara suresinin faizle ilgili 275. ayetinin meali verildikten sonra faiz ve zararlarıyla ilgili şu geniş açıklamaya yer verilir: "Burada kıyamette faizcilerin kabirden kalkma sırasında sar'a nöbetine tutulan hasta gibi olacakları bildirilmektedir.

Tarihe bakılırsa anlaşılır ki: İnsan toplumlarındaki bütün karışıklıkların, ihtilâfların sebebi şu iki kelimedir: 1-"Sen çalış ben yiyeyim." 2- "Ben doyduktan sonra, başkasının ne hali varsa görsün." İslâm birinci tutumu faizi haram kılarak, ikinciye zekâtı farz kılarak ortadan kaldırır. Topluma huzur, barış, denge ve refah getirir.

⁶⁸ Çelik, Muhammed, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 8

Faizi alan da, veren de psikolojik ve sinirsel yönden yıpranır. Faizle para verenin akli fikri parasında kalır, parasının dönmemesi tehlikesini yaşar. Borçlu ise paranın aslını ödemesi bile zorken, üstelik ağır bir faiz yükü ödeme angaryası sebebiyle yıpranır. Tansiyon ve kalb rahatsızlığı durumları ortaya çıkabilir. İktisat uzmanlarına göre kazanç yolları dört olup bunlardan üçü üretken, dördüncüsü değildir. Emek, sanat ve ticaret, bir de risk faktörü üretkendir. Zira eşyayı üretim yerinden tüketim yerlerine sevk etmekle riske mâruz kalır, değeri artar. Dördüncü yol faiz olup üretken değildir. Faizde risk yoktur. Zira borç, zarar tehlikesine mâruz değildir. Geri dönmesi garantili sayılmaktadır. Emek, zekâ ve maharetin semereleri, faiz kanallarından faizcilerin ellerinde toplanarak servet, tekelleşmeye gider. Fakirlik, işsizlik artar. İşsizlerde öfke yükselir, yağma hevesi ortaya çıkar. Toplumsal patlama başlayınca, faizciler cin çarpmış gibi sendeler, bütün emelleri altüst olur.”

5- Hazifler ve Ayetler Arasında İrtibat Kurması

Kur’ân-ı Kerim belagatının bir parçası da yer yer bulunan haziflerdir. Bu hazifler fail, meful, sıfat, muzaf, muzafunileyh gibi çeşitli kelime ya da cümleler olabiliyor. Kopuk gibi görünen ifadeler, aslında bu hazifler sayesinde tam bir irtibat ve intizam içindedirler. Bu hazifler ancak ibarenin siyak ve sibakından yahut bir karineden dolayı anlaşılabilir. Tefsir kitapları ekseriyetle bu hazifleri tespit etmişlerdir. Bu nedenle içinde hazfin vuku bulduğu ayetler tercüme edilirken, hazifler mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Aksi takdirde tercümede boşluk ve anlam kopukluğu meydana gelir.

Hazifler konusunda hassasiyet gösteren Müellif, ayetlerin doğru manasını verip, anlam boşluğu ve kopukluğuna sebebiyet vermemek için bu hazifleri dikkate almıştır. Hazifleri en iyi tespit eden tefsir kaynaklarına başvurularak sahih manaya ulaşılmıştır.

Mesela Nahl suresinin 81. ayetinde atf harfi matufla beraber hazfedilmiştir. Mealde bu hazif dikkate alınarak doğru mana verilmiştir. Şöyle ki: “Allah yarattığı şeylerin bir kısmında size gölgelikler, dağlarda da sizin için barınaklar yaptı. Sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar var etti.” Parantez içindeki kısım verilmediği takdirde eksik mana verilmiş olur.

Hazfin vaki olduğu Hud: 11/20 ayeti, bazı meallerde şöyle verilmiştir: “Azap onlara kat kat verilir; işitemezler ve göremezlerdi”. Yıldırım’ın mealinde ise, azabın sebebi tefsir kitaplarından istifade ile kaydedilmiştir. Şöyle: “Çünkü gerçeği işitmeye tahammül edemiyorlar ve onu göremiyorlardı.”⁶⁹

Ayetler arasındaki irtibat özellikle de ayetlerin sonunda bulunan Esmâ-yı Hüsna’nın öncesiyle irtibatını ortaya koymak çok önem arz etmektedir. Aksi takdirde bu isimlerin rastgele yerleştirildiği zannedilebilir. Mealde bu hususun göz önüne alınarak, bu isimlerin içinde buldukları ayetin manasını pekiştirmek için kısa bir özet mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Hucurat 5. ayetine şöyle meal verilmiştir: “Eğer onlar sen kendilerinin yanına çıkıncaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Bununla beraber Allah gafurdur, rahimdir.” işte mealdeki ‘bununla beraber’ ifadesi Gafur ve Rahim isimlerinin öncesiyle irtibatlı olduğunu göstermektedir.

6- Dinamik Pratik ve Güncel Olması

Kur’ân-ı Kerim’in hükümleri evrensel olup zaman ve mekânla sınırlı değildir. Bu hüküm ve esaslar kıyamete kadar geçerli olacaktır. Zaman geçtikçe Kur’ân daha da canlanır ve bazı manaları inkişaf eder. Bilimin çok ilerlediği asrımızda bu ilerleme neticesinde elde edilen bulguların, esasen Kur’ân’da mevcut olduğu ve Kur’ân’ın asırlar önce bunları haber verdiği bilinmektedir. Kur’ân’ın bilime aykırı hiçbir hükmünün bulunmadığı sabit olmuştur. Bu sebeple Suat Yıldırım, mealinde Kur’ân’ın bu hususiyetini göz önüne alarak Müslümanların yol haritasını bildiren ayetler ile güncel meselelere dair ayetlere doğru mana verip, onları bu gün nasıl anlamak gerektiğini belirtmektedir.

Mesela zorluklar karşısında müminlerin her türlü eziyet ve cefayı tahammül ederek sabretmesi gerektiğini bildiren Bakara 2/214. ayeti şöyle buyurur:

“Yoksa siz, daha önce geçmiş ümmetlerin başlarına gelen durumlara mâruz kalmadan cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlar öyle ezici mihnetlere, öyle zorluklara dûçar oldular, öyle şiddetle sarsıldılar ki, Peygamber ile yanındaki müminler bile

⁶⁹ Çelik, Muhammed, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 5

“Allah'ın vaad ettiği yardım ne zaman yetişecek?” diyecek duruma geldiler. İyi bilin ki Allah'ın yardımı yakındır.”

Bu ayetten sonra şu açıklamalar gelmektedir: “Bu âyet, ilâhî terbiye metodunu açıklamaktadır. Allah'ın rızası ve cenneti ucuz değildir. Gayret, sabır ve sebat imtihanlarından geçmek, böylece pişip bir kıvama ermek gerekir. Allah bu dünyaya sa'y (çalışma) kanununu koymuştur, atalete ve gevşemeye yer yoktur. İşlemeyen demir pas tutar çürür, işleyen demir ışıldar. Dünya rahat yeri değil, hizmet yeridir. Mükâfat yurdu ise âhirettir. Rahat yeri olsaydı Allah en seçkin kulları olan Peygamberlerini burada rahat ettirirdi. Âyet, başta asr-ı saadetteki ashab olarak, kıyamete kadar gelecek müminlerin himmetlerini kamçulamaktadır.”

Mümin'in hayatına ışık tutan, onun karamsar değil ümitvar olması gerektiğini belirten bir açıklama da “Sakın yılmayın, üzüntüye kapılmayın, eğer iman ediyorsanız mutlaka üstün gelirsiniz!” (Al-i İmran, 3/139) ayetinden sonra gelmektedir:

“Muhtemel başka mânalar: 1- ‘Siz hüccet, delil, dine sarılma ve güzel neticelere ulaşma bakımından üstünsünüz.’ 2- ‘Eğer mümin iseniz, yılmayınız, üzüntüye kapılmayınız! Çünkü siz hep üstünsünüz.’

Şu mâna da mümkündür: ‘Siz, konum bakımından daha üstün iken yılmayın, üzüntüye kapılmayın! Zira siz, Allah rızası gibi yüce bir gaye ile O'nun dinini yüceltmek için savaşıyorsunuz. Onlar ise şeytan yolunda savaşıyorlar. Hem sizden olanlar cennette, onlardan olanlar cehennemdedirler.’ (Nesefi)”

Mealde güncel ve çok önemli konular hakkında makul açıklamalara örnek olarak; “Fakirliğe düşme endişesi ile evlatlarınızı öldürmeyiniz! Onların da sizin de rızınızı veren Biziz, Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir suçtur.” (İsra 17/31) ayetinden sonra şu açıklamalar verilebilir: “Cahiliye döneminin, kız çocukları öldürme âdetinin ötesinde, âyet kürtaşı yasaklıyor. Nüfus nüfuzu artırır. Tarih bize, ülkelerin nüfusları ile beslenme kaynaklarının aynı, hatta daha hızlı bir oranla arttığını göstermektedir. Mesela; Türkiye'nin nüfusu 20 milyon iken, 65 milyon olduğu döneme göre maddî imkânların çok daha az olduğu kesin bir gerçektir.”

7- Geleneğe ve Sahih İtikada Bağlılığı

Müellifimiz, rasyonalist ve pozitivist bakış açılarına geçit vermeyerek Kur'ân-ı Kerim'i gayesine uygun olarak tercüme etmiş, iyi niyetle yaklaşmış, sünnete ve geleneğe riayet ederek tekellüflü ve zorlama yorumlardan kaçınmıştır. Farklı ve modern olması düşüncesiyle bazı meallerde Kur'ân'ın ruhuna aykırı, ehl-i sünnet çizgisinden uzak birçok yanlış manaların Kur'ân ayetlerine yüklendiğini görüyoruz. Müellifimiz, sahih itikada sahip müfessirlerin yazdıkları tefsir mecmularını tarayarak ayete en sahih manayı vermeye gayret etmiştir.

8- Kur'ân İle Tevrat ve İncil Arasındaki Paralelliklere Atıfta Bulunması

Mealın dikkat çeken yönlerden birisi de budur. Suat Yıldırım herhangi bir ayetin mealini verirken, o ayetle ilgili Kitab-ı Mukaddes'te geçen benzer yerlere rakamla işaret ediyor. Yoksa meale bakmadan işin esasını bilmeden bazılarının iddia ettiği gibi Kur'ân'ın önceki kitaplarla tefsir edildiği, ya da onlardan alıntı yapıldığı gibi bir durum söz konusu değildir.

Prof. Dr. Muhammed Çelik, Bu konuya öncelikle Kur'ân'ın *Musaddık* ve *Müheymin* sıfatları açısından yaklaşılması gerektiğini belirtiyor.⁷⁰ Doğrulayıcı manasına gelen musaddık vasfı, ilahi dinlerdeki birliği ifade eder. Bu birlik resuller için olduğu gibi kitaplar için de geçerlidir. Müheymin vasfı ise Kur'ân'ın diğer semavi kitaplar üzerinde güvenilir bir koruyucu ve yanlışlarını düzelten bir otorite olması demektir.

Kur'ân-ı Kerim birçok ayette Tevrat, Zebur, İncil ve Suhuf'tan bahseder. Bu kitapların İslam dininde önemli bir yeri vardır. Müslümanların iman şartlarından biri de Allah'ın indirdiği kitapların tamamına inanmaktır. Bunun yanında Tevrat ve İncilin aslı gibi kalmayıp zamanla tahrif edildikleri bildirilmektedir. Müellifimiz bu tahrifin hem lafız hem de mana bakımından olduğunu söyleyen cumhur-u ulemayla aynı görüştedir.

Müellif, öncekilerin kitaplarına atıfta bulunmasının gerekçesini mealin sunuşunda şöyle anlatır: "Okuyucumuz, birçok yerde aynı hadisenin Kur'ân'daki anlatımı ile öbür kitaplardaki anlatımların ihtiva ettiği farkları öğrenecek ve Kur'ân'ın, daha önceki kitaplardan alıntı yaptığı iddiasının çürüklüğünün belgelerini bulacaktır. (Pek çok misal

⁷⁰ Çelik, Muhammed, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 2-3

arasında şu ayetlere dair koyduğumuz notlara bakılabilir: 18,60; 19,15; 20; 20,12; 85; 27,18; 40, 28)."

Asırlardan beri Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yaşanan savaşlar ve Hıristiyanların Müslümanlara karşı ön yargılı ve hoşgörüsüz tutumunun ardından, her iki taraf arasında hoşgörü ve diyalog zemini oluşturulmaktadır. İşe bu atıflar sayesinde Müslümanlar, batılılarla olan diyaloglarında özgüven sahibi olma ve onlar hakkında bilgi sahibi olma imkânını yakalayabilir.

Muhammed Çelik bu hususu şöyle ifade etmişlerdir: “Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâlî’nde, mevcut Tevrat ve İncil metinleriyle olan paralelliklere atıf yapılmaktadır. Batı ile münasebetlerin her zamankinden daha fazla arttığı bir süreçte, bu atıflar sayesinde elde edilen bilgilerin Hıristiyanlarla hitaplarında Müslümanlara özgüven vereceğini söyleyebiliriz. Müellifimizin sunuşta belirttiği üzere sadece okuyucuya karşılaştırma yapma fırsatı vermek gayesiyle yapılan bu ilave çalışmaya KM (Kitab-ı Mukaddes) kısaltmasıyla işaret edilmiştir. Bazılarının medya yoluyla bu konuda bir takım iddialarda bulunmaları kimi okuyucuları tereddüde sevk etmiş olabilir. Mahut iddiaların, “meyveli ağaç taşlanır” kabilinden olduğu müsellemdir. Yapılan bu tasarrufun, başlangıçtan beri süregelen normal ve faydalı bir işlem olmasına rağmen birileri tarafından “Kur’ân İncilleştiriliyor” diye yansıtılmaya çalışılması büsbütün temelsizdir. Zira Kur’ân metni ayrıdır, meâl ayrıdır. Aralarındaki fark, iltibas kabul etmeyecek kadar büyüktür. Zira asli metin ilahidir, bir tanedir, değişmezdir; çeviri ise beşeridir, binlercedir, değişkendir. Bu itibarla, mealin Kur’ân’ın yerini tutmadığını herkes bilmekte ve kabul etmektedir. Kur’ân metni, sadırlardaki ve satırlardaki iki nevi şahitle dünyanın her tarafında milyarlarca defa koruma altındadır. Onu hiç kimse değiştirememiştir, değiştiremez de.”⁷¹

Kitab-ı Mukaddes’e atıf meselesi ilk olarak müellifimiz tarafından yapılan bir şey değildir. Asr-ı saadetten beri birçok müfessir ve İslam âlimi bu tür atıflarda bulunmuşlardır. Taberi, İbn Hazm, Gazzali, İbn Teymiye, Reşid Rıza, Mevdudi, Seyyid Kutub, Muhammed Hamidullah, Elmalılı Hamdi Yazır bunlardan bir kaçıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Hazırlanan Kur’ân Yolu tefsirinde de bu atıflar mevcuttur.

⁷¹ Çelik, Muhammed, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 21.

“Öte yandan, bilimsel çalışma yapan herkes şunu pekiyi bilir: Bu kabil atıflar onlarca çeşit maksat için olabilir: Bazen iktibas, bazen alınan bir fikir, bazen reddetme, bazen aykırı bir yön, bazen bir deyim, bazen müşterek bir teşbih vb. şeyler için olabilir. Atfin sadece mana uygunluğunu göstermediğini bütün araştırmacılar pekiyi bilirler. Mahut kişiler tarafından medyaya taşınan A'râf: 7/40 ayetine dair İncil'e yapılan atıf, mühim bir farkı göstermektedir. Şöyle: Kur'ân, suçlu kâfirlerin Cennete giremeyeceklerini bildirirken, İncil zenginlerin giremeyeceklerini bildirmektedir. Okurun bir mukayese yapıp bu farkı görmesinde elbette fayda vardır.”⁷²

Müellif, Mealinin kusursuz ve mükemmel olduğu iddiasında değildir. Güzel bir meal olabilmesi için çok mesai harcayarak ciddi emek sarf etmiştir. Bununla beraber yapılacak tekliflere açık olduğunu ifade etmiştir. Nitekim önceki kitaplara yapılan bu atıfların dipnota indirilmesini temenni eden bazı ilim adamlarının bu temennisine olumlu cevap vererek, bu atıfları son baskıda (2006) dipnota indirmiştir.

9- Mealin Kâğıt ve Sayfa Düzeni

Mealimizde, diğer meallerden farklı olarak Kur'ân metni ile meal kısmının ayrı ayrı sahifelerde olması, bir yeniliktir. Kur'ân'ın orijinaline dokunulmadan meal kısmı ek sayfalara yerleştirilmiştir. Kur'ân sayfaları ister sağ ister sol, hangi tarafta olursa yandaki diğer sayfaya meal yerleştirilmiştir. Böylece geniş yer kaplayan açıklamalara daha geniş yer imkânı bulunmuştur. Kitabın hacmi çok fazla büyümesin diye ince kâğıt kullanılmıştır.

Bir ayetin meali verilirken mealin tamamı tek bir paragrafta değil de manaya göre birkaç paragrafta verilmesi de bir orijinalliktir. Böylece müellif, ayetteki cümleleri ayırmaktadır. Bu da ayetteki nüanslara vurgu yapmak suretiyle, o nüansların gözden kaçmasını önlemektedir. Bu durum okuyucu için, ayetin anlaşılması açısından da kolaylık sağlamaktadır.

Açıklamaların meal arasında kırmızı puntolarla yazılması da güzel bir durumdur. Ayrıca açıklamaların miktarına bağlı olarak kalan boşluklara gül resminin yerleştirilmesi sayfanın estetiği bakımından göze hoş gelen bir durum arz etmektedir.

⁷² Çelik, Muhammed, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı: 2 Diyarbakır 2007, s. 23.

B- Meal ile ilgili eleştiri ve değerlendirmeler

Mealın sunuşunda ifade edildiği gibi Müellif, çalışmasını ilim ehline arz etmiş, onlardan gelecek öneri ve eleştirilere olumlu yanıt vereceğini ifade etmişlerdir. Mealını okuyan çok sayıda ihtisas ehli takdirlerini bildirmişlerdir. Mesela Mustafa Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* adlı çalışmasında Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*'nden faydalandığını belirterek şunları kaydeder: “Suat Yıldırım'ın mealinin özellikle Kur'ân'daki bir çok terkip ve tabirin günümüz Türkçesindeki karşılıkları ifade bakımından çok başarılı bir çalışma olduğunu belirtmemiz gerekir.”⁷³

Lütfullah Cebeci Mealle ilgili değerlendirmelerinde Müellifin güzel bir Türkçe kullandığını, bağlantıları iyi kurduğunu, cümle içindeki bütünlük bozulmayacak şekilde aynı anda farklı ihtimaller gösterilerek, meale zenginlik kazandırdığını ifade etmektedir. Ayrıca mealde noktalama işaretlerinin de oldukça iyi kullanıldığını belirtmişlerdir.⁷⁴

Mealın büyük ölçüde başarılı yapıldığını ifade eden Lütfullah Cebeci, bazı ifadelerin kusurlu olduğunu belirtmiştir. Bakara suresini ele alarak bu ifadelere yönelik tenkitlerine örnekler vermiştir. Bu tenkitlerden bazıları şunlardır:

Bakara, 20: “karanlık çökünce..” yerine doğrusu –yani metne uygun olanı, “şimşek gizlenerek ortalığı karartınca..” şeklinde olmalı (Alusi, 1/170). Bu meal “Güneş batınca..” gibi bir anlama gelir; halbuki burada söz edilen, şimşeğin kaybolması ile ilgili bir durum.

Bakara, 23: “İddianızda haklı iseniz” yerine “... doğru iseniz” veya “samimi iseniz..” olmalı. Çünkü haklılık ile doğruluk aynı şey değil, biraz farklı; yanlış anlaşılabilir. Mealın daha çok halk için olduğu düşünülürse, ayetin açıklaması, Kur'ân'ın bu yönünü fazla tanıtıcı değil.

Bakara, 25: “Salih amel işleyenler” tabirinin, hemen hemen mealın her yerinde, “*makbul ve güzel işler yapanlar.*” şeklinde tercüme edilmesi yanlış anlaşılabilir. Belki

⁷³ Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Sunuş, Düşün yayıncılık, İstanbul, 2011.

⁷⁴ Cebeci, Lütfullah, Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın "Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli", T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Kur'ân Mealleri Sempozyumu (Eleştiriler ve Öneriler), 24-26 Nisan 2003, İzmir'de sunulan bildiri.

parantez içinde “(dinen, yahut Allah nazarında) makbul ve güzel işler..” denilse daha isabetli olur. Aksi halde yanlış manalara çekilebilir ve izafiliklere kurban edilir. Ayrıca ayetin açıklama kısmındaki “*erkekler için hanımlar, hanımlar için kocalar var.*” İfadesi tehlikeli. Her ne kadar Elmalı’dan alınmış (1/276) ise de.

Bakara, 124: “...Rabbi kendisine: “seni insanlara başkan (imam) yapacağım” dedi. İbrahim: Ya Rabbi, neslimden de başkan çıkar” deyince: “Zalimler ahdime (nübüvvete) nail olamazlar” buyurdu.” Her ne kadar “imamet” başkanlık ise de, daha ziyade dini bir başkanlıktır. Nitekim ayetin devamında da, bunun peygamberlik olduğuna işaret edilmiştir. Dolayısıyla okuyucu bunu dünyevi bir iktidar sanır ki bu yanlış olur.

Suat Yıldırım’ın Mealine yapılan en ağır eleştirisi Düccane Cündioğlu’ndan gelmiştir. Cündioğlu, 5-16 Ocak 1999 tarihleri arasında 8 müteselsil makale halinde, *Kur’ân-ı Hakim ve Açıklamalı Meali* birinci baskısı ile ilgili eleştirilerini Yeni Şafaktaki köşesinde yayınlamıştır. Sadece Suat Yıldırım’ın mealini değil bütün mealleri yöntemsizlikle nitelemiştir. Bütün ilahiyatçı ve hocalar hakkında küçümseyici bir edayla şunları yazmıştır: “Neredeyse önüne gelen her hocanın, her ilahiyatçının, her ilahiyatlının bir meal kotarmaya cüret ettiği böylesi keşmekeşte eleştirisi, üstelik yöntemli eleştirisi lüzumludur, hatta ehline vaciptir.”⁷⁵

Suat Yıldırım 2. Baskının sunuşunda bu ağır eleştirilerden şöyle bahsetmektedir: "Mealimiz 1998 yılında Zaman gazetesi tarafından yayınlanıp okuyuculara hediye olarak dağıtılmıştı. Geçen süre içinde takdirlerini ifade eden çok sayıda okuyucu arasında, on beş kadar ihtisas ehlinin bulunması şükürümüze vesile olmuştur. Muttali olduğum sadece bir tenkit oldu ki o da esasa yönelik olmayıp, eserimiz vesilesiyle, yazarın genel olarak meal çalışmalarına yönelttiği eleştirilerini ihtiva ediyordu. Kolay anlaşılabilir, munis ifadeler kullanmamızı, avama yönelik bir meal olarak değerlendiren bu eleştiriyi nazar-ı itibara almaya değer bulmadım. İlmî olmak için, karmaşık olmayı şart gören bu anlayışa katılmadığımı ifade etmekten çekinmiyorum. Meal geniş kitle için hazırlandığına göre, doğru bilgileri kolay anlaşılacak tarzda vermek tercih edilmelidir."

⁷⁵ Cündioğlu, Düccane, "Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (II)Yeni Şafak Gazetesi, 22 Aralık 2002 nüshası.

Cündioğlu 2. Baskıdan sonra da bu ağır eleştirilerinin dozunu daha da artırarak şunları söyler: “Çevirinin Türkçesi yine felaket bir halde... Üstelik hâlâ tercüme ve tefsir hatalarıyla malul...”⁷⁶ Cündioğlu, Suat Yıldırım’ın mealini hatalı ve yetersizlikle itham ederek yüzlerce Türkçe hatasının olduğunu iddia etmektedir. Suat Yıldırım’ın, Meali ile ilgili birçok ilahiyatçıdan teşvik edici yazılar aldığını bildirmesi üzerine şunları söyler:

“Ne kadar hoş! Alkış her zaman nefse hoş gelir ve benim buna hiçbir itirazım yok. Boşuna "Mürüvvete endaze olmaz" dememişler. (Umarım, Dekanınız Zekeriya Beyaz beyefendinin de tebrik ve teşviklerine mazhar olmuşsunuzdur.)”⁷⁷

Suat Yıldırım’ın eleştirileri gurur meselesi yaptığını iddia ederek şahsını hedef alan Cündioğlu, “Ne yapalım ki siz bu eleştiri nimetinden istifade etmeyi beceremediniz. Bu bakımından maalesef daha ayrıntılı bir eleştiri lütfunu hak etmiyorsunuz. (Bundan böyle meslektaşlarınızın teşvikleriyle yetinmeyi sürdürmelisiniz.)”⁷⁸ diyerek şimdiye kadar “boşa konuştuğu”nu⁷⁹ söylemektedir.

Suat Yıldırım “(...) Eleştirilerini lütfen ortaya koysunlar. Nefsim memnun olmasa da insafli tenkidler elbette değer ifade edecek ve tarafımızdan değerlendirilecektir.” dediği halde Düccane Cündioğlu, kırıcı ve küçük düşürücü bir üslupla ağır eleştiri ve ithamlarda bulunmaktan çekinmemiştir. Bazı noktalarda⁸⁰ haklı olsa da bütün mealleri ‘yöntemsiz’likle nitelendirdiği, bütün ilahiyatçı ve meal yazarlarını ‘meal kotarmak’la suçladığı bu üslubu doğrusu pek doğru olmamıştır.

Diğer bir eleştiri konusu Tevrat ve İncil’e yapılan atıflarla ilgilidir. İlgili kısımda belirttiğimiz gibi birçok müfessirin de uyguladığı bu yöntem, Ehl-i hakikat tarafından uygun görülmektedir. Çünkü bu sayede Kur’ân’ın müheymin ve musaddık vasfı anlaşılakta ve Kur’ân’ın tahrif edilmiş Tevrat ve İncil ile mukayesesi mümkün

⁷⁶ Cündioğlu, Düccane, "Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (I)Yeni Şafak Gazetesi, 21 Aralık 2002 nüshası.

⁷⁷ Cündioğlu, Düccane, "Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (IV), Yeni Şafak Gazetesi, 29 Aralık 2002 nüshası

⁷⁸ Cündioğlu, Düccane, "Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (II), Yeni Şafak Gazetesi, 22 Aralık 2002 nüshası.

⁷⁹ Cündioğlu, Düccane, "Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (III), Yeni Şafak Gazetesi, 28 Aralık 2002 nüshası

⁸⁰ Bakara 42, Hud 62, 57, 81 ayetleri ile ilgili yaptığı eleştiriler gibi.

olmaktadır. Ali Bulaç bir meal yazarı olarak Yıldırım'ın mealindeki bu hususiyeti şöyle değerlendirmektedir:

“Sayın Suat Yıldırım Hoca'nın meal çalışması birkaç seçkin mealden biridir. Bu işin inceliklerini bilenler, kim yapmış olursa olsun, hiçbir meal çalışmasının motamot bir tercüme olmadığını teslim ederler. Bir meal olsa olsa tefsiri bir çalışmadır. Dolayısıyla meal hazırlayıcının iki dile, Kur'ân-ı Kerim'e, tefsire ve İslamî ilimlere vukufiyeti meal çalışmasının önemini tayin eder. Sayın Yıldırım, bu genel çerçevede başarılı ve faydalı bir meal çalışması yapmıştır. Hoca, belki diğer meallerden biraz daha fazla miktarda Tevrat ve İnciller'e yeri geldikçe atıflarda bulunmakta, Kur'ân'da söz konusu edilen bir mesele veya olayın Tevrat ve İncil'de nasıl geçtiğini göstermektedir. Hoca'nın bu yönünün belirginleşmesi, onun Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına vukufiyetini gösterir ki, bu tenkit değil tebrik edilmesi gereken bir noktadır. Ben bundan nasıl “Kur'ân'ın İncilleştirilmesi” yönünde bir sonuç çıkarıldığını anlamış değilim. Kaldı ki bu usulü başka meal hazırlayıcıları ve bilginlerimiz de kullanmıştır.”⁸¹

Fakat ne yazık ki, Kur'ân'a bağlılıklarının bile tartışmalı olduğu bazı çevreler, daha önce yapılan bu atıfları görmezden gelerek, “Kur'ân İncilleştiriliyor” iftirasıyla Suat Yıldırım'ın şahsını hedef almışlardır. Bu iddialarını gazete manşetlerinde yayarak halkı provoke etmek istemişlerdir.

Suat Yıldırım bu çirkin iftira ve asılsız iddiaları hezeyandan ibaret görerek şöyle cevap verir: “Ben Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali adlı eserimde bu paralelliklere atıfta buldum. O kitaplardan iktibas yapmadım, o bilgilerle Kur'ân'ı açıklamadım. Sadece hadiselerin oralarda da geçtiğini, Kur'ân-ı Kerim'in anlatımıyla onların anlatımını mukayese etmek yani Kur'ân'ın tasdik ve hakemlik konumunu uygulamak isteyenlere dipnotla işaret etmekte fayda gördüm. Önsözümde de bunu hangi maksatla yaptığımı belirttim. Bu, bilimsel bir inceleme ve uygulamadan ibarettir. Yoksa (haşa) “Kur'ân'a vahiy dışında kaynak gösterme” veya “o kitapların asli şekilleriyle mevcut olup Kur'ân düzeyinde olduklarını” ileri sürme gibi bir manası yoktur.”⁸² Suat Yıldırım,

⁸¹ Bulaç, Ali, *Kur'an'ın İncilleştirilmesi*, Zaman Gazetesi, 22 Şubat 2006, Çarşamba nüshası.

⁸² Yıldırım, Suat, *Mealim Hakkında Hezeyanlar*, Yeni Ümit Dergisi, Ocak-2006, sy. 71.

bu iddiaları ortaya atanların maksatları, üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek⁸³ olduğunu söylemişlerdir.

II- ÇEVİRİLERİ

Müellifin bize göndermiş olduğu eserler listesindeki çevirileri şunlardır:

- 1- “Kur’ân- ı Kerîm Tarihi Ders Notları” (Prof. Dr. Muhammed Hamidullah’ın Arapça Seri Konferanslarının tercümesi), EAÜİF, 1978, 33 sayfa.
- 2- “Kitâb-ı Mukaddes, Kur’ân ve Bilim” (Prof. Dr. M. Bucaille’nin Fransızca eserinin tercümesi) İzmir, Türkiye Öğretmenler Vakfı Yayınları 1981, 401 sayfa. (10. Basım, 2005, İstanbul, Işık Yay.)
- 3- “En Mühim Mesaj Kur’ân” (Prof. Dr. Muhammed Abdullah Draz’ın Arapça en-Nebe’ul-Azim eserinin tercümesi), Ankara, Akçağ Yayınları (1985), 370 sayfa. İstanbul, Yeni Akademi Yay. 4. baskı, 2006, 334 sayfa
- 4- “Tefsîr-i Kebîr” (Fahrüddîn Râzî’nin Mefâtihu’l- Ğayb adlı Tefsirinin tercümesi, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve C. Sadık Doğru ile birlikte), Ankara, Akçağ, 1988-1995, 23 cilt. (2. Basım, İstanbul, Huzur Yay. 2003).
- 5- “Le Coran Avec La Traduction Française” (Fransızca Kur’ân-ı Kerîm Meali, Cengiz Aydın ve Prof.Dr. Aziz Bener ile birlikte), İlmî Neşriyat, İstanbul 1998.
- 6- “Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli”, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 1. Basım, 1998.

Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâlini ele aldık. Bu tercümelerden, *En Mühim Mesaj: Kur’ân, Kitâb-ı Mukaddes, Kur’ân ve Bilim* ile *Tefsîr-i Kebîr*’e kısaca temas etmek istiyoruz.

A- En Mühim Mesaj: Kur’ân

Aslı Arapça olan kitabın ismi, *en-Nebeu’l-Azim*’dir. Yazarı Muhammed Abdullah Draz, 1894 yılında Mısır’ın Kefru’ş-Şeyh vilayetinde doğdu. 1916 yılında Ezher’den

⁸³ Yıldırım, Suat, *Mealim Hakkında Hezeyanlar*, *Yeni Ümit Dergisi*, Ocak-2006, sy. 71.

“alimiyet” diploması aldı. Ezher’in birçok biriminde görev alarak 1937’de, Fransa’da araştırmalar yapmak üzere görevlendirilmiştir. Yurduna döndükten sonra da çeşitli görevlerde bulunmuş, son olarak Ocak 1958’de Pakistan’ın Lahor kentinde “İslam’ın Diğer Dinlere Karşı Tutumu ve Onlarla Münasebetleri” konulu bir inceleme sunduğu kongreye katılmış ve kongre devam ederken 64 yaşında vefat etmiştir. Eserleri şunlardır: *Initiation au Qur’an, La Morale du Qur’an, ed-Din, en-Nebeu’l-Azim*.

Suat Yıldırım bu eseri, ‘*En Mühim Mesaj: Kur’ân*’ adıyla Türkçeye çevirmiştir. Kitap, Kur’ân-ı Kerim’in bir lisan mucizesi olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Birinci bölümde Kur’ân’ın manası, hadislerden farkı gibi konuları kısaca işledikten sonra, kitabın ağırlığını teşkil eden ikinci bölümde “Kur’ân’ın Kaynağı” meselesini incelemektedir. Kur’ân’ın lafız ve mana olarak Allah’ın kelamı olup, Hz. Peygamberin veya hiçbir insanın eseri olmadığını gösterir. Eski ve şimdiki muarızlarca yapılan itirazları çürütür. İzahlarında sık sık Siyer’e müracaat ederek Hz. Peygamberin şahsiyetine dikkat çeker.

Müellif, Kur’ân’ın kaynağını ve ilk muhatabını tanıtarak onun vahiy olduğunu ispat ettikten sonra Kur’ân’ın i’cazını; lisanî i’caz, ilmi i’caz, teşrîdeki i’caz ve cemiyeti ıslah etmekte sahip olduğu hususiyetler halinde inceler. Özellikle, lisanî i’caz üzerinde durur. Kur’ân’ın mükemmel bir bütünlük ve plan arz ettiğini geniş bir şekilde izah eder. İzahlarda sağlam bir mantık gücü vardır. İddiaları ve mevcut ihtimalleri sıraladıktan sonra yanlış olanları çürüterek muhatabı doğruya götürür.

Bu kitap, Kur’ân i’cazını anlamak isteyenlerin okumaları şart olan eserlerden birdir. Aslı Arapça olan kitabın tercümeyle çok elverişli olmaması sebebiyle senelerce Türkçeye çevrilemedi. Mütercim, *Müellif ve Eseri* başlığıyla yaptığı ta’likatta kitabın tercümesinin zorluğunu şöyle ifade etmiştir: “Arapça imkânları, Arap edebiyatına vakıf bir kelam sahibinin kabiliyetleri ile haşivden uzak, çokça uzun cümleler kullanarak, teksifi bir üslupla yazılan bu eseri, İslam kültür mefhumlarını ifade etme gücü fakirleştirilmiş günümüz Türkçesi ile ifade etme mecburiyeti, doğrusu cesaret kırıcıdır. Fakat başka çare olmayınca, elden gelen ihtimam gösterilmekle beraber, noksan kalmaya mahkûm bu tercümeyi neşretmekte fayda gördük.

Bazen aynen tercümenin Türkçesinden mana çıkarmanın zorluğu anlaşılınca, mananın aslını kaybetmeksizin, mealen ifade ederek, okuyucunun eksik de olsa yine de bir şeyler anlamasını tercih ettik. Böylesi metinlerin tercümesinde bu cilvelerden kaçınmak pek mümkün olmaz. Fakat tercümede mühim bir unsur vardır ki ona hep sadık kaldık: Yani anlamaksızın tercüme ettiğimiz yerler olmadı.

Müellif'in bu eseri tamamlaması yaklaşık 20 yılı bulduğundan, konuların çok iyi analiz edildiği lafızlarının çok geniş manalar ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Kitabın çok zengin bir dil olan Arapça ile yazılması, bu dil kadar zengin olmayan bir dile tercümesini güç hale getirmektedir. Kitabın, dini konulardaki sözcük hazinesi, Arapça kadar geniş olmayan Türkçeye tercüme edilmesi haliyle zor görünmektedir. Bu nedenle mütercim bu çevirinin çok mükemmel olduğu iddiasında bulunmamaktadır. İmkân nisbetinde asla bağlı kalarak metnin Türkçedeki karşılığını bulmaya çalışmaktadır. Doğru manayı en iyi yansıtacak Türkçe ifadelerle maksud olan mana okuyucuya takdim edilmektedir.

B- Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim

Kitabın aslı Fransızca olup, adı, *La Bible le Coran, et la science*'dir. Mütercim kitabın ismini *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim diye* tercüme etmiştir. Kitabın tali ünvanı, çağdaş tabiat ilimlerinin vardığı sonuçların ışığında Kutsal Kitapların İncelenmesi'dir. Kitabın yazarı Prof. Dr. M. Bucaille, Paris Tıp Fakültesi'nde Cerrahi Bölüm başkanlığı yapmış bir Fransız hekimdir. Mesleğindeki şöhreti, merhum Kral Faysal'ın doktoru olmasına vesile oldu. Bu tanışma, hayatında çok büyük değişikliklere bir başlangıç teşkil etti. Kur'ân-ı Kerimi incelemeye başladı ve tercümelerin kendisini bazen yanıltabileceğini düşündüğünden onu doğru anlamak için oldukça ileri seviyede Arapça öğrendi. Kur'ân hakkında yıllarca süren incelemelerini, Kral Faysal'ın öldürülmesinden bir sene kadar sonra 1976'da bu kitapta yayınladı, daha sonra Müslüman olduğunu açıkladı.

Fransa gibi Gayr-i Müslim bir ülkede, iki yıl zarfında, 1978'de altıncı basıma geçmesi hayret ve hayranlık uyandırdı. 1978'de Mısır, Amerika, Yugoslavya, Pakistan ve Endonezya'da tercümelere yayımlanmış bulunuyordu. Bu tarihten itibaren daha birçok ülkede kitabın tercümesi yayımlandı. Eser 1986 yılında "Altın Kitaplar Ödülü"ne

lâyık görülüp ödüllendirilmiştir. Yazar eserinde; Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'deki ilmî bilgilerle günümüzde ilmin ulaştığı neticeleri kıyaslama yoluna gittiği gibi, üç kutsal kitabın nazil olduktan sonra, asrımıza ulaşınca kadar geçirdikleri aşamaları ve muhafaza edilmiş şekilleri üzerinde de durarak bu açıdan da değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Kitabın başlıca özelliği şudur: Kur'ân-ı Hakîm, metin olarak hiçbir değişikliğe maruz kalmayan tek ilahi kitaptır. Kur'ân; modern bilimler denilen fizik, kimya, biyoloji, astronomi, jeoloji vb. gibi bilim alanlarına giren –sadece arızı birkaç ayet değil- yüzlerce ayet ihtiva etmektedir. Bu konularda modern keşiflerle çelişen hiçbir ayet bulunmamaktadır. Diğer taraftan, uyuşmama meselesinden ayrı olarak, ancak XIX. veya XX. Asırda bilimlerin keşfettiği birçok meseleye de Kur'ân önceden işaret etmektedir. Bu özellikler, Kur'ân'ı Yüce Yaraticının vahyinden başka bir izaha imkân bırakmamaktadır.

Kitabı yayınlayan yayınevi, kitabın araka kapağında bulunan tanıtma yazısında şunları kaydetmiştir: “ M. Bucaille, din kitaplarını tarafsız bir incelemeye tabi tutmak suretiyle hem Eski Ahid (Tevrat) hem de İnciller hakkındaki birçok düşüncüyü altüst ediyor. Zira bu bütün içinde, ilahi vahye ait olanla, onlara sızmış bulunan yanlışlıkları ve beşeri te'vil ve tahrifleri ayırd ediyor...”

Kitap yayınlandıktan sonra Müellifin Tıp Fakültesinden arkadaşı olan Dr. Hüseyin Tocheport, Suat Yıldırım'a bir nüshasını göndererek Türkçe'ye tercüme etmesini istemiştir. Müelliften müsaade isteyen Yıldırım, müsaadesini hem de memnuniyetini aldıktan sonra tercüme işine başlamıştır. Tercümede takip ettiği yolu kitabın takdiminde şöyle ifade etmiştir:

“Müellifin düşüncesini olduğu gibi aksettirmek gayesiyle tercümede, metne âzami derecede bağlı kalınmıştır. Mesela, İslami metinler söz konusu olduğunda ulûhiyyet hakkında ‘Allah’, bunun dışındaki durumlarda ‘Tanrı’ diye tercüme etmek bu bağlılıktan ileri gelmiştir. Yalnız Peygamberler hakkında saygı ifadesi olarak (Hz.) kısaltması, aslında bulunmamakla birlikte tarafımızdan ilave edilmiştir. MP kısaltması, Batıda din adamları için kullanılması adet olan ‘Muhterem Peder’ anlamına gelen tabirin yerini tutmaktadır. Aslında bulunduğundan, tercümede muhafaza edilmiştir. İ.Ö.

‘Hz. İsa’dan önce’ İ.S. ise ‘Hz. İsa’dan sonra’ ilgili yerlerin tercümesinde ihtisas sahiplerinin yardımlarına başvurulmuştur. Zaman zaman çeşitli maksatlarla yapılmasında fayda görülen açıklamalar, mütercim tarafından sayfanın altına not olarak konulmuştur.”

Kitaba bir önsöz yazan mütercim, tercüme esnasında notlar ilave etmiştir. Kitabın sonuna ise, hadisler hakkında anlaşılmamış bir iddiayı açıklamak ve tashih etmek amacıyla uzun bir mütalaa koymuştur. Tercümeye bakıldığında açık, anlaşılır ve akıcı bir üslubun hâkim olduğu görülmektedir.

C- Tefsir-i Kebir Tercümesi

Büyük Tefsir âlimi Fahrüddin Razi’nin telif etmiş olduğu Tefsir-i Kebir, Arapça yazılmıştır. Eseri Türkçeye kazandırmak amacıyla Suat Yıldırım; Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve Cafer Sadık Doğru ile beraber Türkçeye tercüme etmişlerdir. Tefsir, 23 ciltten meydana gelmiştir. Tercüme edildikten sonra basılan Tefsir-i Kebir ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

“Müslümanların, 1400 yıllık süre içerisinde meydana getirdikleri ilim ve kültür birikimi, bir köşeye itilip kendi haline terk edildiği takdirde; hem günümüz insanının bu birikimden istifadesi oldukça zorlaştırılmış olur, hem de ilim ve kültürümüzü sıhhatli bir zemine ve sağlam bir temele oturtmamış oluruz.

Biz, Fahrüddîn Râzi gibi asırları kucaklayan, tefsir âlimleri içerisinde seçkinliği ve önderliği ittifakla kabul edilerek kendisine İmamü'l-Müfessirîn (tefsircilerin imamı, önderi) ve Mefâtihu'l-Gayb adlı eserine de et-Tefsîru'l-Kebir (tefsirlerin büyüğü) ünvanı verilen bir âlimin, Kur’ân-ı Kerim’i nasıl anladığı ve nasıl yorumladığını günümüz ilim ve kültür çevresinin istifadesine sunmayı bir görev bildik.

İmam Fahrüddin Râzî elde ettiği değerli mirası, diğer birçok eserinin yanı sıra, bilhassa muazzam tefsirinde bizlerle paylaşmayı arzu etti. Sistematik ve tahlili olan bu tefsiri, yazıldığı asır olan 7/13. asırdan 15/21. asra kadar, kendisine en çok başvuru olan tefsir kaynağı oldu. Razi akaid, kelam, felsefe, mezhepler tarihi ve tabii ilimler konularına fazla yer verdi. Keza usul, fıkıh, nahiv, lügat ve belağat meselelerine de büyük yer verdi. Meseleleri tahlil edip sınıflandırmada, görüşleri nakletmede oldukça

başarılıdır. En takdire değer taraflarından biri de, müşkillerden kaçmayıp, problemleri kabul ederek onların üzerine gitmesidir. Fıkıhta Şafii olmasına rağmen, mezhep taassubu en az olan müfessirlerdendir. Muhalif görüşleri nakledeken fazlaca uzattığı, kuvvetini burada dağıttığı için, onları reddetmede bazen hafif kaldığı, yapılan tenkitler arasındadır. Günümüzde gereksiz görülen mezhep münakaşalarını fazlaca uzatmasını, yazıldığı dönemin ihtiyaçları bakımından düşünmek uygun olur. Ehl-i Sünnet akaidinin en kuvvetli müdafilerinden biri olduğunu herkes kabul eder. Ondan sonra gelen birçok İslâm âlimi ve Müslüman, gerçekten bu mirastan paylarını bol bol almışlar ama o tükenmemiş, bizlere de kalmış ve bizden sonrakilerin istifadesine âmâde olmaya devam edecektir. Çünkü o, içine dalınmadan tam farkına varılamayan bir derya gibidir.

Suat Yıldırım'ın diğer hocalarla beraber yaptığı bu tercüme salt bir tercümeden ibaret değildir. Bununla beraber esere bazı katkılarda bulunulmuştur. Mesela eserin aslında konu başlıkları yokken konuların daha iyi anlaşılması için konu başlıkları konulmuştur.

Eserde geçen hadisler tahriç edilerek aslına hadisin sıhhati, kaynağı ve senedi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca tercümenin yapıldığı asıl nüshanın baskısında eksiklikler olması ihtimaline karşın elle yazılan nüshalara başvurularak baskıdaki hata ve eksiklikler telafi edilmiştir.

III- BİLDİRİ VE MAKALELERİ

Suat Yıldırım'ın başta Yeni Ümit dergisinde olmak üzere farklı dergi ve gazetelerde yayınlanmış iki yüz kadar makalesi ve elliye yakın bildirisi bulunmaktadır. Bu makale ve bildiriler bir araya getirilerek *Kur'ân'a Bakışlar* ismiyle, her biri yaklaşık olarak 500 sayfadan oluşan üç cilt halinde yayına hazırlanmıştır. Makale ve bildirilerin her biri aslında farklı ve müstakil bir konu içermekle beraber, Müellif bunları şu ana başlıklar altında toplamıştır.

- 1- Tefsir usûlü ve Kur'ân bilimleri,
- 2- Tefsir
- 3- Tefsir tarihi ve Fennî (Bilimsel) tefsir
- 4- İbadetler

5- Diğer dinler ve kültürler

6- Muhtelif konular

Makale ve bildirilerin tamamını tek tek ele alıp değerlendirmek tezimizin sınırını aşmaktadır. Bunların isimlerini ve nerede yayımlandıklarına ilişkin bilgileri liste halinde vermekle beraber, daha çok Tefsir usulü, Kur'ân ilimleri, Tefsir ve fenni Tefsir'le ilgili olanlar olmak üzere makale ve bildirilerin muhtevâsından kısaca bahsetmek istiyoruz.

1- Kur'ân'ın Muhtevâsı⁸⁴

Kur'ân-ı Kerim'in muhtevâsı eşsiz bir zenginliğe sahiptir. Taberî, Gazzâlî, Fahrüddin Razî, M. Fuad Abdülbakî,⁸⁵ Muhammed Ebû Zehra⁸⁶ gibi birçok âlim Kur'ân'ın ihtiva ettiği konuları sınıflandırmışlardır. Suat Yıldırım, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin (v. 1176/1764) yaptığı tasnifi, Kur'ân'ın muhtevâsı hakkında toplu bir fikir verme bakımından, en uygun bularak bu tasniften hareketle Kur'ân'ın muhtevâsını belirlemeye çalışmıştır. Dihlevî'ye göre Kur'ân'ın kapsadığı ilimler, şu beş nev'in dışına çıkmaz:

1. Ahkâm ilmi
2. Cedel ilmi
3. Allah'ın nimetlerini bildiren ilim
4. Eyyamullah, kıssalar ilmi (Allah nezdinde önemli olan tarihî hâdiseler)
5. Ölüm ve ölüm sonrası âhiret hâllerini bildiren ilim.⁸⁷

Hiç unutmamak gerekir ki Kur'ân'ın bütün konularının etrafında döndüğü merkez, kendi iradesiyle yaratılmayan insanın, kendi akıl ve iradesiyle Allah'a kulluk etmesidir.⁸⁸

Kur'ân'ın ahkâm ilmine dair olan ayetleri başlıca şu başlıklar altında toplanabilir:

⁸⁴ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim'in Mahiyeti*, Yeni Ümit Dergisi, Mart-2004, sy. 64.

⁸⁵ M. Fuad Abdülbakî, *Tafsîlu Âyâtî'l-Kur'âni'l-Hakim*. s. 78

⁸⁶ M. Ebû Zehra, *el-Mû'cizetu'l-Kübrâ: el-Kur'ân*, paragraf: 155-233.

⁸⁷ Şah Veliyyullah, ed-Dihlevî, *el-Fevzü'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsir*, (Trc. Selman ed-Nedevî) Kahire 1984, Daru's- Sahve, s. 29-30.

⁸⁸ Bûtî, M. Said Ramazan, *Min Revai'i'l-Kur'ân*, Dimaşk 1970, Mektebetü'l-Farabî, s. 156.

Akaide dair esaslar: Allah'ın varlığı ve birliği, esma ve sıfatları, O'nun melekleri, peygamberleri, gönderdiği kitaplar, kaza ve kader inancı, ebedî âhiret inancına dair âyetler.

İbadet ahkâmı: İnsanların Allah'a olan tâzim ve şükürlerini ifade edecek ibadetler, Namaz (hikmet ve gayesi, vakitleri, neveleri ve rükünleri), zekât ve sadakalar, oruç, hac, Kâbe, kurban, dua, niyaz, zikir, takva, tevekkül vb.

İnsan hayatını sağlam prensipler üzerine bina edecek ahlâkî düzenlemeler: Sıdk (doğruluk), af, vefa, tevbe, iffet, ihsan, müsamaha, şefkat, merhamet, emanete riayet, tevazu, kardeşlik, sabır, misafirperverlik, cömertlik, şükür, temizlik gibi güzel ahlak esaslarını emir ve teşvik eder; Gıybet, nemime, fitne, öfke, çekişme, yalan, iftira, haset, kibir, tecavüz, hayâsızlık, kin, bencillik, riyakârlık, zulüm, cimrilik, hilekârlık, korkaklık, israf, aldatma, suizan gibi birçok kötü ahlâkın zararlarını bildirip yasaklar.

Toplumu düzeltmeye yönelik hükümler: İnsanların eşitliğini bildirip ırk üstünlüğünü yasaklayan ve adam öldürme, zina, rüşvet, sarhoşluk, kumar, hırsızlık, fitne, hıyanet, faiz gibi topluma ve fertlere zarar veren kötülükleri yasaklayarak içtimâî bünyeyi sağlamaştıran hükümler. Bazı siyasi, hukuki ve idari işleri düzenlemeye matuf, ahkâm ve muamelâtta adalet ve fazilet esaslarını, sözleşmelere riayet, aldatma ve hıyanetten, zulümden, tarafgirlikten sakındırmaya yönelten hükümler.

İktisadî ve malî düzenlemeler: İsrâfî önleme, malı zayi etmekten sakındırma, Miras, ticaret, şirket (ortaklık), vakıf, akitler, rehin, noterlik, borçlanma, vasiyyete dair hükümler.

Aile hukukunu düzenleyen esaslar: Aileyi koruma, kadın ve erkek münasebetleri, birden fazla kadınla nikâh, hıtbe (nişanlanma), mehir, evlenme ve boşanma meseleleri, çocuk hakları, emzirme, hidane, yetim hakları gibi meselelere dair hükümler.

Savaş hukukunu düzenleyen esaslar: Cihad, barışı tercih etme, ahitlere riayet.

Köle hakları: Kölelikle mücadele, köleleri azad etmeye teşvik, ayrıca adam öldürme, oruç, yemin, zihar keffaretlerinde köle azadını şart koşmak gibi çeşitli yollarla köleliği ortadan kaldırmaya yönelen düzenlemeler.

Din ve vicdan hürriyeti: Akılları ve fikirleri hürriyete kavuşturma, baskıyı, zorlamayı ve işkenceyi ve istibdadı yasaklama.

Cedel İlmi, Kur'ân'ın Müşrik Yahudi, Hıristiyan, Münafık gibi çeşitli bâtil inançlara sahip olan belli başlı dinî gruplarla mücadeleleri ihtiva eder. Mesela Hıristiyanların Hz. İsa'nın (a.s.) tabiatı hakkındaki ihtilâfları, bu konudaki sapmaları vb. Münafıklar konusunda da münafıklığın itikadî ve amelî çeşitlerine işaret etmesi, münafıkların vasıflarını bildiren âyetler, münafıkların iman ile küfür arasındaki bocalamaları vb. cedel ilminin kapsamına girerler.

Allah'ı ve O'nun nimetlerini tanıtan kısımda şu konular vardır: Allah'ın isim ve sıfatlarını, fiillerini, O'nun varlığını, birliğini, kudretini, ilmini, iradesini, takdirini, hâkimiyetini insanın, göklerin ve yerin yaratılışında Allah Teâlâ'nın ilim, kudret ve rahmetine dair deliller Allah'ın emirlerini icra etmede çalıştırdığı Melekler, Allah'ın insanlığa vahyettiği talimatları ihtiva eden Kur'ân ile daha önce vahyedilmiş olan kutsal kitaplar, Kur'ân'ın sıfatları, işlevleri. ilâhî vahye mazhar olan ve Allah'ın dinini insanlara tebliğ eden peygamberlerin gönderilmelerine dair âyetler.

Allah'ın insanlık tarihine müdahaleleri sayılacak kısımda, Âdem, Nuh, İdris, Lût, İbrahim, Musa, İsa (aleyhimüsselâm). Allah'ın mü'minlere olan nimetleri ve yardımları ile isyankârlara verdiği cezalar, Firavun, İsrailoğullarının dinî ve ahlakî tutumları, Ashab-ı Kehf, Ashab-ı Uhdûd, Âl-i İmran, Ye'cüc ve Me'cüc, Ashab-ı fil, Rumlar vs. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletinin mahiyeti, Mekke'de dini tebliğ gayretleri, İsrâ ve Mi'racı, hicreti, Medine dönemindeki tebliğ ve cihad faaliyetleri Mekke'yi fethetmesi ve dinin kemale ermesi gibi mevzular mevcuttur.

Ölüm ve ölümden sonraki safhaları ele alan kısımda ölüm gerçeği, kabir azabı, kıyametin dehşetleri, ölümden sonraki dirilme, mahşerde hüküm için toplanma, hesap verme zorlukları, âhiretteki pişmanlıklar veya mü'minlerin nail olacakları mükâfatlar, Cehennem korkunç sıfatları, Cennet'in güzellikleri ve nimetleri, ceza ve sevap diyarlarının ebediliğini anlatan âyetleri ihtiva eder.

Suat Yıldırım, Kur'ân'ın mahiyeti başlığıyla kaleme aldığı ikinci bir makalede, yukarıda bahsi geçen konuların tümüne, Kur'ân'dan Arapça metinlerini vermek

suretiyle, konu ile ilgili ayetleri mealleri ile beraber vermiştir. Kur'ân'ın muhtevasını ayrıntılı olarak ele alan müellif, makalesini şöyle özetlemiştir: "Kur'ân, insanları ıslah etmek için, Allah'ın gönderdiği düsturdur. Dünyanın şeklini, tarihin akışını değiştirmiştir. Maksudı, üslûbu ve mânâsı ile olduğu gibi, muhtevasının sınırsız zenginliği ile de mû'cizdir. Kur'ân; dinî, tarihî, sosyolojik, psikolojik, kültürel, ahlâkî, felsefî çok konulara değinir. Fakat diğer kitaplardan farklı olarak, ele alacağı konuları, liste hâlinde vermez ve konu esasına göre bölümlere ayırmaz. O, bazı okuyucuların tahmin ettiği tarzda bir din kitabı da değildir. (...) Kur'ân'ın esas konusu, insan ve kaderidir. İnsanlığa hidayet rehberi olması itibariyle de, başta ulûhiyeti tanıtmaktan sonra, insanla ilgili hemen her şeyden bahseder. Kur'ân, muhtevasının zenginliği yönünden mukaddes bir haritadır. Sayılamayacak kadar çok konuyu sarahat veya işaretleriyle ihtiva eder."⁸⁹

2-Kur'ân-ı Kerim'in Üslûbu⁹⁰

Kur'ân'ın üslûbu demek, Kur'ân ifadesindeki kelimelerin seçiminde ve cümlelerin teşkil edilmesinde ve konuların beyan edilmesinde, kendisine mahsus anlatım tarzı demektir. Kur'ân da Arapça dil kaidelerine uygun olup o kuralların dışına çıkmadığı halde, diğer bütün ifadelerden hemen ayırt edilen özgün bir anlatım tarzına sahiptir. gayesi Mânâyı muhataba tam tamına ulaştırıp, kelâmdan hedeflenen uygulamayı temin etmektir. Belâgatın en kapsamlı tarifi şöyledir: "Belâgat, durumun gerektirdiği tarzda söz söylemektir." Yahut "Sözün her yönden mânâyı uygun olmasıdır."

Kur'ân'ın eşsiz bir üsluba sahip olduğu, muhatapları üzerinde çok büyük tesire sahip olduğu, beşer kelamına benzemeyerek hepsinden üstün olduğu muarızları tarafından da kabul edilmektedir. Kur'ân üslubu ile beşer kelimelerindeki üsluplar derece bakımından değil, mahiyet bakımından farklıdır.

Kur'ân Üslubunun başlıca özellikleri şunlardır:

- Kur'ân, Arapçadaki mevcut edebî türlerden (nazım ve nesir) farklıdır. O hem şiirin hem de nesrin meziyetlerini bir araya toplayan bir nazma sahiptir.

⁸⁹ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim'in Mahiyeti*, Yeni Ümit Dergisi, Ekim-2003, sy. 62.

⁹⁰ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim'in Üslubu*, Yeni Ümit Dergisi, Mart-2004, sy. 64.

- Kur'ân'ın ses nizamından ve lügavî güzelliklerinden hâsıl olan eşsiz bir âhengi vardır. Kelimelerin, harflerin, sükûn ve hareketlerin, nizamında tecelli eden, kulağa ve ruha hoş gelen bir musikisi vardır.
- Kur'ân'da mânâ ile lâfız dengesi vardır. İstenilen mânâyı anlatmak için, hangi kelimeler gerekiyorsa, fazlası veya eksiği olmaksızın, Kur'ân onları kullanır.
- Kur'ân, Teşri, kıssa, cedel ve münazara, mev'iza, tarih, zühd ve rekaik gibi birbirinden çok farklı edebî türlerin hepsinde mükemmeldir. Onun ifadesi, nazımının metanetinde, güzelliğinde, fesahatinde hep aynı yüksek seviyeyi gösterir.
- Kur'ân, aynı anda farklı seviyelere hitap eder. Bu âyette zıt mânâlar olduğu anlamında değildir. Birçok âyetin genel mânâsı aynı kalmakla beraber sathı, derinliği ve kökleri bulunabilir. Avam kısmı zahiri mânâyı; kültürlü kesim derinlikteki mânâyı; ihtisas ehli ise mânânın köklerinin çoğunu anlar ve gelecek nesillere de yeni taraflar kalır.
- Kur'ân konuları iç içedir. Diğer kitaplar gibi konu esasına göre bölümlere ayrılmamıştır.
- Tekrarlar. Kur'ân, hem irşadın bir gereği olarak, hem de tahaddisini hatırlatmak için, bazı kıssa, cümle veya kelimeleri tekrar eder. Fakat bu tekrarlar öbürünün tam aynısı olmayıp siyaka göre, konuyla ilgili belli tarafları muhatabın dikkatine sunar.
- Akla ve duyulara dengeli hitap eder. Kur'ân üslûbu hem akla, hem duyguya aynı anda hitap ve her ikisini de tatmin eder.

3- Müteşabih Ayetler

Kur'ân-ı Kerim'in en çetrefilli konularından biri müteşabih ayetler konusudur. Âli İmran suresinin 7. ayetinde muhkem ve müteşabih ayetlerin olduğu bildirilir.

Suat Yıldırım bu önemli konu ile ilgili birkaç makale yazmıştır.

Ona göre Müteşâbihler, bazılarının zannettikleri gibi, mânâsı olmayan küllî bir ibham, tam bir belirsizlik demek değildir. Böylesi bir zan büyük bir hatadır. Müteşâbih, mühmel bir şey, anlamsız bir söz değildir. Aksine çok sayıda mânâlar ihtiva ettiği için asıl maksadı ayırt etmemiz mümkün olmadığı için bazılarında müphem gelmektedir. Müphem görünmesi, onların ifade ettiği mânâları beşer fikrinin kapsamasının mümkün olmamasından ileri gelmektedir. Müteşâbih, aslında, beyan nevilerinin birçoğunu kendinde toplayan bir ifadedir: Hakikî veya mecazî mânâ, sarih ve kinaye, temsil ve tahkik, zâhir ve hafî gibi neviler bunlar arasındadır.

Müellif, müteşâbih ayetlerin sanıldığı kadar birkaç mahdut ayet değil belki yüzlerce olduğunu belirtmiştir. Allah bu ayetlerle, Kur'ân üzerinde daha çok düşünmemizi istediği için, bu ayetleri anlaşılabilir bulup onları ihmal etmemek gerekir.

Hakîm-i Mutlak olan Allah'ın hikmeti, Yüce Kitabının, çeşitli nevilerden müteşâbihler ihtiva etmesini dilemiştir. Bu müteşâbih ifadeler sayesinde, Kur'ân sayısız ve sınırsız mânâlar kaynağı olmaktadır. Allah, bu gibi meselelerde, kullarını muayyen bir anlayışla yükümlü kılmamış, bilakis beşer akılları için içtihad ve gayret kapılarını açık bırakmıştır. Böylece insanlar oralardan girerek, Allah'ın kendilerine lütfettiği anlama ve idrâk nimetlerinden yararlanabilirler.⁹¹

Müteşâbihlerle ilgili diğer olumlu bir hususiyet şudur: Cenâb-ı Allah, müteşâbihler sayesinde farklı nesillere, farklı zamanlara, farklı seviyelere hitap buyurmaktadır. Böylece herkes kendine yetecek kadar ilâhî hidâyet ve irşaddan istifade edebilmektedir.

Müellif müteşâbih ayetlerle ilgili kaleme aldığı diğer iki makalede, Elmalılı Hamdi Yazır ile Bediüzzaman Said Nursi'nin bu ayetleri anlamaya katkılarını ele almaktadır. Bu iki âlimin, müteşâbih ayetleri nasıl ele aldıklarını incelemeye çalışarak Usul-i Tefsir ilminin önemli bir problematiğini teşkil eden bu konuya getirdikleri açılımı dikkatlere sunmuştur. İlk önce bazı müfessirlerin de içinde bulunduğu geniş kitlenin müteşâbihler hakkındaki telakkileri şöyle özetlenmiştir:

⁹¹ Yıldırım, Suat, *Müteşâbih Âyetler Hakkında Önemli Bir Hatırlatma*, Yeni Ümit, 1998 Temmuz, sy. 41, s. 6-9

- “Müteşabih, manası kapalı olup kesin maksadı anlaşılamayan ayetlerdir.
- Buna binaen bu ayetlerin tefsir ve teviline girişmek doğru değildir.
- Müteşabihler “yedullah”, “er-Rahman ale’l-arşi’s-teva”, “men fi’s-semâ” gibi Allah Teâla’ya mahlûklarda bulunan bazı özellikler nispet eden ve sayıları son derece az birkaç ayetten ibarettir.

Müellif, Elmalılı M. Hamdi Yazır ile Bediüzzaman Said Nursi’nin, müteşabihler hakkındaki izahlarını geniş bir şekilde ele aldıktan sonra bu izahları maddeler halinde şöyle özetlemektedir:

1– Kur’ân-ı Kerîm’de mühmel, mânâsız yer yoktur. Huruf-i mukattaa’nın bile muhtemel çeşitli mânâları ve işlevleri vardır. Şu hâlde Allah Teâlâ’nın, Kur’ân’da insanların anlamayacakları tarzda hitab etmesi söz konusu değildir.

2– Müteşabihler, muhataplara, Kur’ân’da hadd-ü hesaba gelmez sayıda araştırma konuları sezdirirler.

3– Hafî, müşkil, mücmel gibi kavramlar, bir itibarla müteşabihlere dâhil olup onların kapsamını çok genişletirler. Kur’ân’ın müteşabihleri, mânâlarının çokluğundan ötürü, beyan parıltıları ile gözleri kamaştırır.

4– Müteşabihler, Feyyaz-ı Mutlak Hazretleri’nin cömertliğinin tecellisidir. Müteşabihler bulunmasaydı, ilâhî ihsanda cimrilik bulunduğu zannedilebilirdi.

5– Bazı mânâ ve hakikatleri muhkem âyetlerle anlatmak mümkün olmakla beraber, müteşabih bir misal veya bir ima ile sezdirip, muhatabı tefekküre sevk etmek daha faydalı ve verimlidir. İlâhî talim ve irşad metodu, müteşabihler vasıtasıyla insanda merak ve hayret uyandırmak sûretiyle, murad ettiği eğitimi gerçekleştirir.

6– Hakikî müteşabihlerin künhünü bilmek Allah Teâlâ’ya mahsus ise de ilim ve amel yönünden, matlup şartları haiz olan râsih âlimler, te’vil ve içtihatlarıyla, imkânları ölçüsünde onları yorumlamakla görevlidirler.

7– Görmesi zayıf olanlar, gözlük veya dürbün kullanarak düzgün görebildikleri gibi, insanların birçoğu da duyularıyla ulaşamayacakları gerçekleri müteşabih ifadelerle anlama imkânı bulurlar.

8– Müteşabihleri kullanmak Kur’ân’ın ifadelerini zayıflatmaz, belâğati için nakisa teşkil etmez. Bilakis bu ifadeler belâğatin gereğidir.

9– Kur’ân-ı Kerîm’in asıl maksatları açık olmakla beraber onun tali mânâları ve işaretleri sayılamayacak derecede çoktur. Kur’ân bu tali mânâları müteşabih ifadelerle, yavaş yavaş açılan bir tomurcuk gibi zamana bağlı olarak ilham eder. Kur’ân, hakikatlerinin kıymetini bildirmek, peşinden koşturmak için, beşer fikri karşısında, bir nevi nazlanır.

10– Kur’ân’ın esas maksadı, tevhide götüren nizam delilini ortaya koymaktır. Kevnî hadiselerden tali olarak bahsederken, beşerî hissiyata hürmet ve insanları ürkütmemek için, zahirî duyuların algılamalarını gözetir. İrşat bunu gerektirir. Aksi hâlde, çıplak gerçeği bildirmek, insanların ekserisini dini yalan saymaya sevk ederdi. İşte Kur’ân, duyulan okşamayı müteşabih ifadelerle yapar. Bununla beraber kevnî gerçekleri, bazen sarih olarak bildirmese de ihtisas ehlinin sezeceği şekilde onlara ima ve işaretle bulunur.

11– Kur’ân’ın harfî harfine tercümesinin imkânsızlığı ve tercümenin aslın yerini tutmayacağı, en geniş çapta müteşabih ifadelerin çevrilmesinin zorluğu veya imkânsızlığı ile anlaşılır. V’allahu a’lem.”⁹²

4- Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar⁹³

Kur’ân-ı Kerîm’de çok geniş yer tutan kıssalar, günümüzde, eskiye nazaran daha çok üzerinde durulmaktadır. Kur’ân kıssaları sırf bir sanat abidesinden ibaret değildir. Belki Kur’ân’ın esas hedeflerini gerçekleştirme vesilelerinden biridir. Kur’ân-ı Kerîm, bir dinî davet ve tebliğ kitabıdır. Kıssa da bu davet ve tebliğin araçlarındandır. Fakat kıssalarda dînî gayeye hizmet etmenin yanı sıra sanat özellikleri de bulunabilir.

⁹² Yıldırım, Suat, *Yazır ile Nursî’nin Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkıları*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004 sy.1 s. 49-68

⁹³ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar*, EAÜİF dergisi, 1979, sy. 3, s. 37-63.

Kıssaların Konuları şunlardır:

- Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. İsa gibi enbiya kıssaları,
- Meryem, Uzeyr, Zulkarneyn, Lokman gibi salih kulların kıssaları,
- Peygamberlerin kavimleri ve özellikle İsrailoğulları, Ashabu'l-Kehf, Ashabu'l-Uhdûd, gibi toplulukların kıssaları,
- Firavun, Karun, Nemrud gibi zalimlerin kıssaları,
- İsrâ, mi'rac, hicret, Bedir, Uhud, Ahzâb, gibi Hz. Peygamber'in hayatına dair konular.

Kur'ân kıssalarındaki gayeyi, Suat Yıldırım "Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir." cümlesi ile açıklamıştır. Bununla beraber kıssaların verilmesinde şu gayeler sıralanmıştır: Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat etmek. Bütün Peygamberlerin, İslam'ı tebliğ ettiklerini göstermek. İbrete vesile olmak. Gönlü pekiştirmek. Nimeti bildirip hatırlatmak. Şeytandan sakındırmak. Münferit meselelerin arkasındaki genel prensipleri ortaya koymak.

Kıssaların en çok dikkat çeken şu özelliklerine yer verilmiştir: Tekrar hususiyeti, Kur'ân kıssayı hangi maksat için serdediyorsa, hâdisenin sadece o miktarını zikreder. Muhatap kıssadaki olaylar içinde dalıp gitmeye bırakılmaz, arada dinî irşad ve tevcihler serpiştirilir.

Kıssalarda görülen sanat özellikleri ise şunlardır: Muhatabı sürükleyen bir girizgâhla başlanır. Temsilî anlatım tercih edilir, yani önemli sahneler gösterilip birçok teferruat muhayyileye bırakılır. Hâdiseler kuru, didaktik ifadelerle sıralanmaz, canlılık ve hareket dolu bir tasvirle müşahhas hâle getirilir.

5- Hadisleri Kur'ân'la Karşılaştırma Meselesinin Kaynakları

Hadisler Kur'ân'ı tefsir eder. Bu, başkalarının gibi bir tefsir değil, vahy ile teyid edilmiş Resûlullah'ın açıklamasıdır. Şu hâlde, hadislerin, Kur'ân'dan bir asla dayanması ve ona muvafık olması, prensip olarak kabul edilmesi gereken bir keyfiyet olur. Bu sebeple, sahabe devrinden beri, hadislerin, Kur'ân'daki mesnedleri araştırılmıştır. Bu duruma etki eden belli başlı sebepler şu dört madde halinde açıklanmıştır:

a- Hadislerin Kur'ân'a arz edilmesini, onunla karşılaştırılmasını isteyen bir hadis rivayet olunmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber şöyle demiş olmalıdır: “Bana nisbet edilen her şeyi, Allah’ın Kitabına arz ediniz; Ona uyarsa ben söylemişimdir, ona aykırı ise ben söylememişimdir. Ben, ancak Allah’ın Kitabına muvafık olurum; zira Allah, beni, onunla hidayete erdirmiştir.”⁹⁴

Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813), el-Hattabî (ö. 388/998), İbn Abdillberr (ö. 463/1070) bu sözün Peygambere nispetinin doğru olmadığını, bid’at fırkalarınca uydurulduğunu söylerler.⁹⁵ Bazı âlimlere göre, her şeyden önce bu hadisin kendisi Kur'ân'a arz edildiğinde, sahih olmadığı ortaya çıkmaktadır.

b- Kur'ân-ı Kerîm’de her şeyin bildirildiğine dair âyetlerin (el-Mâide, 5/4; el-Enâm, 6/38; en-Nahl, 16/89) bulunması, hadislerin, Kur'ân’daki asıllarının aranmasına götürmüştür. İnsanların, dînî yönden muhtaç oldukları hususlar, delâlet vecihlerinden her hangi biriyle, Kur'ân’da bulunacağına göre, hadislerin ona raci olduğu düşünülmüştür.

c- Hadisleri Kur'ânla karşılaştırmak, hadis rivayetinde hassasiyete davet eden bir tedbir olabilir. Bunu yapmakla, Hz. Peygamber’e isnad ederek hadis uydurmak kadar, ona ait hadislerde hata veya yanlışlıklara da engel olmak arzu edilmiştir.

d- Birinci maddede geçen arz hadisinin Hz. Peygamber tarafından söylenmediği farz edilse dahi, birçok hadisin sonunda bizzat kendisi o hadis ile ilgili bir âyeti okumaktadır. Bu durumdan, hadislerle Kur'ân arasında münasebet kurmamıza açık bir teşvik sezildiğini ifade eden Suat Yıldırım, Hz. Peygamber’in böylece Müslümanları, Kur'ân’la sürekli bir münasebet kurmaya yöneltmek; söylenen sözlerin ve verilen hükümlerin mutlaka bir delile dayanması gerektiğini ders vermek istemiştir. Hz. Peygamberin hadisle beraber ayeti okumasının beş farklı siğa şeklinde olduğu örneklerle açıklanmıştır. Bu siğaların Türkçesi şunlardır: 1- “Dilerseniz şu âyeti okuyunuz...” 2- “Sonra Resûlullah şu âyeti okudu...” veya muzmer olarak “Sonra şu âyeti okudu...” 3- “Sonra Resûlullah (s.a.s.) şu âyeti tilavet etti...” 4-“Sonra Peygamber (s.a.s.) şu âyeti zikretti...” 5- “Bunun Allah’ın Kitabında tasdik edici delili şu âyettir...”

⁹⁴ İbn Abdillberr, Câmi‘u Beyâni'l-‘İlm, el-Medine el-Münevvere, 1388/1968, 2/233

⁹⁵ İbn Abdillberr, 2/ 234; 1/ 33; Şâtübî, el-Muvâfakât, 4/13.

Hız. Peygamber bir hadisi söylerken bu beş siğadan birini kullanarak hadisin dayandığı ayeti okumuşlardır.

İmam Şâfiî'nin, Hadislerin Kur'ân'dan asıllara dayandığını hicrî ikinci asrın sonlarında, "Resûlullah'ın (s.a.s) bütün hükümleri, Kur'ân'dan anladığı esaslara dayanır." sözüyle formüleştirdiği belirtilmiştir. Üçüncü asrın ortalarına ait tanınmış hadis mecmualarının musanniflerine de aynı düşüncenin hâkim olduğu ve bu durumun, en bariz bir şekilde Buhârî'nin Sahîh'inde görüldüğü ifade edilir.⁹⁶

6- Âyetlerin Kronolojik Sıralaması ve Âyetlerin Tertibinde Oryantalist Şüphesi

İslam âlimleri, umumiyetle Kur'ân vahyini bir bütün olarak telakki ettikleri için, ayetleri nüzul seyrine göre sıralama işine çok büyük önem vermemişlerdir. Sadece Mekki ve Medeni şeklinde ikiye ayırmışlardır. Zira Hız. Peygamber Kur'ân'ı mevcut sıraya göre yazdırmamıştır.

Müsteşrikler Kur'ân'a inanmadıkları halde, bu konuya çok önem vermişlerdir. Sure ve ayetlerin tertibinden hareketle Hız. Peygamber'in Risalet'inde tutarsızlık olup olmadığını anlamaya heveslenmişlerdir. Fakat elde kesin bilgiler pek az bulunduğundan ve onlar peşin hükümle, indi mütâlâalarla hüküm verdiklerinden dolayı çıkmaza girmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'in bir kısım sureleri, bütünüyle indirilmemiştir. Birçok sureye daha sonra inen vahiylerde ayetler yerleştirilmiştir. Bunları zamanını bilmek de zordur. Bazı sureler birden indirilmemesine rağmen surenin tertibinde tam bir tenasüp vardır. Bu durum Müslümanlar için problem teşkil etmezken Müslüman olmayan İslam araştırmacıları için çok farklıdır.

Batı dünyasında moda olan rasyonalizm, dinlerin kutsal kitaplarına da el atmıştır. Eski ve Yeni Ahit karşısında, fosillerin durumunu inceleyerek Kutsal metinlerde bir

⁹⁶ Yıldırım, Suat, *Hadisleri Kur'ân'la Karşılaştırma Meselesinin Kaynakları*, A.Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1978, s. 105-114.

şeyler bulma ümidini taşıyan birçok müsteşrik, bu yöntemi Kur’ân’a da uygulamak istemişlerdir. G. Weil’in⁹⁷ teklifi, Th. Noldeke⁹⁸ tarafından uygulandı.

Onlar önce bir zanna dayanarak, Kur’ân-ı Kerim’deki konulardan biri hakkında bir nüzul vakti belirtiyor. Daha sonra da bundan önemli bir teolojik sonuç çıkarmak istiyorlar. Birçok müsteşrik, Kur’ân metnini sıralama işiyle uğraşarak çelişki aramaya koyulmuşlardır. Mesela Nöldeke Mekke devri surelerini üç devreye ayırmıştır. Blachere’in kendisinin razı olduğu nüzul sırasına göre hazırladığı Kur’ân tercümesi surelerin ve ayetlerin kronolojisi konusunda tam bir kargaşa arz etmektedir.

Bazı müsteşrikler, Esmâ-yı Hüsnâ’dan “Rahman” isminin, vahyin 2. Mekke dönemine has olduğunu söylemişlerdir. Noldeke, Gaudefroy-Demombynes, Chelhod, L. Gardet, R. Caspar, J. Jomier, R. Blachere bunlardandır. Bu ilk bakışta önemsiz bir ayrıntı zannedilir. Hâlbuki onlar önce bu faraziye kurlarlar. Sonra malzemeleri bu peşin hükme göre değerlendirerek bu tespitin kesin bir kıstas olduğunu ileri sürerler. Nihayetinde ise bundan önemli bir dini sonuç çıkarırlar:

Kronolojik sıraya göre inceleme neticesinde: “Kur’ân’ın Tanrısı, Kendisini 1. Mekke devresinde Rab, 2. Mekke devresinde Rahman, 3. Mekke devrelerinde Allah diye isimlendirir.” derler. Biri çıkıp, bundan, “Hz. Muhammed (s.a.s.)’in Tanrısını tavsif etme işinde tereddüt geçirdiği” manasını çıkarır. Bir başkası, Rahman’ın Cahiliye Araplarınca bilinmediğini, Yemâme bölgesinde yaşayan ve Hıristiyanlık etkisinde bulunan bir topluluğun tesiri ile kullanılmış olabileceğini, binaenaleyh İslam’ın kaynağında Hıristiyanlık bulunduğunu iddia eder.

Bütün bu asılsız iddiaların yanlışlığını ortaya koyan Suat Yıldırım, neticede şu sonuca varmıştır: Kur’ân metninin günümüze kadar intikali hakkında ciddi hiçbir şüphe ortaya konulmadığı gibi, onun iddia olunan “gelişmelerini”, “tenakuzlarını” ortaya çıkarmak için yapılan kronolojik sıralama çabaları da başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûm olmuştur.⁹⁹

⁹⁷Yıldırım, Suat, *Âyetlerin Kronolojik Sıralaması*, *Yeni ümit Dergisi*, Nisan 1996, sy. 32 s. 3 (Th. Noldeke, *Geschichte des Quorans*, 1860.’den naklen)

⁹⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.m.* s. 4. (R. Blachere, *Le Coran. Traduction Selon un essai de reclassement des Sourates*, II-III, Paris. 1949-1951’den naklen).

⁹⁹ Yıldırım, Suat, *a.g.m.*, Nisan 1996, sy. 32 s. 5-7.

Kur'ân-ı Kerim metninin Allah Teâlâ tarafından Peygamberimize vahyedildiği gibi hiçbir değişikliğe uğramaksızın günümüze kadar intikal etmiş olması tartışmasız bir gerçektir. Vahiy geldiğinde Cebrail (a.s.)'ın gelen ayetlerin Kur'ân'ın hangi suresinin neresine dâhil olduğunu Hz. Peygambere bildirdiğine, o da vahiy kâtiplerine buna göre kaydettirdiğine bütün müminler inanıyordu. Dolayısıyla, ayetlerin surelerdeki yerleri kesindir.

Peygamber Efendimiz, namazlarda, her Ramazan'da gerçekleştirdiği arz'larda (mukabelede) hep bu tertip ile okuduğu gibi, ondan sonra da sahabe ve tabiin ve daha sonraki nesiller de böyle okumuşlardır. Bu, sadece bir iman mevzuu değil, aynı zamanda Müslümanların ilmi bir mesele olarak da ispatladıkları bir gerçektir.

Kur'ân metninin hiçbir değişikliğe uğramadığını Şia, Havaric, Mu'tezile gibi fırkalar bile kabule mecbur olduklarından, Kur'ân'ın metnine dair en ufak bir tenkit iddia edememişlerdir. Fakat son zamanlarda, Batılı bazı Oryantalistler İslam'ı incelemeye teşebbüs ederek Kur'ân metninde birtakım şüpheler uyandırmak istemişlerdir.

Bazı Müslüman ilahiyatçıların, yeni bir keşifte bulunmuş gibi müsteşriklerin bu iddialarına sarılarak onları aktarmaları Müellifin en çok esef duyduğu mevzu olmuştur.

Bu iddialardan bazıları şunlardır: Birincisi, kible hakkındaki ayetlerle ilgili olup, Bakara suresinin 115, 142, 143 ve 144. ayetlerini ele almaktadır. İddiaya göre bu ayetlerin yerleri değiştirilmiş olup, yapılması gereken sıralama 143-115-144-142 şeklinde olmalıdır. İkincisi, Bakara suresinden 238 ve 239. ayetlerdir. İddiaya göre, bu iki ayet, süregelen belli başlı bir konu arasına, hiçbir anlam bağı bulunmaksızın girmiştir. Üçüncüsü, Ahzab suresinin 55. ayeti olup, bu ayetin 59. ayetin peşine yerleştirilmesi gerektiği iddiasıdır. Suat Yıldırım, bu iddialara uzun uzun cevap vermiştir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Yıldırım, Suat, *Âyetlerin Tertibinde Oryantalist Şüphesi*, Yeni Ümit Dergisi, Haziran 2002 Sayı: 56 Yıl:14

7- Kur'ân-ı Kerim Mealleri

Yıldırım'a göre Kur'ân-ı Kerim'in meali, tefsirle dolaylı olarak değil, doğrudan doğruya ilgilidir. Meal netice itibariyle, kısa bir tefsir demektir. Tercümenin genel olarak zor bir iş olduğunu belirterek, Kur'ân-ı Kerim gibi hem i'caz, hem de îcaz vasfını haiz bir metnin tercümesi çok daha zordur. Bu sebeple hazırlanacak her mealin daha baştan eksikliğe mahkûm olduğunu söylemiştir. Fakat bununla beraber işi ciddîye alarak, ihtimam ve titizlik göstererek, bu noksanların miktarını asgariye indirilebileceğini belirtmiştir.

Suat Yıldırım'a göre meallerde sıkça rastlanan hatalar başlıca şu sebeplerden ileri gelmektedir: 1- Tefsiri bilmemekten, 2- Türkçenin imkânlarına iyice vakıf olmamaktan, 3- Muhtelif bilim dallarında bilgi yetersizliğinden.

Tefsiri iyi bilmemekten veya tefsir zorluğundan ileri gelen bazı hatalar şunlardır: Kur'ân'da 20 kadar yerde geçen "bi'l hakkı" tabirinin bazı meallerde "adaletle yarattı" veya "hak ile yarattı" diye tercüme edilmektedir. Bu kapalılık "... ciddî bir iş olarak", yahut "ciddî bir maksatla yarattı" şeklinde tercüme edilerek giderilebilir. Yaklaşık olarak 150 kadar ayette geçen "Müttakîn", "yettekûn", "ittekev", "itteku'llahe" vb. tabirler çoğu meallerde "Allahtan korkma" şeklinde tercüme edilmiştir. Hâlbuki takva korkmak değildir. Bu tabirler "Allah'a saygı duyma", "Allah'tan çekinme" veya muhteva neden bahsediyorsa o şeyden, mesela "o yasağı çiğnemekten sakınmak" şeklinde karşılanmalıdır.

Kur'ân'ın çok kullandığı kaseplerde özellikle kase lamının olduğu yerlerde sürekli "And olsun ki," diye tercüme etmek Türkçe açısından ağır gelmektedir. Keza tekid nunu'nun bulunduğu fiillerde "muhakkak" veya "hakikaten"; İkinci tekil şahıs ve çoğul hitaplarında muhatabın her zaman Hz. Resulullah olduğu düşünülerek "Ey resul" veya "Resulüm" demek isabetli olmayabilir.

Yıldırım'a göre meallerde Türkçeyi kullanma bakımından dikkat çeken hatalara da çok rastlanıldığını, nerdeyse bir "bozuk meal Türkçesi" meydana geldiğini ifade etmiştir. Bu dil, ya bir kısım mefhumları okuyucuya muğlak bırakmakta yahut acaip bir ifade intibai vermektedir. Demek ki meallerin anlaşılır, okunaklı olması için azami ihtimamın gösterilmesi gerekmektedir.

Suat Yıldırım'ın *Meallerimizle biz bize* başlığıyla yazdığı iki makalesinde, Kur'ân meallerinde yanlış manaya sebebiyet verecek bazı yanlış yöntemlerin kullanıldığını yazmıştır. Bunlardan birisi, zamirlerin mercilerini belirlemedeki eksiklerdir.

“Bazen zamirlerin mercilerini, kime ve neye ait olduklarını belirlemek zorlaşır. Bu da kimin ne söylediğini ve yaptığını takip etmeyi zorlaştırır. Neticede manayı anlamakta sorunlar ortaya çıkar. Böylesi durumlarda tefsirleri inceleyerek onların yardımı ile önce meseleyi etraflıca anlamak ve meali verirken ona göre yazmak uygun olur.” diyen Yıldırım, Kasas sûresi 62-64. âyetlerini ele almıştır.

62. âyette, kıyamet günü müşriklere yöneltilen bir hitap vardır. Müteakip 63. âyette söz konusu olanlar ise o müşriklerin putlaştırdıkları kimselerdir. Ama her iki âyette geçen “onlar” zamirinin her ikisini de müşriklere ait kabul edince, bir karışıklık, bir mana kargaşası ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Ebu's-Sûud Efendi'nin Tefsirine bakılsaydı, 63. âyette geçen “haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar”ın putlar olduğu anlaşılırdı.

Elmalılı Hamdı Yazır, Diyanet İşleri Başkanlığı, Muhammed Esed, Süleyman Ateş, gibi Türkçe'deki en yaygın meallerden on ikisinin, bu bölümün mealini nasıl verdiğini tek tek nakleden Yıldırım, bu meallerin hiç birinden net bir anlam çıkarmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Zira bu meallerde, zamirlerin mercileri belirtilmemekte ve önemli bir yanlış yapılarak, “putların sözü”, “müşriklerin sözü” şeklinde gösterilmektedir.

Suat Yıldırım ise şöyle meal vermiştir:

62. *O gün Allah müşriklere: “Nerede Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz şerikler?” diye seslenir.*

63. *(Şeytanlardan ve insanlardan putlaştırılmış oldukları için) kendileri hakkında azap hükmü kesinleşmiş olanlar: “Rabbenâ! İşimiz meydanda, azdırdığımız kimseler işte karşımızda, inkâr edemeyiz. Ama sırf kötülük olsun diye değil, kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Onları zorlamadık. Onların iddiaları ile onların bizi putlaştırmaları ile hiçbir ilişkimiz olmadığını ilan ediyoruz, Sana sığınıyoruz. Zaten aslında onlar bize tapmıyorlardı, kendi hevalarına tapıyorlardı.”*

64. Bu defa onları putlaştıranlara hitaben: “Haydin, şeriklerinize yalvarın da onlardan yardım isteyin!” denir. Yalvarırlar, ama onlar bunlara cevap veremezler. Fakat cevap olarak karşılıklarına çıkan azabı görürler. Ne olurdu yani, dünyada iken bu gerçeği anlayıp hakkı kabul etselerdi!¹⁰¹

Yaygın olarak yapılan hatalardan birisi de umumî hükümden yapılan istisna durumlarında meydana çıkan hatalardır. Buna misal olarak Sâffât sûresinin 38-41 âyetleri verilmiştir:

38-39. “Siz yarın âhirette elbette o acı azabı tadacaksınız. Ama aslında siz sadece yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz (yoksa size bundan fazla bir azap verilmeyecek). 40. (Lâkin Allah’ın) ihlâsa erdirdiği kulları, yaptıklarının mükâfatını, kat kat fazlasıyla alacaklardır. 41. Onların, tarife hacet olmayan, her yönden mükemmel bir nasipleri vardır.”

Yıldırım’a göre, Meallerin ekserisinde ya istisnanın konusu yahut istisna edilenlerin durumu müphem kalmakta, manayı kesin ve net bir şekilde elde etmek zor olmaktadır. Oysa burada beyân buyurulmak istenen şudur:

“Sahte tanrıların Allah katında şefaet yetkileri yoktur. Şefaet, hak dine inanan makbul kullara ait bir özelliktir.”¹⁰²

8- Kur’ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler

Müellif bu makaleyi 15 Nisan 1989 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Ankara Kocatepe Camii konferans salonunda düzenlenen konferansta konuşma olarak takdim etmiştir. Bu makale 1990 yılında, DİB yayınları tarafından, 36 sayfadan oluşan küçük bir kitapçık halinde basılmıştır.

Makalenin konusu şudur: “Kur’ân-ı Kerim’in bazı ayetlerinin son asırlarda ortaya çıkan birtakım fenni keşifler ile münasebetleri”. Bu münasebetin temel dayanakları, saikleri, mahzurları ve örnekleri ele alınmıştır. Dayanakları şunlardır:

¹⁰¹ Yıldırım, Suat, *Meallerimizle Biz Bize- 1, Yeni Ümit Dergisi*, Ekim, 1997, Sy. 38, S. 5-8

¹⁰² Yıldırım, Suat, *Meallerimizle Biz Bize- 2, Yeni Ümit Dergisi*, Ocak, 1998, Sy. 39, S. 5-7

1- Kur'ân'da tabii ilimlerin konusunu teşkil eden meselelere dikkat çeken, fizik, kimya, astronomi, biyoloji, tıp gibi sahalara dair 750 kadar ayet bulunması ve Kur'ân'ın bu ayetlerle bize inceleme ve tefekkürü emretmesi.¹⁰³ Meselâ: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün müddetlerinin değişerek birbiri ardınca gelmesinde akıl sahiplerine şüphesiz deliller vardır." (Âli İmran, 190).

2- Kur'ân-ı Kerim ve onun en yetkili tefsircisi Hz. Peygamberin istikbale dair bazı meseleleri bildirip haber vermesi. Mesela: "Biz, ayetlerimizi gerek kâinatta, gerek kendi şahsi âlemlerinde onlara göstereceğiz, ta ki onlar da bu Kur'ân'ın hak (gerçek) olduğunu anlayacaklar. Rab-binin her şey üzerinde şâhid olması (bunun teminatı olarak) kâfi sayılmaz mı?"(Fussilet suresi, 41/53). Bu ayet-i kerime tahlil edilerek şu neticeler elde edilmiştir: Allah, bazı deliller gösterecektir. Bu iş, istikbalde, yani Kur'ân'ın inişinden sonra, ileriki bir zamanda olacak. Bu deliller hem dış dünyada, hem de kendi öz varlıklarında olacaktır. Bu belgeler Kur'ân'ın vahiy eseri olduğunu ispatlayacaktır. Bu işin teminatı ve kefilisi de her şeye nıgehban olan Yüce Allah'tır.

Bir başka ayette: "Hayır, doğrusu onlar, ilmini ihata edip etraflıca bilmedikleri ve gerçek durumu (tefsiri) henüz kendilerine münkeşif olup açılmayan şeyleri yalanladılar." (Yunus suresi, 10/39). Âlusi, Kur'ân'ın, üslup ve belagatı ile olduğu gibi, ğaybi haberleri ile ileride meydana çıkacak bazı bilgilere işaret etmesiyle de mucize olduğunu söylemiştir.

3- Kur'ân'da öncekilerin haberleri gibi sonra geleceklerin de haberlerinin mevcut olduğunu bildiren hadisi şerif.

4- Kur'ân'da müteşabih ayetlerin bulunması. Kur'ân'da Kitabın aslını teşkil eden *Muhkem* ayetlerin yanında bir de manası belli olmayan ya da birkaç manaya gelen *Müteşabih* ayetler vardır. Kur'ân'ın nazil olduğu ortamda bilinmeyen birçok müteşabih ayetin manası bu gün anlaşılabilir. Bu durum şu misalle açıklanmaktadır: "Diyelim ki, siz 500 yıl önceki ilmi seviyede olan bir topluluğa radyoyu anlatmak istiyorsunuz. İster istemez, bilmedikleri bu meseleyi, bildikleri bir mefhumu kullanmakla anlatmaya çalışacaksınız. Meselâ "radyo, demir veya tahtadan bir kutu olup, dünyanın öbür ucunda konuşan adamın sesini alıp tekrarlar" dersiniz. Hâlbuki radyo onların bildiği kutu

¹⁰³Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Fenni keşifler*, s. 7 (İ. Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 303'ten naklen)

değildir. Radyo tekniğinde elektrik, elektronik, elektro manyetik dalgalar, transistor, verici merkez vb. birçok unsur mevcuttur. "Kutu" kelimesi, radyoya, sadece bir vecihle benzer. Ama ne çare ki, insanlara anlatmak için bu müşabih lafız zaruridir.”¹⁰⁴

Kur’ân ayetleri ile fenni keşiflerin münasebetinin Saikleri şunlardır:

1- Müslümanların, tarihte Kur’ân'dan kaynaklanan büyük bir medeniyet gerçekleştirmiş olmaları, İslam’da ilim din zıtlığının bulunmaması,

2- Kur’ân’ın, kıyamete kadar gelecek insanlığa, ilmi her şeyi ihata eden Yüce Allah tarafından bir rehber olarak gönderilmiş olması,

3- Son üç-dört asırda, maddi medeniyetin öncülüğünün Avrupalılara geçmesi ve bu durumun bazı Müslümanlarda aşağılık duygusuna yol açması,

4- Hıristiyan Avrupa dünyasında Ortaçağda din-ilim çatışmasının meydana gelmiş bulunması, bununla beraber Avrupa’daki ilmi ilerlemelerin Hıristiyanlığa mal edilmemesi gerektiği,

5- Bazı Müslümanların, Avrupa’da din aleyhinde yazılmış kitaplardan etkilenerek İslam’ı Hıristiyanlık gibi zannedip son üç asırda geri kalmalarının sebebi olarak İslamiyeti görmek istemeleri.

Kur’ân ayetlerini fenni keşiflere uygulamayı mahzurlu görenler şöyle itiraz ederler: Her dilde olduğu gibi Arapçada da kelimeler, zamanın geçmesiyle mâna kayması, genişlemesi veya daralması gibi durumlara maruz kalmaktadır. Bu mânalardan asıl muteber olanı, Kur’ân-ı Kerim nazil olduğu sırada herhangi bir Arabın anladığı mânadır. Lafızların, sonradan ortaya çıkan anlamlara uygulanması doğru değildir.

Kur’ân ve fen münasebeti kurmaya yöneltilen bir başka tenkit de şudur: "Kur’ân, insanlara, kıyamete kadar değişmez din esaslarını bildirmek için Allah tarafından gönderilmiştir. İlmi nazariyeler ve izahlar zaman zaman değişmektedir. Ayet belli bir ilmi anlayışa göre tevil edilir, daha sonra o anlayış değişirse, Kur’ân-ın gerçeğe

¹⁰⁴ Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Kerim ve Fenni keşifler*, s. 13-14.

uymadığı sonucu çıkarılır ve Müslümanlardan bir kısmının Kur'ân hakkındaki itikadları alt üst olur."

Bu her iki itiraza geniş cevap verilmiştir. Kısaca ifade edersek birinci itiraza, Kur'ân'ın belirli bir zamanla münhasır olamayacağı, beşer kelamı olmadığı için manaları değişemeyeceği belirtilmiştir. İkinci itiraza da kısaca şu cevap verilmiştir: "Kur'ân-ı Kerim'in müteşabih ayetlerinin gayesi her zaman nihai gerçekleri değil, bazen izafi gerçekleri bildirmek gayesine matuftur. Ayetin müteaddit yönlerden sadece bir vecihle doğru olması kâfidir."

Makalenin ikinci kısmında Kur'ân-ı Kerim'de, Astronomi, Coğrafya ve Jeoloji, her şeyin çift yaratılması, arı ve hayvanların hayat esrarı, elektrik, parmak İzleri ve nakil vasıtaları ile ilgili keşifleri haber veren ayetler ele alınmıştır. Astronomi ile ilgili Dünyanın Yaratılışı, Dünyanın Yuvarlaklığı, Güneş ve Ay ışığı, Kâinatın Genişlemesi, Atmosfer Küresi, Atmosfer Basıncı gibi olaylara dair ayetler verilerek açıklanmıştır. Bunlardan birkaç örnek verelim:

Dünyanın Yaratılışı: "Kâfirler bilmezler mi ki gökler ve yer birbirine bitişik idi, onları Biz ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık; hâla inanmazlar mı" (Enbiya, 30). Hilkatın başlangıcında Allah'ın iradesi "Sonra göğe yöneldi, o sıra gök duman halinde idi." (Fussilat 11).

Birinci ayet, göklerle yerin bitişik olup sonra ayrılmasından, ikincisi ise başlangıçta göklerin bulutsu bir durumda olduğundan bahsetmektedir. Bu mühim bilgi ile birlikte, belki kesin durumlarını söylememektedir. Fakat astrofizikçiler dünyanın nasıl meydana geldiği hususunda çokça çalışmışlar, farklı nazariyeler ortaya atmışlardır. Bu detaylar içinde, başlangıçtaki gaz durumu ile dünyanın güneşten ayrılmış olması, umumi olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁵

Güneş ve Ay ışığı: Kur'ân ay hakkında "nur" derken, güneş için "alevli, yakıcı bir ışık" kaynağı der. Nur, kendisi ışık kaynağı olmayıp, aldığı ışığı yansıttığını gösterir. Bir ayette de "Biz gece ve gündüzü (kudretimizi gösteren)iki ayet yaptık. Gecenin ayetini sildik, yerine gündüzün ayetini aydınlatıcı yaptık" (İsra, 12) buyrulur. Müfessir

¹⁰⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Fenni keşifler*, s. 25. (Celel Kırcı, *Kur'ân-ı Kerimde Fen Bilimleri*, s. 46-53'ten naklen)

Hamdi Yazır, kamerin (ayın) da eskiden güneş gibi olup, sonradan ışığının giderilmesi hakkında şöyle diyor: "Kamerin nuru bizatihi kendisinden olmayıp Şemsten müstefad olduğu eskiden beri ilmi hey'et ashabınca malum ise de onun mukaddema (önceleri) güneş gibi mudıy (ışıklı) iken sonradan böyle mahvedilip sönmüş olduğu bilinmiyordu. Kur'ân'ın haber vermiş olduğu bu hakikati, nihayet zamanımız ashabı fenni (fen adamları) almış kabul etmişlerdir."¹⁰⁶

Rüzgârlar ve Yağmur: Bitkilerde rüzgârların aşılavıcı bir rol oynaması, ancak son asırlarda anlaşılmiş bir meseledir. Bütün bitkilerin çiçeklerinin erkek ve dişi çift ihtiva ettiği ve erkeğin dişiyi aşılmasıyla meyvelerin meydana geldiği anlaşıldıktan sonra, bu işte rüzgârın rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Ayet-i kerimede şöyle buyruluyor: "Rüzgârları aşılavıcı olarak gönderdik; yukarıdan su indirdik de sizi onunla suladık. Yoksa siz onu toplayamazdınız. (Hicr, 22).¹⁰⁷

Burada bundan da fazla olarak rüzgârın, yağmurun teşekkülünde oynadığı rol de anlatılmaktadır ki müfessirlerin çoğu bunu fark etmemişlerdir. Daha doğrusu devirlerinin seviyeleri kendilerine bu imkânı vermemiştir. Günümüzde bulutlar, onları meydana getiren rüzgârlara göre taksim edilmektedir. Rüzgârlar küçük toz toprak zerreciklerini kaldırıp sürükler, bu zerrecikler ile yükselen buhar zerreciklerini aşılar, böylece toz zerrecikleri etrafında su buharı toplanır ve neticede ağır damla haline gelir. Kur'ân buyurur: "Allah o zattır ki rüzgârlar gönderir, derken onlar da bulutları ayağa kaldırır (yükseltir) ve onları gökte dilediği gibi yayar; artık sen de aralarından yağmurun çıktığını görürsün" (Rum, 48).

İşte "rüzgârları aşılavıcı olarak gönderdik, yukarıdan su indirdik" ayeti, aşılama işinin peşinden yağmuru zikretmesiyle, "aşılama"dan, daha çok bu mevzudaki aşılama kastettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁸ (). "Rahmetinin önünde müjdeciler olarak rüzgârları gönderen Allah'dır. Rüzgârlar, yağmur yüklü bulutları kaldırıp taşıdığında, onu (Allah) ölü bir diyara gönderir, su indirir ve onunla her türlü ürünü yetiştiririz" (A'râf, 58) ayeti de bunu açıkça bildirmektedir.

¹⁰⁶ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Fenni keşifler*, s. 27. (*Hak Dini Kur'an Dili*, 4/3170' ten naklen)

¹⁰⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.m.*, s. 31-32. (*Hak Dini Kur'an Dili*, 4/3053-54; *Tefsiru'l-Menâr* 1/210' dan naklen)

¹⁰⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.m.*, s. 32.

Elektrik: Kur'ân-ı Kerim'in Nur (yani ışık) suresinin 35. ayetinin, sırlı ve sembolik ifadelerle işaret ettiği hakikatler arasında elektrik de olduğu birçok âlim tarafından ifade edilmiştir. Zira bu ayet, "O ışık bir cam içindedir, cam ise sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır" deyip "ateş değmese bile nerdeyse aydınlık vereceği"nden bahsetmektedir.¹⁰⁹

Parmak İzleri: "İnsan, dağılmış kemiklerini bir araya getirerek kendisini diriltmeyeceğimizi mi zannediyor? Biz elbette buna kadir olduğumuz gibi, üstelik onun parmak uçlarını bile düzgün bir şekilde yeniden teşkil ederiz" (Kıyame, 3-4).

Her insanın hakiki kimliği, parmak uçlarındaki izdir. Milyarlarca insanın o küçücük "parmak ucu kadar" yerde, diğer bütün kimliklerden ayrı bir iz taşıması bir taraftan ilahi kudreti, diğer taraftan parmak izlerinin ehemmiyetini vurgulamaktadır. Nitekim bu iş 19. asır sonlarında fark edilmiş ve kısa bir tecrübe döneminden sonra, bilhassa emniyet teşkilatında kullanılmaya başlanmıştır.¹¹⁰

Suat Yıldırım'ın hem ulusal hem de uluslararası bilimsel toplantılarda olmak üzere sunduğu bildirilerin listesi şöyledir:

a- Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildiriler:

1-“Kur'ân ile Fen Bilimlerinin Kesin Sonuçlan Arasında İlişki Kurmanın Dînî Temeli”, Scientific Miracles of Qur'an and Sunnah Kongresi, Pakistan-İslâmâbad, 18-21 Ekim 1987.

2-“Niçin Ebedi Risalet”, Ebedi Risalet Sempozyumu, İstanbul, 19-23 Eylül 1991.

3-“Mekânetü'n- Nursî fi'1-Fikri ve'1-Hareketi'1-İslâmiyye” (B. Said Nursî'nin İslâm Düşünce ve Aksiyonundaki Yeri), Ürdün-Amman, İslâm Düşüncesi Uluslararası Enstitüsü'nün organize ettiği sempozyuma sunulan tebliğ, 12 Haziran 1997.

¹⁰⁹ Bkz. Mâlik bin Nebi, *Kur'ân-ı Kerim Mucizesi*, Çeviri, Ergun Göze, İstanbul, 1969, s. 208; C. Kırca, *Kur'ân-ı Kerimde Fen Bilimleri*, s. 86.

¹¹⁰ Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/5475; Celal, Kırca, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, s. 198.

4- “Comparative Study of Sociological Principles in Islam” (Karşılaştırmalı Olarak Kur’ân’ın Sosyolojik Prensipleri)”, “Islam and Science” Uluslararası Konferansı Londra, 29 Nisan 1995.

5- “Translation of the Holy Qur an into Turkish: Some Issues (Esbâbu’l-İşkâl fî Tercemât Meâni’l-Kur’âni’l-Kerîm)”, 7 th International Conference on Translation, Kuala Lumpur Organizasyon: Malaysian Translators Association, International Islamic University Malaysia Institute of Language and Literature, 6-8 Aralık 1999.

6- “Kur’ân’ın Allah Kelamı Olduğunu İspatta B. Said Nursî’nin Orijinal Bir Usûlü”, 20. Asırda İslam Düşüncesi ve B. Said Nursî Uluslararası Sempozyumu, İstanbul 1996.

7- “Tecribetu Teayüşi’l-Muslimin ma’a ğayri’l-Muslimin fi Ahdi’d-Devleti’l-Usmaniyye, Diyalog ve Dinler Tarihi Sempozyumu, Cezayir, Emir Abdulkadir Üniversitesi, 6-8 Mayıs, 2002.

8- “el-İttisaf bi’l-kemalati’l-ahlakiyye min a’zami’l-mu’cizati’n-nebewiyye, “Şahsiyyetu Muhammed (s.a.s)” Uluslararası sempozyumu, Mağrib (Titwan), Merkezi Dirasati’ş-Şark, 10-12 Nisan 2006.

9- “et-Tecribetu’t-Turkiyye fi Mecali’l-Wasatiyye”,Uluslar arası Nahve Meşru’i’n-Nahdavi İslami Sempozyumu, Amman, 16-18 Kasım 2008.

10- “Mekanetu’l-Muteşabihat fi Tefsiri’l-Qur’an min Nahiyeti’t-Tekamuli’l-Ma’rifi”, Uluslararası “Et-Tekamulu’l-Ma’rifi Beyne Ulumi’l-Wahy wa Ulumi’l-Kevn” Sempozyumu, Hartum, Camiatu’l-Qur’ani’l-Kerim, 6-8 Ocak 2009.

11- “Kur’ân Açısından İlim”, Curso Internacional İslam Programı, Bogota (Colombia), Rosario Üniversitesi 2 Kasım 2006.

12- “Ebu Mansur el-Maturidi ve Te’vilatu’l-Kur’ân Tefsiri”, Özbekistan: Kuvvetu’t-Tarih ve izdiharu’l-Hadare Sempozyumu, İSESCO, Taşkent, 12-14 Kasım 2007.

13-Beşeriyeti Eğiten Nübüvvet, Diyarbakı 1. Uluslar arası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu -25-27 Mayıs 2009.

14- Fenni Tefsirin Dini Temelleri, İstanbul, 26-27 Haziran 2010, Kur'ân ve Bilimsel Hakikatler Uluslar arası Sempozyumu.

15- “Kur'ân-ı Kerim'in Muhtevası”, Vahyin Nüzulünün 1400. Yılı, İSAV, 15-17 Ekim 2010.

16- “Kur'ân'da Azamet Cem'i Üslubu” (Uslubu cem'i'l-azame fi'l-Kur'âni'l-Karim), Mu'tamar Cuhudu'l-Umme fi hidmeti'l-Kur'âni'l-Karim, Muessesetu'l-buhus, Mağrib-Fas, 14-16.04.2011.

b- Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler:

1- “Manevî Tatminsizliğin Anarşideki Rolü”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Anarşi ve Toplumsal Boyutları Semineri, 22-26 Mayıs 1978.

2- “Muâsır Hıristiyanlığın İslâm'a Bakışı”, EAÜİF Hicret Kongresi, 28-30 Mayıs 1981.

3- “Kiliseyi Müslümanlarla Diyaloğa İten Sebebler”, İstanbul, MÜİF II. İslâm İlimleri Kongresi, 18-20 Eylül 1981.

4- “Mehmed Akif e Göre İdeal Türk Gençliğinin Vasıfları”, Ankara, Türkiye Öğretmenler Vakfı, Gençliğin Durumu ve Dünyadaki Geleceği Sempozyumu, Ankara, 4 Mayıs 1985.

5- “Mehmed Akifin Kur'ân Anlayışı”, İzmir, Türkiye Öğretmenler Vakfı, Mehmed Akif Paneli, Atatürk Kültür Merkezi, 27 Aralık 1987.

6- “Kur'ân Beşer Sözü Olamaz”, Kur'ân Sempozyumu, İstanbul, Ekim 1988.

7- “Şeytan Kur'ân'a Müdahale Edemedi”, Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'ân'a İtirazlara Cevaplar Paneli, Mart, 1989.

8- “Sürekli Mesaj Olarak Ezan”, Ezan Sempozyumu, Tevhid Vakfı, İst., 30-31 Mart, 1991

9- “İslam Hakimiyetinin Sona Ermesinin Beş yüzüncü Yılında Endülüs'te İslam”, Endülüs Müslümanları Paneli, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1992. (TDV, Endülüs'ten İspanya'ya, Ankara, 1996 kitabı içinde, s.87-95),

10- “Kur'ân İle Sünnet Bölünmez Bir Bütündür”, İSAV, Eylül,1998. Müellifin Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, İstanbul, 1998, s.5-9 arasında yayımlandı.

11- “Müteşâbih Âyetleri Anlamada B. Said Nursî'nin Katkıları”, Muasır Kur'ân Anlayışı Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, 1998.

12- “Bilimsel İ'cazın Değeri, İstanbul, İSAV Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları Sempozyumu, 14-15 Ekim 2000.

13- “M. Hamidullah'ın Le Saint Coran Adlı Fransızca Meal-Tefsiri”, İstanbul, İRCİCA Prof. Dr. M. Hamidullah Paneli, Ocak 2003.

14- “Oryantalizmi Yeniden Okumak (Batı'da İslam Çalışmaları) Sempozyumu”, Sakarya Üniversitesi, 2003.

15- “Türkçenin İmkânlarını Kullanma Yönünden Meallerimiz”, İzmir, DEU ve Diyanet İş. Bşk.Meal Sempozyumu, 24-26 Nisan 2003.

16- “Kur'ân-ı Kerim'in Üslubu, Allah'ın Sözü Anlama Bilimsel Toplantısı”, İstanbul, St. Etien Kilisesi, 2-5 Ekim 2003.

17- “Tefsir İlminde Usul, İslami İlimlerde Metodoloji Toplantısı, İstanbul, İSAV, 19 Ekim 2005, s.599-605.

18-“Tefsir Dersi Komisyonu Sonuç Raporu”, Değerler Eğitimi Merkezi, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğr. Toplantısı, İstanbul, 6-7 Aralık 2003

19- “Yurtdışındaki Türk Okullarının Barış ve Diyaloga Katkıları, İstanbul, KADİP (Kültürlerarası Diyalog Platformu), Dinler ve Barış Sempozyumu, 16-17 Mayıs 2004.

Ulusal ve Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler ile diğer makalelerin listesi şöyledir:

a- Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

1- “Kur'ân'ın Nüzûlünden Sonraki Hadiselere Tatbiki Hakkında”, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fak. Dergisi, 1, 1975, s. 79-102.

2- “1974 Sinodu ve Ötesi”, Diyanet Dergisi, 1975, sy. 14, s. 57-63.

3- “Hadisleri Kur'ân'la Karşılaştırma Meselesinin Kaynakları”, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fak. Dergisi (Prof. Dr. M. Tayyip Okiç Armağanı), 1978, s. 105-114.

4- “Tevrat, İncil, Kur'ân ve Bilim Kitabı Hakkında”, Türkiye Öğretmenler Vakfı, Sızıntı Dergisi, 4, 1979, s. 8-12.

5- “Kur'ân- ı Kerîm'de Kıssalar”, EAÜİF (Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fak. Dergisi), 1979, sy. 3, s. 37-63.

6- “Er-Rahmân Vasfının Kur'ân'da Kullanılışı”, EAÜİF Dergisi, 1980,sy. 4, s. 21-40

7- “M. Murtaza ez- Zebidî (Hayatı ve Eserleri)”, EAÜİF Dergisi, 1986, s. 21-52

- 8- “Mehmed Âkifin Kur’ân Anlayışı”, EAÜİF Dergisi, 1988, sy. 8, s. 1 – 17
- 9- “Türkçe Kur’ân Meâlleri”, Tefsirin Dünü Bugünü Sempozyumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun, 1993.
- 10-“Yazır ile Nursi’nin Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkıları”, Sakarya Üniv. İlahiyat Fak., Usul Dergisi, 2004, sayı:1, s.49-68.

b- Diğer Makaleleri:

- 1- “Roger Graudy’e Göre İslâm’ın Müjdeleri”, Yeni Devir Gazetesi, 14- 16 Mart 1983.
- 2- “Roger Graudy’nin Türkçesi”, Ankara, Mâverâ Dergisi, 1983 Ekim, s. 20-25.
- 3- “Mehmed Akife Göre İdeal Türk Gençliğinin Vasıfları”, MEB Din Öğretimi Dergisi, Nisan 1985, s. 37-47.
- 4- “Orijinal bir Kur’ân Lugati”, İslâm Dergisi, 1985, Ankara, Ocak, s. 38.5- “Şirk ve Şirke Sevkedenden Sebebler”, 1986, Altınoluk Dergisi, sy. 3, s. 3-5
- 6- “Kur’ân ve Cemaat”, 1988, Altınoluk Dergisi sy. 32, s. 20-22
- 7- “Fâtiha Sûresi”, 1988 Temmuz, Yeni Ümit Dergisi, sy. 1, s. 8-12
- 8- “Misyonerlerin Türkiye’yi Değerlendirmeleri”, Yeni Ümit Dergisi, 1988 Ekim, sy. 2, s. 6-8
- 9- “İbadet ve Hayat Nizamı”, Yeni Ümit Dergisi, 1989 Ocak, sy. 3, s. 3-6
- 10- “Muâsır Hıristiyanlığın İslâm'a Bakışı (1)”, Yeni Ümit Dergisi, 1989 Nisan, sy. 4, s. 3-9,
- 11- “Muâsır Hıristiyanlığın İslâm'a Bakışı (2)”, Yeni Ümit Dergisi, 1989 Temmuz, sy. 5, s. 4-8,
- 12- “Muâsır Hıristiyanlığın İslâm'a Bakışı (3)”, Yeni Ümit Dergisi, 1989 Ekim, sy. 6, s. 5-9,
- 13- “İslâm Bütün Âlemlerin Dinidir”, 1989, Altınoluk Dergisi sy. 35, s. 6
- 14- “Faizin Tedricen Haram Kılınması”, Altınoluk Dergisi 1989, sy. 46, s. 13
- 15- “Fâtiha Sûresi’ndeki İlâhî Mesaj”, 1990, Altınoluk Dergisi sy. 60, s. 8
- 16- “Kur’ân’ın Tencîminin Eğitici Özelliği”, Y. Ümit Dergisi, 1990 Nisan, sy. 8, s. 5-8
- 17- “Mirac Hakikatlerinden”, Yeni Ümit Dergisi, 1990 Temmuz, sy. 9, s. 5-7
- 18- “Yâsîn Sûresinin Meâli”, 1990 Ekim, Yeni Ümit Dergisi, sy. 10, s. 6-9
- 19- “Oryantalizm”, Zaman Gazetesi, 23. 09. 1990

- 20- “Fussilet Sûresi”nden Dersler”, Yeni Ümit Dergisi, 1990 Ocak, sy. 7, s. 4-8
- 21- “Kur’ân ve Ramazan”, 1991 Ocak, Yeni Ümit Dergisi, sy. 11, s. 4-7
- 22- “Hicretten Kesitler ve Dersler”, Yeni Ümit Dergisi, 1991 Temmuz, sy. 13, s. 10-12,
- 23- “Kur’ân-ı Kerîm’e Bir Bakış” (Ali Tantavî’den), Yeni Ümit Dergisi, 1991 Ekim, sy. 14, s. 7-11
- 24- “Ezan ve Tebliğ”, 1992 Ocak, Yeni Ümit Dergisi, sy.15, s.4-7
- 25- “Kilise’yi İslâm’la Diyalog İstemeye Sevkeden Sebebler (1)”, Yeni Ümit Dergisi, 1992 Nisan, sy. 16, s. 7-11
- 26- “Kilise’yi İslâm’la Diyalog İstemeye Sevkeden Sebebler (2)”, Yeni Ümit Dergisi, 1992 Temmuz, sy. 17, s. 7-13
- 27- “Kur’ân Işığında Bing Bang Teorisi”, 1992, Altınoluk Dergisi sy. 76, s. 38-39
- 28- “Ebedi Risaletle Gelen Kardeşlik”, Yeni Ümit Dergisi, Ekim, sy. 18, s. 4-8
- 29- “Endülüs’te İslam”, 1993 Ocak, sy. 19, s. 4-8
- 30- “Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Tefsiri”, Y. Ümit Dergisi, 1993 Nisan, sy. 20, s. 5-7,
- 31- “Gençlerin Mesajı”, 1993 Temmuz, Yeni Ümit Dergisi, sy. 21, s. 5-8
- 32- “Din Şurası Hakkında Bir Değerlendirme (1)”, Yeni Ümit Dergisi, 1993 Ekim, sy. 22, s. 5-8
- 33- “Din Şurası Hakkında Bir Değerlendirme (2)”, Yeni Ümit Dergisi, 1994 Ocak, sy. 23, s. 7-11
- 34- “Hacdaki Hidayet ve Bereket”, 1994 Nisan, Yeni Ümit Dergisi, sy. 24, s. 8-11
- 35- “Kur’ân-ı Kerim’de Kıssalar”, 1994 Temmuz, Yeni Ümit Dergisi, sy. 25, s. 5-9
- 36- “Kur’ân’ın Allah Kelamı Olduğunu İspatta Bediuzzaman”, Yeni Ümit Dergisi, 1994 Ekim, sy. 26, s. 10-13
- 37- “Allah ile İnsan Arasında Karşılıklı Sevgi”, Yeni Ümit Dergisi, 1995 Ocak, sy. 27, s. 5-9
- 38- “Hıristiyan Teslisi ve Hz. Meryem” Yeni Ümit Dergisi, 1995 Nisan, Yeni Ümit Dergisi, sy. 28, s. 5-7
- 39- “Kur’ân ve Alevî”, 1995 Temmuz, Yeni Ümit Dergisi, sy. 29, s. 5-7
- 40- “Kur’ân’ın Sosyolojik Prensipleri”, Yeni Ümit Dergisi, 1995 Ekim, sy. 30, s. 5-10

- 41- “İslâm’ın Hıristiyanlara Uyguladığı Hoşgörü”, Yeni Ümit Dergisi, 1996 Ocak, sy. 31, s. 4-9
- 42- “Âyetlerin Kronolojik Sıralanması”, Yeni Ümit Dergisi, 1996 Nisan, sy. 32, s. 5-7,
- 43- “Kur’ân’da Cami ve Cemaatin Önemi”, Yeni Ümit Dergisi, 1996 Temmuz, sy. 33, s. 5-10
- 44- “Hz. Peygamberin Kur’ân’ı Tefsiri”, Yeni Ümit Dergisi, 1996 Ekim, sy. 34, s. 4-7
- 45- Türk Dil Kurumu’nun ‘Türkçe Sözlük’ü Hakkında Bazı Mülâhazalar (1)”, Yeni Ümit Dergisi, 1997 Ocak, sy. 35, s. 6-8
- 46- “Türk Dil Kurumu’nun ‘Türkçe Sözlük’ü Hakkında Bazı Mülâhazalar (2)”, Yeni Ümit Dergisi, 1997 Nisan, sy. 36, s. 4-7
- 47- “20. Asır İslam Düşünce ve Aksiyonunda B. Said Nursî’nin Yeri”, Yeni Ümit Dergisi, 1997 Temmuz, sy. 37, s. 4-8
- 48- “Meallerimizle Biz Bize (1)”, 1997 Ekim, Yeni Ümit Dergisi, sy. 38, s. 5-8
- 49- “Hadislerle İlgili Zarûrî Bir Açıklama” (M. Bucaille’nin Kitab-ı Mukaddes, Kur’ân ve Bilim kitabında hadislere yöneltilen tenkide cevap olup kitabın tercümesinin sonuna dercedildi), 1997 (8. Basım), s. 311–326
- 50- “İslâm Yardımlaşma ve Dayanışmayı Emreder”, DİB, iftar sohbetleri, s. 49-51
- 51- “Meallerimizle Biz Bize (2)”, 1998 Ocak, Yeni Ümit Dergisi, sy. 39, s. 5-7
- 52- “İç Diyalog Tartışmaları Durulurken (F.Gülen- Papa Görüşmesi)”, 1998 Nisan, Yeni Ümit Dergisi, sy. 40, s. 6-10
- 53- “Müteşâbih Âyetler Hakkında Önemli Bir Hatırlatma”, Yeni Ümit Dergisi, 1998 Temmuz, sy. 41, s. 6-9
- 54- “Risâle-i Nûr Sempozyumu (1)”, Yeni Ümit Dergisi, 1998 Ekim, sy. 42, s. 5-9,
- 55- “Mealimiz Münasebetiyle”, 1999 Ocak, sy. 43, Yeni Ümit Dergisi, s. 7-9,
- 56- “Risâle-i Nûr Sempozyumu (2)”, 1999 Nisan, Yeni Ümit Dergisi, sy. 44, s. 7-11,
- 57- “Malezya’dan İntibalar”, 1999 Temmuz, Yeni Ümit Dergisi, sy. 45, s. 7-11,
- 58- “Kur’ân’da Müteşâbih Âyetler”, 1999 Ekim, Yeni Ümit Dergisi, sy. 46,
- 59- Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İsa’nın Hüviyeti, Ocak-2000 ,Yeni Ümit,47.
- 60- Müteşâbih Ayetleri Anlamada Önemli Esaslar -1, Nisan-2000 Yeni Ümit Dergisi, 48.

- 61- Müteşabih Ayetleri Anlamada Önemli Esaslar- 2, Temmuz-2000 Yeni Ümit Dergisi, sy.49.
- 62- Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük Tefsir Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme, Ekim-2000 Yeni Ümit Dergisi, sy.50.
- 63- Gazzali'nin Bilimsel Metodu, Ocak-2001 Yeni Ümit Dergisi, sy.51.
- 64- İslam'ın Tanıttığı Allah, Nisan-2001 Yeni Ümit Dergisi, sy.52.
- 65- İ'lâ-yı Kelimetullah veya Cihad, Temmuz-2001 Yeni Ümit Dergisi, sy.53.
- 66- Makbul Tefsirin Şartları, Ekim-2001 Yeni Ümit Dergisi, sy.54.
- 67- En Mühim Mesaj: Kur'ân, Ocak-2002 Yeni Ümit Dergisi, sy.55.
- 68- Âyetlerin Kronolojik Sıralaması, Nisan-2002 Yeni Ümit Dergisi, sy.56.
- 69- İ'cazu'l-Kur'ân İlmi, Temmuz-2002 Yeni Ümit Dergisi, sy.57.
- 70- Muhammed Esed'in "Kur'ân Mesajı" Adlı Tefsiri Hakkında, Ekim-2002 Yeni Ümit Dergisi, sy.58.
- 71- Evrensel Alim: Muhammed Hamidullah, Ocak-2003 Yeni Ümit Dergisi, sy.59.
- 72- Kur'ân'ın Surelerindeki Eşsiz Ahenk, Nisan-2003 Yeni Ümit Dergisi, sy.60.
- 73- Moskova Isınırken, Temmuz-2003 Yeni Ümit Dergisi, sy.61.
- 74- Kur'ân-ı Kerim'in Muhtevası, Ekim-2003 Yeni Ümit Dergisi, sy.62.
- 75- Kur'ân-ı Kerim'in Üslubu, Ocak-2004 Yeni Ümit Dergisi, sy.63.
- 76- Dinler ve Barış Sempozyumundan Geriye Kalan, Nisan-2004 Yeni Ümit Dergisi, sy.64.
- 77- Camiler Haftası, Temmuz-2004 Yeni Ümit Dergisi, sy.65.
- 78- Yazır ile Nursi'nin Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkıları, Usul Dergisi, Sakarya, sayı:1, 2004., s.49-68.
- 79- "Tartışma Ciddiyet İster", İstanbul, Zaman Gaz. 09 Şubat 2004.
- 80- "Müslümanlarla Hıristiyanlar Arasında Diyalog Hakkında", Türk Yurdu Der., Ankara, Ocak-2005.
- 81- Şeytani Ayetler Safsatası, Ekim-2004 Yeni Ümit Dergisi, sy.66.
- 82- Diyalogda Anahtar İsim: L. Massignon ve İslam, Ocak-2005, Yeni Ümit Dergisi, sy.67.

- 83- Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog, Nisan-2005 Yeni Ümit Dergisi, sy.68.
- 84- Kur'ân-ı Kerim'in Müteşabihan Mesani Özelliği, Temmuz-2005 Yeni Ümit Dergisi, sy.69.
- 85- Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'ân, Ekim, 2005 Yeni Ümit Dergisi, sy.70.
- 86- Türkçe'nin İmkânlarını Kullanma Bakımından Meallerimiz, Yağmur Dergisi. İstanbul, Ocak-Mart 2006
- 87- Din'in Kaynağı İnsan mı?”, Zaman Gazetesi, İstanbul, 28 Ocak 2006.
- 88- Mealim Hakkında Hezeyanlar, Ocak-2006, Yeni Ümit Dergisi, sy.71.
- 89- Mağrib'den Maşrik'a Bakış, Nisan-2006, Yeni Ümit Dergisi, sy.72.
- 90- Mehmet Akif'in Kuran Anlayışı, Temmuz -2006, Yeni Ümit Dergisi, sy.73
- 91- Mehmet Akif'in Kuran'a Bakışı 2, Ekim- 2006, Yeni Ümit Dergisi, sy. 74
- 92- Kuveyt Bilimsel İ'caz Sempozyumu, Ocak -2007, Yeni Ümit Dergisi, sy. 75
- 93- Kur'ân Açısından İlim, Nisan, 2007, Yeni Ümit Dergisi, sy.76
- 94- Hangi Hoşgörü, Temmuz 2007, Yeni Ümit Dergisi, sy.77.
- 95- Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkısı, Ekim 2007, Yeni Ümit Dergisi, sy.78
- 96- Allah'ın "Biz" Zamirini Kullanması, Ocak 2008, Yeni Ümit Dergisi, sy.79.
- 97- “En Mükemmel Ahlâk Başta Gelen Mucizelerdendir,” Nisan 2008, Yeni Ümit Dergisi, sy. 80.
- 98- Medine Araştırmaları Merkezi, Temmuz 2008, Yeni Ümit Dergisi sy. 81.
- 99- Kişinin Kur'ân-ı Hakîm İle Özel İletişimi, Ekim 2008, Yeni Ümit Dergisi, sy. 82.
- 100- Risale-i Nur'un Kur'ân Tefsirindeki Yeri, Ocak 2009, sy. 83.
- 101- Elmalılı'nın Meali veya Sahipsizliğin Meali, Nisan 2009, sy. 84.
- 102- Bediüzzaman'la Helalleşme, Zaman Gazetesi, İstanbul, 22 Mart 2009.
- 103-“İslâm Yardımlaşma ve Dayanışmayı Emreder”, DİB, iftar sohbetleri, s. 49-51
- 104-“Zorunlu Din Eğitimi Olmaz (!), Zaman Gazetesi, 26 Eylül 2007.
- 105-Kur'ân Kongresinin Ardından, Yeni Ümit, Temmuz, 2009.
- 106-Hak Dinden Uzaklaşınca Ne Olur?, Yeni Ümit, Ekim, 2009.

- 107 -Canan ki Bir Melekti, Uçtu, Yeni Ümit, Mart, 2010, Sayı :87
- 108 -Vefatından Elli Yıl Sonra Bediüzzaman İle Helalleşme, Yeni Ümit, Haziran, 2010, S:88
- 109-Said Nursi'nin İşârâtü'l-İ'caz Tefsiri, Yeni Ümit, Eylül, 2010, Sayı :89
- 110 -İmam Mâtürîdî'nin Te'vilatü'l-Kur'ân Tefsiri, Yeni Ümit, Aralık, 2010, Sayı :90
- 111 -Peygamber Yolu Sempozyumundan Notlar, Yeni Ümit, Mart, 2011, Sayı :91
- 112 -Râgıb El-İsfahânî'nin Mukaddimetü't-Tefsir'inin Kökleri ve Kitabın Türkçe'ye Tercümesi, Yeni Ümit, Haziran, 2011, Sayı :92
- 113 -İşte Kadın!, Yeni Ümit, Eylül, 2011, Sayı :93
- 114- Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler (1) Sızıntı, Haziran 1987
- 115- Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler (2) Sızıntı, Temmuz 1987
- 116- İlim Adamları İki Büklüm, Sızıntı, Ekim 1984
- 117- Roger Garaudy ve İslam Dini, Sızıntı, Nisan 1983
- 118- Maddeciliğin Kargaşadaki Rolü, Sızıntı, Şubat 1980
- 119- Maddeciliğin Kargaşadaki Rolü, Sızıntı, Aralık 1979
- 120- Ruhsuzlaşma 10 Kasım, Sızıntı, 1979
- 121- Değersizleşen İnsan, Sızıntı, 9 Ekim 1979
- 122- Maddeciliğin Kargaşadaki Rolü, Sızıntı, (Eylül 1979)
- 123- Tevrat, İncil, Kur'ân ve İlim, Mayıs, Sızıntı, 1979

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORYANTALİZM VE HİRİSTİYANLIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Suat Yıldırım'ın asıl ihtisas alanı tefsir olmasına rağmen Oryantalizm ve Hıristiyanlık konularına da aşina olup, bu iki mevzu hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. Bu bölümde Yıldırım'ın bu iki konuyla ilgili kaleme aldığı *Oryantalistlerin Yanılgıları* ile mevcut kaynaklara göre Hıristiyanlık kitaplarını ele alacağız.

I- ORYANTALİSTLERİN YANILGILARI

Oryantalistlerin Yanılgıları,¹¹¹ isimli eser Doğubilim veya Arapçadaki tabiriyle İstişrak'ı konu edinmiştir. Türkiye'de Oryantalizm ile ilgili önemli bir boşluğu doldurmuş mühim bir çalışmadır. Önsözde ifade ettiğimiz gibi Müellifin batı literatürüne geniş ölçüde vakıf olması, 1974-1975 döneminde Paris Sorbonne Üniversitesinde incelemelerde bulunmuş olması münasebetiyle bu çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

Müellif, Türkiye'de Oryantalistlerin faaliyetlerine yeteri kadar ilgi gösterilmediğinden, bu konuda etkin bir çalışmanın bulunmamasından duyduğu üzüntüyü eserin önsözünde ifade etmiştir. Oryantalistlerin çalışmalarını göz önünde bulundurarak, gereken ilginin gösterilmesi hususunda bir merak uyandırması ve daha güzel çalışmalara vesile olması amacıyla bu kitabı hazırlamıştır. Kendi çabaları sonucu 1988'de Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Programında "Müsteşrikler ve Kur'ân İncelemeleri" dersi konulmuş, kendisi de bu dersi okutmuştur. O tarihten beri bu ders okutulmaya devam etmektedir.

Yıldırım, Oryantalistlere yaklaşımını eserin önsözünde şöyle dile getirir: "Şarkiyatçıların fikirlerinden haberdar olmanın lüzumunu söylemekten maksadımız, onların görüşlerini revaçlandırmak değildir. Bununla beraber Batı'da yapılan çalışmaların Müslüman ilim adamları tarafından görülüp hesaba katılması mutlaka gereklidir."

¹¹¹Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006.

Müellif, Şarkiyatçıların faaliyetlerini gören bazı Müslümanların gayrete gelerek, Türkiye’de Hindistan’da ve Medine’de önemli müesseseler kurduklarını belirtmiştir. Örneğin, Türkiye Diyanet Vakfının (T.D.V.) İstanbul’da kurduğu İslam Araştırmaları Merkezi’nin (İSAM), bu bağlamda kurulmuş, bütün İslam âlemi için bir iftihar vesilesidir. Bunun gibi Müslümanların yaptığı bazı bilimsel teşebbüsler, Şarkiyatçıların çıkardıkları yüzlerce bilimsel dergi ve çok sayıda akademik araştırma merkezleri yanında çok az kalmaktadır. Şarkiyatçıların bu yayınları, dünya kamuoyunu özellikle de Batılı yönetici ve aydınları ciddi manada etkilemektedir.

Müellif, kitabın önsözünde Müslümanların henüz Oryantalistler kadar gayret sarf edemediklerinden yakınarak şunları kaydeder:

“Maalesef Müslümanlar, Oryantalistlerin yaptığı çalışmaların benzerlerini gerçekleştirmeye hazır görünmemektedirler. Buna mukabil, Şarkiyatçılar bu maceraya atılma cesaretini gösterdiklerinden, bu alanda dikkate değer çalışmalar gerçekleştirebiliyorlar. Dini, dili, kültürü yabancı olan toplumları incelemeye ömrünü harcayarak bir ferağat, sabır ve azim bizde bulunmamaktadır. Ama onlar bu azmi gösterdiklerinden dolaydır ki Oryantalizm önemini korumaya devam etmektedir.”

Şarkiyatçılığın, Adrien Reland (ö. 1718), Annemaria Schimel, Thomas Michel, John Esposito gibi birkaç insafli mensubu dışında, genel olarak peşin hüküm, taassup ve sömürgeciliğin etkisinde kalarak, İslam medeniyetini objektif olarak değerlendiremediği; Doğu ile Batı arasında köprü olma vazifesini ifa edemediği, dile getirilen bir başka üzüntü sebebidir. Oryantalizmin bu önemli misyonu ifa edememesi, onun en büyük başarısızlığı olarak değerlendirilirken, Edward Said’in “Oryantalizm gerçek Doğuyu değil, Şarkiyatçıların görmek istediği bir Şark’ı aksettirir.” sözüne vurgu yapılır.

Eser dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde Oryantalizmin mahiyeti ele alınarak, tarihi seyir içinde Oryantalizm’e bakışlar yapıp, Oryantalistlerin müşterek metotlarının olup olmadığı hususu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde bazı önemli Oryantalistlerin ele aldıkları bazı konulardaki çalışmaları incelenip yanlışları eleştirilmiştir. Üçüncü bölümde Oryantalistlerin iddiaları karşısında sergilenen kararlı

tutum ve bu iddialara verilen cevaplara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Kur'ân-ı Kerim'in Batı dillerine yapılmış bazı tercümelerine değinilmiştir.

A- Oryantalizmin Mahiyeti Tarihçesi ve Metotları

Oryantalizm, Şark (Doğu) hakkında bilgi edinme; Oryantalist ise Şark ile ilgili incelemeler yapan oraya dair herhangi bir konuda uzmanlaşmış Batılı bilim adamı diye tanımlanmıştır. Oryantalizmin ne zaman başladığı ile ilgili farklı görüşler bulunduğundan, ona bir başlangıç tarihi belirlemek zordur. Zira bazı Batılı araştırmacılar, 1311 yılında toplanan Viyana Konsilini başlangıç sayarken, bazıları da 1231-1315 yılları arasında yaşayan Raymond Lulle'ü Batı Oryantalizminin kurucusu diye nitelendirir,¹¹² bir kısmı da Oryantalizmin başlangıcını X. asra kadar da götürmektedir.

Şarkiyatçılık tarihinin uzaklara götürülmesi, Endülüs ve Sicilya'da İslam ve Hıristiyan medeniyetlerinin yoğun mücadelesinden ileri gelmektedir. Özellikle Haçlı Seferleri Avrupalıları, İslam dini ve ahlakını, Müslümanların adetlerini öğrenmeye sevk etmiştir.

Hıristiyanların çarpık bir İslam imajı oluşturdukları şöyle anlatılır: “Papa II. Urbain'in 1096 yılında Haçlı savaşlarına çağrısı sırasında Avrupa'da korkunç bir İslam imajı verilmişti. M. Watt bu imajın başlıca şu dört yanlış üzerinde kurulduğunu söyler:

- 1- İslam dini sahte bir dindir ve dalalettir.
- 2- İslam, şiddet ve kılıç dinidir.
- 3- İslam laubali bir dindir.
- 4- Muhammed, Deccaldır.¹¹³

M. Watt, bu kitabında İslam'ın tamamen çarpıtılmış bir imajının tasvir edildiğini bildirir. (...) Bu durum asırlarca Roma Kilisesi yani Papalık tarafından da böylece algılandığı gibi XV. ve XVI. asırlardaki reformcuların da paylaştığı bir tavır olmuştur. Haçlı zihniyeti, gerek propaganda merkezleriyle, gerek İslam'ın çarpıtılmış imajı

¹¹²Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 20. (J.D.J. Waardenburg, mustashrikun md.*Encyclopedie de l'İslam* 1993, c. VII, s.738'den naklen)

¹¹³ Yıldırım Suat a.g.e., s. 22. (*The influence of islam on medieval Europe*, Edinburg, 1972.)

üzerine bina edilen misyoner faaliyetleriyle Avrupalıların, İslam'ı ve Müslüman toplulukları tanımlarına büyük bir engel teşkil etmiştir.”¹¹⁴

Genel olarak diyebiliriz ki, bu ilk dönemde, Oryantalizmin İslamiyet karşısındaki tutumunda şu iki eğilim ve amaç vardı: Birincisi İslam'a, halk efsanelerinden ve hurafelerden oluşan kalın bir sis tabakasının arkasından bakan, subjektif ve tarafgir bir mücadele yolu izleyen tutum. İkincisi ise birinciye nisbetle bilimsel objektifliğe bir derece daha yakın ve İslam dinini, tabiat, tıp ve felsefe bilimlerinin beşiği olarak gören eğilimdir. Ne var ki hurafelerden ibaret olan birinci eğilim, XVII. yüzyılda, hatta ondan sonra da yaşamaya devam etmiştir. Üzülerek ifade edelim ki bu eğilim, günümüzde bile bir kısım Oryantalistlerin İslam dini ve Peygamberi hakkında yazdıkları yazılarda yer almaktadır.¹¹⁵

Ortaçağın sonlarında, fütuhatını her geçen gün genişleten Osmanlının Hıristiyan Bizans'ın başkenti İstanbul'u da fethetmesi, Rönesans hareketlerinden sonra ortaya çıkan hümanist eğilimler, Oryantalizmin ilerlemesine ve daha objektif yaklaşımlar sergilemesine sebep olmuştur. Papalık da misyonerlik faaliyetlerinin yararına olması düşüncesiyle, doğu dillerini öğrenmeyi ve doğu alanında araştırmalar yapılmasını teşvik etmeye başlamıştır.

Son üç asırdaki Oryantalizm hakkındaki anlatılanları şöyle özetleyelim: XVII. asrın sonlarından XVIII. asrın başlarına kadar devam eden, İslam'a biraz sempati duyan objektif bir eğilim meydana gelmiştir. İslam'ı tanıma konusunda ilk ciddi bilimsel gelişmeler ise Hollanda'nın Utrecht Üniversitesinde doğu dilleri profesörü olan Adrien Reland (ö. 1718) tarafından gerçekleştirilmiştir. O, İslam esaslarını inceleyip Avrupa'da yanlış olan düşünceleri düzeltme yoluna giderek yazdığı bir eseri 1705 yılında yayınlamıştır. Büyük yankı uyandıran bu eser, İslam propagandası yaptığı ithamıyla kilise tarafından yasak kitaplar listesine konmuştur.

XVIII. yüzyılda döneminin eşsiz Arapça bilginlerinden J. J. Reiske, Latince yazdığı bir kitabında İslam'ı övüp, Hz. Muhammed (s.a.s)'e hakaret edenlere karşı çıkararak bu ılımlı tutumun yeni bir öncüsü olmuştur. Böylece Oryantalizm güçlükle de

¹¹⁴ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 23. (Waardenburg, mustashrikun md. *Encyclopedie de l'İslam* s. 739'dan naklen)

¹¹⁵ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 22-23

olsa, mutaassıp din adamlarının bağnazlığından biraz hafiflemiş ve aşırı İslam karşıtlığı, azalmaya başlamıştır. Fakat yine de bu açılım sınırlı kalmıştır.

XIX. ve XX. yüzyıllar Oryantalist faaliyetlerin daha belirgin hale geldiği bir dönem olmuştur. Fransız İnkılâbı Hükümeti, 1795'te Paris'te, Yaşayan Doğu Dillerinin okutulması için Langues Orientales Vivantes yüksekokulunu açtı. Bu sayede Fransız Oryantalizmi, yaşadığı asırdaki bütün müsteşriklerin üstatları durumunda olan Sylvester de Sacy'nin öncülüğünde bilimsel bir özellik kazanmaya başladı. Paris'i Arap dili araştırmalarının merkezi yapan da bu şahıs olmuştur. XIX. asrın sonunda İslami araştırmalar, genel Şarkiyat alanı içinde, başlı başına bir ihtisas alanı olarak kaldı. Oryantalistlere ait ilk uluslararası kongre 1873'te Paris'te yapıldı. Bu büyük kongreler günümüze kadar düzenli aralıklarla devam etmiş ve sayısı 30'u geçmiştir.

Oryantalizm, en parlak dönemini XIX. asrın ikinci yarısı ile XX. asrın ilk yarısında yaşamıştır. Bu dönemde çalışmalarıyla efsaneleşen isimler meydana çıkmıştır.

Oryantalizmin günümüzdeki durumu ise eserde şöyle anlatılmıştır: “Günümüzde Amerika ve Avrupa Üniversitelerinin birçoğunda İslam araştırmaları yapan akademik birimler bulunmaktadır. Müsteşriklerin XIX. asır ortası ile 1960 arasında 60.000 kadar kitap yayınladıkları tespit edilmiştir. Büyük ansiklopediler, sözlükler, fihrist ve indeksler hazırladılar. Yaptıkları çalışmalar, Oryantalizmin elde ettiği hâsılat bakımından biz Müslümanlara büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Onların bakış açılarını düzeltmek, kavramları yerine oturtmak, üzerimize düşen bir görevdir. Uluslararası düzeyde, bilhassa Batıda İslami kimliğimizle bulunmak, seviyeli çalışmalar gerçekleştirmek gerekmektedir. Bir yandan İslam medeniyetini doğru bir tarzda takdim etmek, İslam'ı eksik ve yanlış anlamış olan Batılılara gerçek İslam'ı anlatmak, öte yandan batılıların yaptıkları çalışmalara peşin olarak sempati, iyi bir zan ve teslimiyetle yaklaşan yönetici ve aydınlarımızı kazanmak da üzerimize düşen bir görevdir. Bilimsel ve rasyonel çalışmalar gerçekleştirmediğimiz, bunları inandırmamız kolay olmayacaktır.

“Bazı kimselere göre Oryantalizm, vadesini doldurmuş zannedilse de Batının İslam dünyasındaki çıkarlarından ve beklentilerinden vazgeçtiğine dair bir belirti

olmadığından öyle görünüyor ki Batılı yöneticiler Oryantalizme muhtaç olmaya devam edecek, dolayısıyla Şarkiyatçılık da çalışmalarını sürdürecektir.”¹¹⁶

Oryantalizmin hem Batı hem de Doğu için çok önemli olduğuna dikkat çekilmiş, Doğu ile ilgili meselelerde Şarkiyatçıların çalışmalarına bakıldığı, Doğuda ise özellikle İslam ülkeleri yöneticilerinin Şarkiyatçıların fikirlerinden çok etkilendiği ifade edilmiştir. Onların yaptığı çalışmalardan örneğin İslam Ansiklopedisi, Türkiye, Mısır, İran, Pakistan gibi büyük İslam ülkelerinin dillerine çevrilerek yayınlanmıştır. Yüz binlerce Müslümana hitap eden bu ansiklopedide, müsteşrikler İslam’ın çeşitli meselelerini kendi açılarından irdelemektedirler. Üslubu modern, konuları tertipli olduğundan onu okuyan aydınları ilk anda tatmin edecek ve ilmi esaslara bağlı olduğu kanaatini uyandıracak bir meziyeti bulunmaktadır. On beş büyük ciltten oluşan bu eserin devlet eliyle yayınlanmasının çok manidar olduğu belirtilmiştir. Dini hiçbir eserin yayınlanmadığı bir dönemde bu eserin MEB tarafından çok ucuz bir şekilde Türkiye’nin her yerinde bulunan MEB kitapevlerine gönderilmesinin arkasında, Avrupalının İslam’ı kendi bakışıyla öğretme isteği yattığı ifade edilmektedir. İslam’ı öğrenmek için bu eseri okuyan bir kimse İslam’ın temel meseleleri ile ilgili birçok şüphe ile karşı karşıya kalmaktadır.

İslam ansiklopedisi, sömürgecilik faaliyetlerine paralel olarak yoğunlaştırılan Şarkiyat çalışmalarının ürünüdür. Hazırlanmasının asıl amacı, başta Hollanda, İngiltere ve Fransa olmak üzere büyük sömürge imparatorluklarının hâkimiyeti altında bulunan İslam toprakları hakkında güvenilir bilgi toplamak ve buralara gidecek görevlilere yardımcı olmaktır. İslam diniyle doğrudan ilgili maddelerde, Şarkiyatçılığın yanı sıra rahip olan yazarlar, konuyu misyonerce bir tutumla ele almışlar. Eleştirel yaklaşım adına en başta vahyi inkâr ederek, Hz. Muhammed(s.a.s.)’in İslamiyet’i, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından öğrendiği bilgilerle kurduğu, daha sonra başka çalışmalar da eklenerek din haline getirildiği izlenimi verilerek, temel İslami kavramlar hakkında şüphe uyandırmaya çalışmışlardır. En temel üç konu olan Allah, Kur’ân ve Muhammed maddelerinde bile bu bağnazlıkları kendisini göstermektedir.

¹¹⁶ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 29.

İkinci dünya savaşından sonra sömürge imparatorlukları yıkılıp onların İslam ülkeleri üzerindeki hâkimiyetleri sona erdikten sonra ansiklopedinin birinci basımındaki sömürgecilik havası batılılar tarafından bile eleştirilmişti. Bunların en dikkat çekicisi yüzlerce madde yazarı içinde tek bir Müslüman ilim adamının bulunmayışındır. Bu ansiklopedi, hataları düzeltilip, eksikleri giderilerek Yeni İslam Ansiklopedisi olarak 1954 yılında neşre başlamıştır. Toplam madde sayısının on binin üzerinde olacağı belirtilen eserin yayını devam etmektedir. İlk neşrinde görülen İslam'ın temel kavramlarına yönelik art niyetli ve taraflı bakış açısı, yeni neşirde de büyük ölçüde devam etmekte ancak bazı maddelerdeki yanlış bilgi ve asılsız iddialara bu neşirde daha az rastlanmaktadır.¹¹⁷

Oryantalizmin diğer önemli bir hususiyeti, medeniyetler çatışmasının özellikle de Batı ile İslam medeniyetleri mücadelesinin bir parçası olmasıdır. Hatta denilebilir ki Oryantalizm bu çatışmanın arka planında etkili olan Batı fikir ve zihniyetini temsil etmektedir. Müslümanlar ve İslami değer hükümlerinin oluşmasında önemli rol oynayan Oryantalizmi küçümsemek mümkün değildir. Batıya karşı tavır koyan, Batılılaşma sancıları çeken, kültür emperyalizmine hedef olan İslam dünyasında – kabul etsek de etmesek de – Oryantalizmin etkileri çok olmuştur ve olmaktadır.

Şarkiyatçıların çalışmalarını yakından takip etmek, onlardan yararlanmak, hataları konusunda gerekli cevapları, tenkitleri hazırlamak ve onların menfi tesirlerini azaltacak tedbirleri almak, Müslümanlara terettüp eden önemli işlerden sayılmalıdır.¹¹⁸

Oryantalizmin çok ilgilendiği bir konu da İslam'ın ilk dönemdeki parlaması ve çok hızlı yayılmasıdır. Onlardan birçoğu bunu, yeni ve sade bir din olarak haiz olduğu dinamizme bağlarlar. Bazıları bedevi Arapların saldırganlık esprisine mal ederler. Bazıları İslam hilafetinin organizasyonuna, bazıları İslam ordularını sevk ve idare eden komutanlarına, bazıları da Müslüman orduların üstün maneviyat gücüne bağlamak isterler. Bundan anlaşılıyor ki, Batılıların hatası bu sebeplerin başına İslam'ın Allah'ın dini olma hakikatini koymamalarıdır.

¹¹⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.* s. 35. (Kemal Kahraman, *Encyclopedia of İslam* md., *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XI, 181-184.'den naklen)

¹¹⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 36.

Eserde Oryantalizmin, İslam'ın dini boyutunu göz ardı etmesi, onun en başta gelen eksiklerinden biri olduğu vurgulanmıştır.

B- Şarkiyatçıların İslam Medeniyetini Araştırma Metotları

Müsteşriklerin İslam medeniyetini incelemede uyguladıkları metot, İslam dünyasındaki gelişmeler esnasında ortaya attıkları bir takım konular, teoriler, varsayımlar ile nasıl bir tesir icra ettiği çok önemlidir. Onların çalışmalarındaki akademik görünüme rağmen genelde Şark, özelde İslam Dünyası üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Batı emperyalizminin ve Hıristiyan misyonerliğinin gizli hedefleri olduğu muhakkaktır. XIX. asırdaki metot değişikliği de bunu göstermektedir. Eskiden taassupları aşikâr iken XIX. asırdan itibaren kendilerine tarafsız ilim adamı görünümü vermeye çalışmışlardır.

Oryantalizm, çeşitli etkenlerin tesirinde olduğu için istikbalde nasıl bir yol takip edeceklerini kestirmek kolay değildir. Bununla beraber, Edward Said'in *Oryantalizm* eseri, mazideki metoduna getirdiği tahlillerle istikbaldeki yönelişlerine dair Oryantalizm hakkında tahminde bulunma imkânı vermektedir. Ancak yine de İslam medeniyetleri araştırmalarında, Oryantalizmin metodu konusu son derece karmaşık bir konudur.

Oryantalizmin metodunu anlaşılmasız kılan bir etken de onların farklı tutumlarıdır. Buna şu örnek verilmiştir: Aslen bir din adamı olan M. Watt'ın "*Muhammed'in Mekke dönemi*" ile "*Muhammed'in Medine dönemi*" kitaplarında Hz. Peygamberin siretini sosyolojik yorumu, Yahudi ırkından ve Marksist ideolojiden olan M. Rodinson'un *Muhammed (Mahomet, Paris, 1961)* adlı eserindeki yorumla bazı noktalarda uyuşmaktadır. Watt, bu yorumuyla dindaşlarından Siret-i Nebeviye'yi kıyamet fikrinin ağır basması ile izah eden dindaşlarından yahut tek ilah fikrinin veya (haşa) marazi problemlerin ağır basmasıyla izah eden D.B.Macdonald'dan çok farklıdır.

Şarkiyatçıların çoğunun İslam ve Müslümanlar hakkındaki değerlendirmeleri, İslami değerlere göre değil, kendi değer hükümlerine ve kültürlerine göredir. Tarihi seyir içinde şartlar, müsteşrikleri objektif olmaya sevk etmiş olsa da yine de çoğu, İslam aleyhinde geçmişten kalan iftira ve ithamların etkisinde kalmaya devam eden Batı toplumları geleneklerinin suyunda gitmektedirler. Şarkiyatçıların, işin gerçeğini bilen

kimseler olarak o toplumlara doğruyu bildirmek yerine o iftira ve yanlışlara göz yummaları hiçbir ahlak anlayışında yeri olmayan bir davranış olduğu belirtilmiştir.

Fakat Oryantalizme dair çağdaş eleştirel çalışmalar, büyük ölçüde Şarkiyatçıların içinde yaşadıkları fildişi kuleyi sarsmaya başlamıştır. Artık Müsteşrikler, başlarına gelen bu dehşetle bir telaş içine düşmüşlerdir. Diğer taraftan Edward Said'in ve başkalarının objektif tenkit karşısındaki olumsuz tutumlarını eleştirdiği geleneksel Şarkiyatçıların da tutumlarını değiştirdikleri görülmektedir.

C- Batının İslam Dünyasına Bakışı ve Müslümanların Oryantalistler Karşısındaki Tutumu

İslam'ın, ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra Mısır, Irak, Suriye, Filistin Kuzey Afrika derken Anadolu gibi Hıristiyanlığın yaygın olduğu yerleri fethetmesini, Hıristiyan Batı dünyası hiç hazmedemedi. Bundan dolayı Haçlı Seferleri düzenleyip eline fırsat geçtikçe XIX. ve XX. asırlarda olduğu gibi İslam dünyasını istila etmiş, maddi ve manevi yönden sömürge haline getirmeye çalışmıştır. Siyasi sömürge bittikten sonra Batılılar, yaptığı zulüm ve sömürünün tepkisini, intikamını hesaba katarak Müslümanların eline fırsat geçmesinden endişe duymaktadır. Bunu önlemek için de Oryantalistlere ihtiyaç duymaktadır. Müslümanları dinlerinde şüpheye düşürme, onları bölme, uyutma gibi politikalar, Oryantalistlerin çalışmalarını değerlendirmekle mümkün olacaktır. Müslüman- Hıristiyan diyalogu bu anlamda çok önem arz etmektedir. Batılılar, bu amaçla İslami değerlere bağlı olan, Batının esiri ve sömürgesi olmayı reddeden Müslümanları 80'li yıllarda "militan İslam", daha sonra "fundamentalist" ve son yıllarda da "terörist" diye niteleyerek onları tehlike sebebi olarak göstermeye çalışmaktadır.

Batı, İslam dünyasına bir de şu yönden bakmaktadır. Petrol gibi hayatın vazgeçilmez bir unsuru, ekseriyetle Müslüman Arapların elinde bulunmaktadır. Şu halde Arapların petrolü ellerinde bulundurmalarına imkân verilmemelidir.

İslam dünyasının bağına bir hançer gibi saplanan İsrail devleti Batının da desteğini alarak İslam dünyasında anti-Siyonist bir gerilim meydana getirmiştir. Bu nedenle Siyonistler ve onlara destek veren Batılılar bu hainliklerinden ötürü devamlı rahatsızlık içindedirler.

İslam dünyasında bir uyanış ve diriliş başlamıştır. Oryantalistler yakın zamana kadar yanılmış ve Batılı idarecilerini yanıltmışlardır. O da şudur: Müslümanlar modern bilim ve teknolojiyi öğrenir ve Batı ile ilişki kurarlarsa dinleri zayıflayacaktır. Doğrusu Müslümanlar bile böyle düşünüyorken durum öyle olmadı.

Suat Yıldırım, yukarıda ele aldığı durumları göz önünde bulundurarak şu neticelere varır: “Uyanmış, Batının sahte değerlerinin, emperyalist tutumunun, menfaatçiliğinin farkına varmış; entelektüel bir kadrosu bulunan, petrol gibi ekonomik ve stratejik bir güce sahip bir İslam dünyası, Batı tarafından elbette istenmez. Bu nedenle haçlı zihniyeti Müslümanlara fütursuzca saldırmaktadır. Menfaatçi, sadece kuvvete dayanan ve şimdi rakipsiz kalmış, ama ne olursa olsun ABD veya “abd” olmaktan öteye geçemeyecek olan bu güç, Müslümanların uyanışlarını ve servetlerini kontrolüne almak için topraklarına yerleşmek istemektedir. Bütün bu durumlarda Oryantalizm, Batılı yöneticiler için önemli bir danışma mekanizmasıdır.”¹¹⁹

Müslümanların Oryantalistler karşısındaki tutumuna gelince, onlar farklı değerlendirmelerde bulunmuşlar. Bazıları tamamen olumsuz bir tavır takınarak onların çalışmalarını peşin hükümle küçümsemiş; bazıları da tam aksine onları oldukça başarılı ve parlak bulmuştur. Fakat Yıldırım, çok geniş bir alana yayılan bu hareketin kolayca yapılan genellemelerle yaftalamayı makul bulmayarak şu değerlendirmelerde bulunur:

“Müslümanlar hak dinin mensupları olarak Şarkiyatçıları da hak esasına göre değerlendirmelidir. Oryantalistlerin gerçekleştirdikleri müspet ve ilmi çalışmaları inkâra mahal yoktur. Onlardan yararlanmaya da çalışabiliriz. Batıl ve yanlış fikirlerinin de doğrusunu öğrenip gerekli cevapları vermeliyiz. Değerlendirmelerimiz makul, sağlam ve seviyeli olursa bu hem batılıları hem de onların İslam hakkındaki değerlendirmelerinde isabetli olduklarına inanan bazı Müslümanları ikna eder. Zira gaye, hak ve hakikatin ortaya çıkmasıdır. Allah’ın hak dinine bağlı olmanın verdiği güven şuuru, bu dinin bildirdiği ölçülerdeki sağlamlık, hiçbir güç karşısında paniğe kapılıp eğilmeyecek kadar kuvvetlidir.”¹²⁰

¹¹⁹ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 54-55.

¹²⁰ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 56.

İslam dünyası genel olarak Şarkiyatçıların çalışmalarına sessiz kalmıştır. Fakat bununla beraber İslam Türk Ansiklopedisi, TDV İslam Ansiklopedisi, Medine Da'va Fakültesi Şarkiyatçılık bölümü ve Hindistan'daki Delhi İlimler Akademisi gibi kayda değer bazı müesseseler Oryantalistlerin çalışmalarına vakıf olarak onların olumlu yönlerinden yararlanmış, hatalarına ve peşin hükümlü tutumlarına karşı İslam'ı savunmuşlardır.

D- Oryantalizmin Başarılı Olup Olmadığı Meselesi

Oryantalistler, kendi ülkeleri hesabına siyasi ve kültürel yönden bazı çıkarlar sağlamada başarılı olmuşlarsa da neticede İslam'ı ve Müslümanları tanıma ve tanıtmada başarısız oldukları ifade edilmiştir. Şarkiyatçılar Batıyı ve İslam'ı bilen kimseler olarak, bu iki medeniyet arasında samimi bir diyalog kurabilselerdi, işte o zaman başarılı sayılır, insanlık onların çalışmalarından istifade edebilirdi. Bu olmadığına göre çıkış noktası ve gayesinde bir hata vardır. Çünkü onun ifa etmesi gereken en önemli misyonu İslam medeniyetini Hıristiyan -ve son dönemde seküler- Batıya tanıtmak olmalıydı. Böylece her iki medeniyetin birbirini anlamasını temin edip köprü vazifesini görmek olmalıydı. Fakat Oryantalizm, bazı münferit başarıları olmasına rağmen en önemli işlevini yapma konusunda başarısız olmuştur.

Prof. Dr. Sidneyy Griffith'in Oryantalizm ve İslam-Hıristiyan Münasebetleri konusunda yaptığı değerlendirmeler özetle şunlardır:

Amerikan Üniversitelerinde İslam'la ilgilenenlerin İlahiyat fakültelerinde değil de siyaset ya da uluslararası ilişkiler bölümünde olması yanlıştır. İslam İlahiyat Fakültelerinde olmalıdır. Akademisyenlerin dindar olmaması da onlara olan güveni azaltmaktadır.

Din ve siyaset arasında gerçek bir ayırım olabileceğini zannetmek hayal olur. Kuvvetler ayrılığı olabilir ama din ile siyaset birbirinden tam anlamıyla soyutlanamaz. Zira her ikisi de insanlarla temsil edilmektedir.

İslam, Arap dünyasından ibaret değil. İslam araştırmaları hep Arap dünyası üzerinde yapılıyor. Türkiye göz ardı ediliyor. Hâlbuki Türkiye'nin dinlerarası diyalog

tecrübesi var. İslam dünyasında batılıları anlamaya en hazırlıklı ülke Türkiye'dir. Hıristiyanların İslam dünyasına Türkiye bağlantısıyla uyum sağlaması daha kolaydır.¹²¹

E- Bazı Önemli Oryantalistler ve İddiaları

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan bu kısımda Oryantalizmin Kur'ân karşısındaki tutumu, A. Roland gibi tarafsız, ya da Geiger, Hirschfeld, Horovitz ve Goldziher gibi İslam aleyhinde olan bazı Oryantalistlerin iddiaları ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim İslam dininin esası olduğundan hem doğuda hem de batıda İslam aleyhtarlarının hedef tahtası haline geldiği belirtilmiştir. Aleyhte yazarların başında Batılıların jean Damascene dedikleri Yuhanna ed-Dimeşki (ö. 650/750) gelmektedir. O *De Haeresibus* adlı bir kitap yazmıştır. Ondan sonra *Panoplia Dogmatica* adlı eseriyle T. Euthymius Zigabenus gelir. Fakat ayrıntılı biçimde yazılmış ilk itiraz, Nicetas de Byzance'ın *Confutatio falsi libri quem scripsit Mohamades Arabs* kitabı ile gelmiştir. İslam ve Kur'ân aleyhinde en hacimli kitapları yazan ise Bizans İmparatoru jean Cantacuzene (1292-1380) olmuştur. İstanbul Müslümanlar tarafından fethedilerek Bizans ortadan kalkınca bu hücum nöbetini Hıristiyan Avrupa devralmıştır. Nicolas de Cusa (1401-1464) Papa'nın talimatıyla *Cribratio al-Chorani* adıyla bir kitap yazarak bu diziyi başlatmıştır. İslam aleyhinde yazılan Polemik eserler bundan sonra peşpeşe ortaya çıkmıştır.

İslam'ı tanıtmada dürüst ve öncü bir örnek olarak, Adrien Reland ele alınmıştır. Bu zat, İslam dinini Arapça kaynakları esas alarak incelemiştir. Böylece batıda tasvir edilen İslam'dan başka olan gerçek İslam'ı görmüştür. O, *De Religione Mohammadica* adlı kitabıyla, XIII. asırdan beri devam eden iftiraldan sonra İslam'ı ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'i tarafsız bir şekilde incelemiştir. Bu kitap, iki kısımdan oluşmuştur. Birincisi Arapça yazılmış İslam akidesine dair bir metni bazı açıklayıcı notlarla beraber Latinceye tercümesi. İkincisi İslam dinine dair 40 konuda açıklama ve yapılan yanlışların tartışılması. Kitabın asıl önemli olan bu kısımdaki 40 konu başlığından bazıları şunlardır:

Müslümanların 'her din mensubu, erdemli bir hayat sürmek şartıyla ahirette kurtuluşa erer' inancına sahip oldukları doğru mudur? Kur'ân'da Hz. Meryem'in Hz.

¹²¹ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 71-72. (*Zaman Gazetesi*, 30-31 Ocak 1 Şubat 1998 nüshalarından naklen)

Musa'nın (a.s.) kız kardeşi olduğu bildirilir mi? Muhammed, Hz. İsa'nın öldüğünü inkar eder mi? Müslümanlar, gayr-i müslimlerle yapmış oldukları antlaşmaları ihlal etmeyi mübah sayarlar mı? Kur'ân'ın müellifi, bizzat Kur'ân hakkında çelişkiye düşmüş müdür? Muhammed'in Kur'ân'da bazı yerlerde okuma bilmediğini, bazı yerlerde ise bildiğini söyleyerek kendisiyle çelişkiye düştüğü doğru mudur? Müslümanlar Peygamber olarak sadece Musa, İsa ve Muhammed'e mi inanırlar? Bunlar dışında peygamber kabul etmezler mi?

İşte Reland, İslam'ın başlangıcından XVII. asra kadar İslam hakkında yapılan hataların aşağı yukarı bir listesini ortaya çıkarmıştır. Reland'ın bu listesi 1731'de Jacob Ehrharth tarafından daha titiz ve daha bilimsel bir tarzda hazırlanmıştır. İkisine göre de, İslam'ın bu şekilde yanlış tanıtılmasının vebali, 1453'te İstanbul'un fethedilmesinden sonra 'oradan kovulan Bizanslılar'a aittir.

Avrupa'da mevcut peşin hükümlerden biri de Kur'ân-ı Kerim'in tarihi hatalar ihtiva ettiği iddiasıdır. Reland bunlar arasında Hz. Meryem ile Hz. Harun arasındaki münasebeti ayrıntılı olarak ele almıştır.

Geiger, Hirschfeld ve Horovitz de Furkan hakkında bazı iddialar ortaya atmışlardır. Onlara göre İslam, Yahudi ve Hıristiyan bir kaynaktan gelmişlerdir. İddialarını ispat etmek için ileri sürdükleri delillerden biri de Kur'ân'ın isimlerinden birinin 'Furkan' olmasıdır.

David Samuel Margoliouth (1858-1940) ise, hayatı boyunca İslam'ın amansız bir düşmanı olarak hareket etmiştir. Onun bağnazlığı kendisini Hz. Peygamber aleyhinde son derece kötü iddialar yaymaya ve risaletini inkâr etmeye sevk etmiştir. Onun ortaya attığı iddialardan bazıları şunlardır:

1- Kur'ân'daki 'Müslim' kelimesi, peygamberlik iddia eden Müseylimetü'l-Kezzab'a taraftar olan manasına gelir.

2- Muhammed, İbrahim ismini Mekke'ye ithal etmeden önce, bu ismin orada bilinmesi muhtemel değildir. Çünkü bilgili olan Ehl-i Kitap, Hz. İbrahim ile Kuzey Arabistan kabilelerinin ilişkileri olduğu konusunda görüş birliği içinde idiler.

3- Namaz seremonileri askeri eğitimle çok sıkı ilişki içinde olduğundan, ordunun kurulmasından önce namazın meşru' kılınmadığı düşünülebilir. Yani ona göre, namazda mutlaka okunması gereken Fatiha suresi, Hicretten sonra nazil olmuştur.

4- Askeri disipline kafasını takmış olan Margoliouth'a göre oruç ibadeti ile alkollü içkilerin yasak olması bir askeri eğitimidir.

5- Margoliouth, Fatiha suresini Pater Noster duasına benzetmiştir. Fatiha suresi ile Pater Noster duasını karşılaştıran müellif, aralarında zıtlık olduğunu tespit ederek iddiayı çürütmüştür.

Ignaz Goldziher (1850-1921), İslam'ın bazı kavram ve kurumları üzerinde Yahudilik etkisi aramaya meraklı olanlardandır. Onun ortaya attığı iddialardan bazıları şunlardır:

1- Muhammed'in Arap putperestliğin karşısına koyduğu tevhid inancı, özünde eski Ahit'in inancı ile örtüşmektedir.

2- Goldziher ve ondan sonra Wensinck, Hz. Peygamber'in orucu Yahudilikten aktardığını ileri sürmüşlerdir.

3- Muhammed, namazda kible olarak önce Kudüs'ü belirledi. Maksadı Yahudilerin desteğini almaktı. Zira onlar Medine'de kalabalık bir guruptu. Fakat Medine'de Yahudilerden umduğu desteği bulamayınca, kibleyi Mekke'deki Kâbe olarak değiştirdi.¹²²

Abdurrahman Bedevî'nin bu iddialara verdiği cevaplara açıklamalı bir şekilde yer verilmektedir.¹²³

Oryantalistlerin üzerinde durdukları konulardan biri de Kur'ân'da geçen 'ümmi' ve 'Ümmiyyun' kelimeleridir. Ümmi kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'deki manaları açıklandıktan sonra Oryantalistlerden Springer, Wensinck Horovitz, Frants Buhl ve Nallino'nun bu konudaki iddiaları ve Abdurrahman Bedevî'nin bu iddialara verdiği cevaplar ile bu konudaki tezine yer verilmiştir. Mesela bunlardan Frants Buhl,

¹²² Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 118-120. (Goldziher, s. 652/b'den naklen)

¹²³ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 118-121.

Peygamberimizin ümmiliği ile ilgili şu iddia'yı ortaya atar: *Ümmi* deyimi *ümme*t kelimesinden türemiş olup, Yunancadaki laikos (laik) manasının karşılığıdır. Bu sıfat, Muhammed'in okuma yazma bilmediğini ifade etmez. Şu halde Hz. Muhammed okuma yazma biliyordu ancak Tevrat ve İncilleri doğrudan doğruya okumamıştı. Aksi halde onlardan aldığı sözleri veya kıssaları birçok defa hatalı bir şekilde aktarmazdı.

F- Oryantalist İddialara Cevap Örnekleri

Şarkiyatçıların yüzeysel çalışmalarının yanı sıra bilimsel metotlara uygun gibi görünen faaliyetleri de mevcuttur. Müslümanların da en az onlar kadar dokümanter, derinlemesine tahlil edilmiş, bilimsel metotlarla çalışmalar ortaya koymaları gerekir. Onların yaptığı çalışmalar seviyesinde onlara gereken cevap verilmezse, Oryantalistlerin isabetli oldukları birçok kesim tarafından zannedilebilir.

Müellif bu bölümde Müslümanlar tarafından ele alınan ve gerekli şartları haiz olduğunu düşündüğü bazı çalışmalara yer vermiştir. Malik bin Nebi ile Kasım Küfrevi'nin birer makalesini naklettikten sonra, Oryantalistlerin er-Rahman isminin Kur'ân-ı Kerim'de kullanılışından çıkarmaya çalıştıkları önemli dini neticeleri, Şeytanın telkin ettiği ayetler (garanik) kıssası, ayetlerin ve surelerin tertibi ve İ'cazul Kur'ân konularını incelemiştir.

1- Oryantalistlerin İslam Dünyasındaki Tesirleri (Malik Bin Nebi)

Cezayirli bir düşünür olan Malik b. Nebi 1968 yılında Cezayir'de verdiği bir konferansta, Şarkiyatçıların çalışmalarını, daha önce yapılan değerlendirmelerden farklı bir eleştiriye tabi tutmuştur. O şu başlıklar altında Şarkiyatçıları eleştirmektedir: Rodinson ve İslam'ın marksist yorumu, övücü ve yerici Şarkiyatçıların tesirleri, Avrupa'nın İslam medeniyetini keşfetmesi, Müslümanların nefis muhasebesi ihtiyacı, Oryantalistlerin İslam dünyasına etkileri, Kur'ân'ın insanın önüne açtığı ilmi ufuklar, Oryantalistlerin sözleri hakkında son sözler.

Mesela Oryantalistlerin İslam dünyasına etkilerini Malik b. Nebi şöyle izah eder:

Bitmeyen ihtilaflar. Şarkiyatçılar mesela medeniyetlerin geçmiş asırlarında ilimlerin gelişmesinde Arapların rollerini küçümserler ve onların sadece Yunan mirasını nakledip tercüme ettiklerini iddia ederek sürekli ihtilaf ve mücadele halindedir.

Her menfi şeyden İslam sorumludur. Müsteşrikler özellikle de onların talebeleri bazen sömürgeci planlardan ilham alarak İslam düşmanı yıkıcı bir çalışmayı ilerencilik kisvesine büründürerek savunurlar. İslam'ın bütün medeni vasıflarını ise reddederler.

Sahta problemler ve sahta çözümler. Müsteşrikler, Batı siyasetini benimseyerek İslami düşüncenin mazisini inkâr ve istikbalini karartma amacıyla İslam âlemi içinde sahta problemler ve çözümler üretirler.

Bir asırdır devam eden bu ihtilaflar, Müslümanların, harika fikri enerjilerini, İslam düşüncesinin gelişmesine hiç katkısı olmayan kısır ve boş gayretlere harcamalarına sebep olmuştur.

2- Rodinson ve Diğer Şarkiyatçılara Cevap (Kasım Küfrevi)

Kasım Küfrevi, M. Rodinson'un Marksist bir anlayışla derleme bir *mohamet* yayınlamıştır. Bunun Türkçesi de çıkınca Kasım Küfrevi ona bir reddiye yazmıştır. Hacimli bir kitap haline gelen bu reddiyeyi biraz kısaltarak neşretmiştir. O garazkâr Oryantalistlerin tahriflerine karşı, Avrupalı insafılı ilim adamlarının mütalaalarını irad etmeyi ilmi münazara metodu olarak seçmiştir.

Küfrevi makalesinde, Oryantalistlerdeki hep o kötü niyet, Kur'ân çevirilerine toplu bir bakış, Peygamber ile kâhin arasındaki fark, Kur'ân ve şiir başlıkları altında Oryantalistlere cevap vermiştir.

3- Rahman Sıfatından Hareketle İslam'ı Hıristiyanlığa İrca' Girişimi

Kur'ân-ı Kerim'de geçen, Allah'ın isimlerinden er-Rahman sıfatının kullanılmasında bazı özellikler vardır. Bu özellikleri anlayamayan müsteşrikler, bu vasıfla ilgili, Kur'ân'ın getirdiği tanrı inancı hakkında yanlış ve asılsız manalar aramışlardır. Kimi bu kelimenin Arapça asıllı olmadığını, İbranice veya Süryaniceden alındığını iddia ederek, Allah'ı bu vasıfla nitelendiren İslam'ın Yahudi veya Hıristiyan asıllı olduğunu öne sürmüştür. H. Grimme ve Th. Nöldeke'den günümüze kadar İslami konularla uğraşan müsteşriklerin çoğu ise, bu vasfın Kur'ân vahyinin yalnız 616-619 yılları arasında kullanıldığı görüşünü benimsemiştir.

Müsteşriklerin er-Rahman ismini bahane ederek İslam aleyhine yönelttikleri iddiaların son derece tehlikeli olduğunu belirten Suat Yıldırım, konunun önemine vurgu

yapmıştır. Meseleyi ayrıntılı olarak ele alarak, gerçek yönünü ortaya koymaya çalışmıştır. Bir Hıristiyan din adamı olan müsteşrik J. Jomier'in bu konuya tahsis ettiği uzun bir makalesinde, er-Rahman ismi etrafındaki asırlık spekülasyonların semeresini devşirmeye çalıştığı için özellikle onunla tartışmıştır.

Bu konunun araştırmasında kısaca Kur'ân'da RHM maddesinin kullanılmasının yayıldığı alanı belirttikten sonra bu maddeden gelen Rahman ve Rahim vasıflarının anlamlarını bildirmiştir. Rahman lafzının Arapça olduğunu anlattıktan sonra, bu kelimenin Kur'ân'da kullanılmasını göstererek bu konuda ileri sürülen görüşleri tartışmış, J. Jomier'in iddialarına cevap vermiştir.

4- Şeytan Kur'ân'a Müdahale Edemedi

Müsteşriklerin bir iddiası da Şeytanın Kur'ân'a müdahalede bulunduğu iddiasıdır. Bunlar Hac suresinin 52. ayeti kerimesini yanlış anlayıp, şeytanın müdahalesi sonucu, peygamberlerin vahye aykırı söz ilave ettikleri manasını çıkarmışlardır. Böylece vahyin, Müslümanların inandığı kadar çok da masum olmadığı şüphesini uyandırmak istemişlerdir. Müellif, önce ayetin normal olarak ifade ettiği manayı açıklamış, ayetin manasının daha iyi anlaşılması için sibak ve siyakı ile beraber yani surenin 42-55 ayetlerini bir bütün halinde mütalaa ederek iddialara cevap vermiştir. 52. ve 53. ayetler mealen şöyledir: “Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermemiştik ki o, halkının hidayetini umarak gayret gösterdiği zaman, şeytan onun arzusuna (karşı çıkıp, onu meşgul ve meyus edecek bir düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah, derhal şeytanın attığını iptal eder, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah bilendir, hikmet sahibidir. Allah böyle yapar ki şeytanın attığını, kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaştırmışlar için bir imtihan yapsın.” (Hac, 22/ 52-53)

Ayette geçen “temenna” kelimesinin iki manası vardır: Birisi, takdir etmek, içinden kurmak; diğeri, okumak, kıraat etmek. Bu ayetin tefsiri ile ilgili birkaç vecih varsa da en uygunu şudur:

Dine davetin başlangıcında Peygambere inananlar az, küfür tarafı ise sayı ve maddi imkân bakımından daha güçlü olduğundan şeytan, haklı olanların sayıca çok olanlar olduğu telkininde bulunur, hatta “haklı olsa Allah onu üstün kılardı” diye Allah Teâlâ'nın da kendi tarafında olduğu vesvesesini verir. Bu durum, bir taraftan müşrikler,

diğer taraftan müminler hakkında bir fitne (yani imtihan) olur. Fakat neticede Allah, sabreden iman ehlini teyit ederek, peygamberlerin arzularına karşı şeytanların ortaya attıklarını giderip, Peygamberlerin tebliğatının hak ve hakikat olduğunu izhar eder. Şeytanın ye'se düşürmek üzere vesvese verdiği peygamber, ilk anda vesveseye maruz kalsa da, "ismet" vasfı vesvesesinin karşısına çıkar, yani Alah'ın verdiği "günahtan korunmuşluk" vasfı ile şeytanın vesvesesini iptal edip boşa çıkarır.¹²⁴ Müminlerin kalplerinden şeytanın şüphelerini neshedip, vahdaniyet ve risaletin hakkaniyetini bildiren ayetleri onların kalplerinde muhkem kılar. Kâfirler ve münafıklar ise, küfür ve şüpheleri içinde kalırlar.

Ayet-i kerime, bu sürecin bütün tevhid tarihinde, istisnasız olarak tekrarlandığını bildirerek Hz. Peygamberi ve müminleri teselli etmektedir.

Şeytanın müdahalesinin iddia edildiği diğer bir mesele Garanik hadisesidir. Taberi tefsirinde¹²⁵ el Kurazi'den naklettiği bir rivayete göre, Necm suresi indirilip Hz. Peygamber onu okurken "Efera'aytümü'l-Late ve'l-Uzza" ayetine geldiğinde Şeytan gönlünden geçirip de kavmine getirmek istediği şeyi onun lisanına atıverdi: *ve tilke'l-ğaraniku'l-ulâ, ve enne şefâatehüm le-turcâ. (Bunlar yüce kuğu kuşlarıdır (tanrıçalardır), ve elbette onların şefaati umulur).* Kureyşliler de bunu işitince sevindiler ve onu dinlemek üzere yaklaştılar. Surenin sonunda Hz. Peygamber secde edince onlar da secde ettiler.

Müellif, Oryantalistlerin savunduğu bu hadisenin asılsız olduğu ve bu hadisenin hem rivayet hem de dirayet yönünden tenkide maruz kaldığını izah etmiştir. Başından beri müşrikleri ve taptıkları putlarını eleştiren, hakaret üstüne hakaret yağdıran surede böyle bir sözün bulunması mantıken de siyak ve sibaka göre de mümkün değil. Kaldı ki, faraza böyle bir ihtimal bulunsa dahi, şirke son derece bağlı ve radikal olan müşriklerin bu söze kanmaları düşünülemez. Bu söz burada farz edilse bile, başına bir istifham hemzesi takdir edilerek, önceki yedi hakarete ilaveten sekizinci bir hakaret olarak

¹²⁴ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 217. (İbn Âşur, *Tefsiru't-Tahrir*, c. XVII, s. 299-300.)

¹²⁵ Taberi, *Cami'ul-Beyan*, c. XVII, s. 186-189.

düşünülür: “O dişiler (tanrıçalar), onların şefaathleri umulacak ha! Yuh olsun sizin aklınıza!”¹²⁶

Sahih hadisleri rivayet eden hiçbir kitapta böyle bir hadise bulunmamaktadır. Birçok muhakkik de bu hadiseyi reddederek uydurma olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁷

Bu bölümün ilerleyen kısımlarında, Şarkiyatçıların ayetlerin kronolojik sıralamadaki çıkmazları ve ayetlerin tertibindeki Oryantalist şüpheleri ele alınmış, daha sonra surelerin kronolojik sıralamasını gösteren tablo verilerek konu aydınlatılmış, Oryantalistlerin şüphe ve iddialarının asılsız olduğu ispat edilmiştir.

5- Kur’ân’ın İ’cazı ve Oryantalistler

İ’cazu’l-Kur’ân ilmi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra i’cazın asıl sebebi şöyle bildirilmiştir: Sözdeki i’cazın esası, lafzın manaya mutabık olması şeklinde olur. Bu da o sözün sahibinin zihnine, konu ile ilgili dilde mevcut olan bütün kelimelerin aynı anda akla gelmesine bağlı ki kastettiği manaya en uygun kelimeyi seçebilsin. Bunu tam anlamıyla yapan hiçbir edip ve şair yoktur. Zira insanların kelimelerinde lafızlar manaları, duyguları ve tasavvurları ifade etmede fakir kalırlar. Ayrıca eş anlamlı kelimelerde insan bütün manaları aynı anda zihninde toplayamaz. Kur’ân, beşerin değil Allah’ın kelamı olduğu için bu noksanlardan uzaktır ve i’caz vasfına haiz olmuştur. İ’caz Kur’ân’ın bizatihi beyanında bulunup, onun diğer kelimelerden farklı olmasındadır. İ’cazın sebebinden sonra i’caz ile ilgili ortaya atılan sarfe nazariyesi ele alınmıştır.

Lügatte menetme manasına gelen *sarf*, ıstılah olarak, “Aslında Kur’ân’a nazire yapmaya muktedir olan nüzul aşrındaki Arap ediplerinin, Allah tarafından bir müdahale ile engellenmeleri” demektir. Bu fikri ilk ortaya atan kimse hakkında farklı görüşler varsa da asıl onu geliştirip teori haline getiren Ebu İshak en-Nazzam (ö. 220/834) olmuştur. Mu’tezile arasında yayılan bu fikir, Ehl-i sünnet âlimleri tarafından şiddetle reddedilmiştir. Mutezileden bu nazariyeyi savunanlar ve reddedenlerin görüşleri belirtilmiş, Ehl-i sünnet âlimlerinin *sarfe* görüşüne yönelttikleri reddin genel çerçevesi beyan edilmiştir.

¹²⁶ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 222. (Razi, *Mefatih ‘ul-Ğayb’* den naklen) Razi, Hac, 52. ayetin tefsirini yaparken VI, 249’da bu ihtimali bildirmekle beraber isabetli bulmaz.

¹²⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 223.

Batılı Oryantalistlerin ya peşin hüküm veya ilmi yetersizlik yahut kasten anlamak istememeleri yüzünden, yanlış anladıkları konulardan biri de Kur'ân'ın i'cazı konusudur. Onların iddiasına göre i'caz kavramı, “mucizeleri bulunmayan Hz. Muhammed (s.a.s.) 'e mucize bulma ihtiyacından” doğmuştur. Bu da vahyin olağanüstü bir mahiyet, bir cevher taşımasını gerektirmiştir.¹²⁸ Oryantalistlerin bu konuda gerçeği görmemelerinin hiçbir izahı olamayacağı belirtilmiş, Hz. Peygamberin Kur'ân dışında tevatürle gelen çok sayıda mucizeleri olduğu ifade edilmiştir. Oryantalistlerin bir başka yanlışları da, sünni Müslümanların Kur'a'nın mahluk olmadığına inanmaları, i'cazını böylece izah etmeleri, böylece de Hıristiyan inancına yaklaşımları iddiasıdır.¹²⁹

G- Batı'da Yapılan Kur'ân Tercümelere

Bu bölümde öncelikle Kur'ân'ın batı dillerindeki tercümelerinin tarihçesi verilmiştir. Buna göre Kur'ân, ilk olarak nazil olduktan beş yüzyıl sonra Latinceye çevrilmiş, bu çevirinin yayınlaması ise dört yüzyılı bulmuştur. Kur'ân'ın Avrupa'da yapılan ilk çevirisi, Robert Ketton, Hermannus ve bir İspanyol rahipten oluşan bir heyet tarafından üç yıl zarfında hazırlanmıştır. Yalnız bu ilk tercüme iyi niyetli olmayıp, misyonerlik gayretiyle hazırlandığı kaydedilmiştir.

Latince yazılan ilk tercüme Pierre'in 1143'te hazırladığı tercümedir. Latince yazılmış diğer bir tercüme, 1698'de Avrupa'ya İslamiyet'i kötü bir hüviyetle tanıtmak amacıyla 40 yılda tamamlanan Maraccinin *Alcorani textus universus* adlı eseridir. İslam aleyhinde on yıl devam eden bu kötü havadan sonra 1705'ten itibaren Reland, *De Religioni Mohammedica* adlı eseri ile ve comte, *Boulainvilliers* ile bir anlayış havası yayılmaya başladığı ifade edilmiştir.

Modern Avrupa'da ilk tercüme İtalyanca olup 1547'de Andrea Arrivabene tarafından yapılmıştır. Almandada ise H. Salamon schweiggern'in *Alcoranus Mahometicus* adlı tercümesidir. Fransızca tercüme yapan bazı şahsiyetler ise şunlardır: Andre du Ryer (1580-1660), Savary (1750-1788), Albert de Biberstein Kasimirski (1808-1887), Blachere (1900-1973), Muhammed Hamidullah (D. 1908), D. Mason, Selahaddin Kechird, S. Hamza Boubakeur (D. 1912), Charles Pellat (D.1914), J. Bergue

¹²⁸ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 262 (Kasimirski, *Le Coran*, s.XXX: Blachere, Introduction, s. 169' dan naklen)

¹²⁹ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 264 (*Encyclopedie de l'Islam*, III, 1044.'den naklen)

(1910-1996) bu tercümelerin isimleri yazıldıkları tarih başlıca özellikleri kısaca açıklanmıştır.

Son olarak bazı İngilizce tercümeler verilmiştir. Bunlardan ilki A. Ross tarafından Londra'da 1648'de yayınlanan *The Alcoran of mahomet* adlı tercümedir. Kur'ân'ın İngilizce tercümesini yazan diğer bazı müellifler de şunlardır: Rodwel, Palmer (1840-1883), Mirza Hairat Dihlavi (ö.1916), Muhammed Ali (1875-1951), Marmaduke Pıckthall (1875-1936), A. Yusuf Ali (1872-1953), Richard Bell (1876-1952), j. Arberry, Mirza Bahiruddin, Muhammed Esed (1994), Mevdudi (ö. 1979), Seyid Kutub (ö. 1966). Bunların da yazdıkları tercümelerin isimleri, özellikleri, ne zaman ve ne amaçla yapıldıkları kısaca anlatılmıştır.

II- MEVCUT KAYNAKLARA GÖRE HİRİSTİYANLIK

Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık,¹³⁰ Türkçede Hıristiyanlıkla ilgili yazılan az sayıdaki kapsamlı kitaplardan biridir. Hıristiyanlıkla ilgili incelemeler, müellifin esas ihtisas alanı olmamasına rağmen, Hıristiyanlıkla ilgili detaylı bilgi ihtiva eden önemli bir eserdir. Müslümanların, Hıristiyanlığı din olarak öğrenip tanımaları gayesiyle kaleme alınmıştır. Müellifin 1974 yılında Fransa'ya giderek, orada Hıristiyanlığı tanıma ihtiyacı hissedip, o günden bu yana konuyla yakından ilgilenerek titiz çalışmalar yapması sonucu, böyle mümtaz bir eser ortaya çıkmıştır.

Hıristiyanlığı ve Yahudiliği, din olarak inceleyen ilmi çalışmaların, Müslümanlar tarafından yapılması gerektiğine dikkat çeken müellif, Türkiye gibi, İslam dünyasının birçok yerinde de böylesi çalışmaların az olmasından yakınmaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler bu mevzularla çok ilgilenmekte, bunlarla ilgili çeşitli hükümler ihtiva etmesine rağmen, Müslümanlar bu konularla ilgilenme ihtiyacını pek hissetmemişlerdir.

Kitap ilk olarak 1988 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılmıştır. Ne var ki, bu baskı teknik ve basım hataları ile dolu olduğundan müellifi memnun edememişti. Bu hatalar düzeltilerek 1996 yılında ışık yayınları tarafından ikinci kez basılmıştır. İkinci baskısında bazı ilaveler olmuştur.

¹³⁰ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Işık Yayınları, İzmir, 2005.

Yıldırım, kitap'ta Hıristiyanlık hakkında bilgi verirken mümkün olduğu nispette Hıristiyanlar tarafından yazılmış olan eserleri kaynak olarak kullanmıştır. Bununla beraber Müslüman âlimler tarafından yazılan eserlere de müracaat etmiş, Hıristiyanların dini meselelerini objektif bir bakış açısıyla ele almıştır.

Kitabın önsözünde yazar, eserin önemi hakkında şu satırlara yer vermiştir: “İslam ve Hıristiyanlık, insanlığın yaşadığı son on dört asır boyunca, dünya haritasını - doğrudan doğruya veya sonuçları ile- şekillendiren, bu iki din mensuplarının birbirlerine takındıkları tavırları oldu, denilirse mübalağa edilmiş olmaz. Öyle görünüyor ki uzun sürecek bir istikbal boyunca da dünyanın inanç, kültür, coğrafya, düşünce ve yaşayış bakımından şekillenmesini, yine bu iki topluluğun birbirine karşı sürdürecekleri tutum tayin edecektir.”

“Demek istiyoruz ki din faktörünün önemi geri planda kalmış değildir. Bilakis artmaktadır. Bundan ötürü dini incelemeler, çağdaş ve aktüel konulardan uzak sayılmazlar.”¹³¹

Dünyada mevcut dinler içinde Hz. İsa'nın Peygamberliğine, İncil'e inanan ve Hz. Meryem'in İsa'yı bakire olarak doğurduğunu kabul ederek Hıristiyanlığa yakın tek dinin İslam olduğu ifade edilir. Buna rağmen Hıristiyanların daima İslam'a karşı cephe aldığı, haçlı seferleri düzenlediği ve maddi güce kavuşunca da Müslümanların üzerine hışımla yürüyerek onları sömürdüğü bildirilmektedir.

Papalık, 1965'te II. Vatikan Konsili'nde ilk defa Müslümanlara (İslam'a değil) ilgi duymaya başlayarak onlarla diyalog kurmaya karar vermiştir. Her iki medeniyetin de mazide yaşanan olumsuzlukları unutmaları, Müslümanların, Hıristiyanları Avrupalılarla bir tutmamaları gerektiği, karşılıklı diyalog içinde insanlığın barış ve mutluluğu için çalışmaları gerektiği tarzında temennilerde bulunmuşlardır. Bu temennilerde pek de samimi olmadıkları realiteden anlaşılmaktadır. Zira bu bildirgenin üzerinde uzun zaman geçmesine rağmen, İslam coğrafyasının büyük bir kısmı, hala Batıların sebep olduğu sıkıntıları çekmeye devam etmektedir.

¹³¹ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, sunuş.

Müslümanlarla Hıristiyanlar asırlarca birlikte yaşadıkları halde, birbirlerinin dinlerini pek fazla bilmemeleri dikkate değer bir husus olduğu belirtilmiştir. Bu, büyük ölçüde bilgisizlikten kaynaklanır. Orta Çağ kilise mensuplarının Hıristiyan milletleri Müslümanlara karşı kışkırtmak için ne denli iftiralara başvurdukları bugün birçok kimse tarafından itiraf edilmektedir. Yakın tarihte ve günümüzde Batının, Oryantalistler vasıtasıyla Müslümanları tanımak istemesi de bir başka engel teşkil etmektedir. Çünkü Oryantalistler, İslam'ı gerçek durumuyla değil hep zihinlerindeki çarpık imajla sunmaya çalışmaktadır.

Eser, giriş ve dokuz bölümden oluşarak sayfa sayısı 450'yi geçmektedir. Hıristiyanlık tetkikleri hakkındaki giriş kısmından sonra Birinci bölümde, Hz. İsa (a.s.) ve tebliğatı; ikinci bölümde, Hıristiyanlığın ilk dört asırda oluşum dönemi; üçüncü bölümde, kutsal metinler; dördüncü bölümde, Hıristiyanlığın akide ve amel esasları; beşinci bölümde, Hıristiyan fırkaları; altıncı bölümde, Hıristiyanlıkta reform hareketi; yedinci bölümde, konsiller; sekizinci bölümde, papalık; dokuzuncu bölümde ise, İslam'ın zuhurundan günümüze kadar Hıristiyanlığın İslam'a bakışı konusu ele alınmıştır.

A- Hz. İsa ve Tebliğatı

Hz. İsa (a.s.) ve tebliğinin ele alındığı birinci bölümde, ilk olarak Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem, Hz. İsa'nın doğumu, Peygamberliği, mucizeleri hakkında bilgi verilmiştir. Hz. İsa'nın geldiği ortamda Yahudilerin durumu ile onların bir kolu olan Ferisilerin Hz. İsa'ya karşı takındıkları tavır ile Hz. İsa'nın onlarla nasıl mücadele ettiği anlatılmıştır. Ferisiler, sürekli Hz. İsa'yı zor durumda bırakmak için, tuzak sorular sorarlar. Bununla onu itibarsızlaştırıp halkı ve Roma yönetimini ona karşı kışkırtmak istemektedirler.

Hz. İsa'nın akıbeti konusunda açık ve kesin ifadeler kullanan Kur'ân-ı Kerim'den şu ayetler nakledilmiştir: *“Biz Allah'ın resulü Meryem oğlu Mesih İsa'yı katlettik. demeleri yüzünden, onların başlarına belalar vererek cezalandırdık, kalplerini mühürledik, halbuki onlar İsa'yı öldüremediler, asamadılar da! Öldürülen başkası idi, lâkin kendilerine ona benzer gösterildi. İsa hakkında ihtilafa düşenler de bu hususta şüphe içindedirler. Bu konuda kesin bilgileri yoktur, zanna tâbi olmaktan başka bir şeye*

dayanmazlar. Onu kesinlikle öldüremediler. Doğrusu Allah onu kendi katına yükseltti. Allah aziz ve hakîmdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir).” (Nisa, 157-158)

Bu ayetten hareketle müfessirlerin çoğu, Hz. İsa'nın ölmediğini, kıyametten önce gelip haçı kırarak, domuzu haram kılarak, adaletle hükmedeceğini bildiren Hadis-i şeriflere bakarak onun ruhu ve bedeni ile semaya yükseltildiğini kabul ederler. Az sayıdaki âlimler ise bazı ayetlerde¹³² ‘vefat’ tabirine bakarak, yaşadığını, fakat sonra vefat ettiğini ileri sürerler.

Hz. İsa'nın tebligatının özeti, Kur'ân-ı Kerim'de şu ayetlerle bildirilmektedir: “Keza ben, benden önceki Tevrat'ı tasdik etmek ve size (Mûsâ şerîatinde) haram kılınan bazı şeyleri mübah kılmak için geldim. Doğrusu ben size Rabbiniz tarafından bir mûcize getirdim. Öyleyse Allah'a karşı gelmekten sakının da bana itaat edin, Şüphe yok ki Allah hem sizin, hem de benim Rabbidir. Öyleyse, yalnız O'na ibadet edin. İşte doğru yol budur. Ne zaman ki İsâ onların inkârlarında ısrar ettiklerini hissetti, “Allah'a giden yolda bana yardım edecek kim var?” dedi. Havârilere: “Allah yolunda yardımcıları biziz. Biz Allah'a iman ettik. Ey İsâ, bizim Müslüman olup Allah'a itaat ettiğimize sen de şahid ol!” (Al-i İmran, 50-52)

Kur'ân-ı Kerim ve mevcut İncillere göre Hz. İsa'nın şunları tebliğ etmiştir: tevhide davet, İlahi hâkimiyet, hak ile batıl arasındaki mücadele, hak yolunda imtihanın gerekliliği, inkılâp hareketleri, sabır ve metanet telkini, dünyayı sevmekten uzaklaşp âhireti sevmek, çilekeşliğin gayesi, ilahi hükümlerliliğin çağrısı ve idarecilerin halka hizmet için var oldukları.

B- Hıristiyanlığın İlk Dört Asırdaki Oluşumu

Bu kısımda Hz. İsa'nın bulunduğu çevre ve Yahudilerin Babil esareti dönüşünden Hz. İsa'nın doğumuna kadar geçen dönem anlatılmaktadır. Hz. İsa tebliğe başlayarak Yahudileri yeni hak dine davet etmiştir. Muhatapları olan Filistin ahalisinden fazla kabul görmemiş, oradan Kudüs'e hicret etmiştir. Hz. İsa, Tevrat'ı benimsemekle beraber, onu kendisine mahsus ve doğru bir tarzda ifade etmiştir.

¹³² Maide, 116-118

Hız. İsa'nı göğe yükseltilmesinden sonra havarilerin bir takım faaliyetleri olmuştur. Havariler, Hız. İsa'nın tebligatını aşk ve şevkle günün şartlarında en uzak noktalara kadar yaymaya çalışmışlardır. Bununla birlikte Hız. İsa'dan sonra Hıristiyanlığın ilk üç asrı karanlıktır. Hıristiyanlığın galip geldiği dördüncü asırda ise lehinde ve aleyhinde çok şey yazılmıştır. Fakat bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır.

Dördüncü asrın sonunda en azından resmen bütün Roma İmparatorluğu topraklarında bu din hüküm sürüyordu. Bu dönemde Hız. İsa (as)'nın göğe çekilmesinden sonraki faaliyetlerinin tamamına yakını havarileri tarafından gerçekleştirildi. Hususiyile Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri bu devirde yazılmıştır.

Bu dönemde dikkat çeken bir husus da Pavlus'un¹³³ faaliyetleridir. Kilikya'nın Tarsus şehrine yerleşen bir Yahudi ailenin çocuğu olan Pavlus, Hıristiyanlık tarihinin en önemli şahsiyetidir. Heyecan dolu bir ruh, münakaşada mahir, berrak bir mantık, aksiyona dönüşen bir fikir, yenilmez bir azim gibi karakteristik sıfatlara sahip olduğu için başarılı olmuştur. Hız. İsa'yı görmeyen Pavlus, misyonuna Kudüs'te başlamadığı gibi on iki havariden bilgi ve icazet de almamış, kendini onlara tabi saymamıştır. Bizzat 'Yüce efendisinin has iradesiyle' kendisini havari tayin ettiğine inanmıştır. O, bu vasfına gölge düşüren herkesi reddetmiştir.

Helenistik cemaat vasıtasıyla Mesahi akidesini öğrenen Pavlus, havarilerden farklı düşünerek ilk cemaatin esas kabul ettiği şeylere ehemmiyet vermemiştir. Pavlus'a göre Hız. İsa, Allah'ın, bütün âleme gönderdiği resulüdür. Zamana ve mekâna sebat etmiştir, onlardan öncedir. Onda rabbani cevher olan Ruhü'l-Kudüs mevcuttur. İnsanlığın ba'si ve kurtuluşu ile alakalı, büyük ilahi takdiri tahakkuk ettirmek için çalışmaktadır.¹³⁴

Hıristiyanlıkta birçok şey icad eden Pavlus'un faaliyetlerinde önceki Helenistik cemaatlerin ve uzlaştırmacı gnostik Yahudilerin büyük payı vardır. Fakat denilebilir ki, Pavlus olmasaydı mevcut şekliyle Hıristiyanlık da olmayacaktı.

Pavlus'tan sonra Hıristiyanlık Yahudilikten ayrılarak müstakil bir din haline gelmiştir. Kilise de Sinagog'tan ayrıldıktan sonra artık Yahudiler ile Hıristiyanlar

¹³³ Pavlus, kendini sünnetsizlerin havarisi kabul etmiş ve Hıristiyanlığı putperestler arasında yaymıştır.

¹³⁴ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s. 78.

arasında açık bir husumet başlamış, Hıristiyanlık bu andan itibaren Hz. İsa'nın getirdiği ve havarilerinin benimsediği esaslardan artık çok uzaklaşmıştır.

Hıristiyanlığın ilk dört asrında kilise tesis ediliyor. Hz. İsa ve havariler zamanında bulunmayan kilise, Hıristiyanlığın Filistin'den Yunan dünyasına intikali, Hıristiyan ümidinin evrensel özlem kazanması sonucunda oraya çıkmıştır. İkinci asrın başında Hıristiyanlık akidesi de tanzim edilmiş ve Hz. İsa'nın şahsı hakkında üç farklı görüş meydana çıkmıştır. Hıristiyan inanç ve ayinlerinin karmaşık hale gelmesi, iman şartlarının oluşması, dini şeaîrin gelişmesi yine bu dönemde olmuştur.

Hıristiyanlığın doğduğu topraklarda putperest Roma İmparatorluğu hüküm sürmekteydi. Hıristiyanlık, putperestlikle uyuşmadığından ilk dönemlerde pek yayılmadı. Roma, bu dini, anarşik bir hareket olarak görüp müntesiplerini işkenceye tabi tutuyordu. Fakat dördüncü asrın sonunda putperestlik bu dine mağlup oldu. Hıristiyanlık Roma tarafından benimsenerek resmi din olarak kabul edildi ve devlet kilisesi kurulu. Neticede Kilise, Roma devletinin bir unsuru haline geldi.

C- Kutsal Metinler

Ehl-i Kitab'ın vahiy sayılan kutsal metinlerine Kitab-ı mukaddes denir. Eski Ahid ve Yeni Ahid olmak üzere ikiye ayrılır. Eski Ahid, İbranicedir ve şu üç bölümden meydana gelir: Tevrat, Nebî'n, Ketübîm.

Yeni Ahid ise 27 kitaptan meydana gelir. Bunlar üç gurupta toplanmaktadır.

Tarihi kitaplar: Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncilleri ile Luka'nın Resullerin İşleri adlı kitabını ihtiva eder.

Talimi kitaplar: Havarilere ait 21 mektuptan ibarettir. Bunlardan 14 tanesi Pavlus'a ait, 7 tanesi ise Katolik mektuptur.

Vahiy: Bu kitap Yuhanna'ya ait olup onun uyanık iken mazhar olduğu keşfiyatı ihtiva ettiğine inanılır.

İncil, Hıristiyanlığın en önemli kutsal metnidir. Haber ve müjde anlamına gelen İncil, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olmak üzere dört tanedir. Bunlardan ilk üçüne

Sinoptik İnciller denir. Çünkü bunlar şekil ve konu bakımından çok büyük benzerlikler taşımaktadır. Matta incili havari Matta tarafından yazılmıştır. Markos incili, Hıristiyan geleneğine göre havari Petrus'un talebesi, Barnaba'nın yeğeni Markos tarafından yazılmıştır. Üçüncü Sinoptik incilin yazarı olan Luka ise Antakyalı Yahudi olmayan bir ailedendir. Bu şahıs, Kültürlü bir zümreden olup doktor idi. Yuhanna incili, on iki havariden biri olan Yuhanna tarafından 90-110 yılları arasında Efes veya Antakya'da yazılmıştır. Yuhanna İncili, İsa'nın tanrılığını kabul etmeyenlere karşı diğer İncillerden farklı olarak Mesih'in lahuti tarafını anlatmak için yazılmıştır. Bu incilin yazarının, havari Yuhanna olup olmadığı konusunda bazı fikir ayrılıkları da mevcuttur. Hıristiyan araştırmalarına göre bu İncil havari Yuhanna'ya ait değildir.

İncillerin akidenin teşekkülünden sonra yazılması, sayılarının çokluğu ve ilk üç İncil'in planları, kronolojik ve coğrafi çevreleri, İncillerle ilgili ortaya çıkan belli başlı problemlerdir.

Kur'ân-ı Kerim, Tevrat ve İncil'in tahrif edildiğini bildirmektedir.¹³⁵ Nitekim bu metinlerde birtakım tutarsızlıkların bulunması da bunların asli hüviyetlerini kaybettiklerini göstermektedir.

Barnaba İncili, son asırda özellikle Müslümanlar arasında konuşulan bir İncildir. Barnaba, havari değilse de Hz. İsa'ya en yakın yardımcılarındandır. Barnaba İncili mevcut diğer İncillerden çok farklıdır. Müslümanlar onu asli İncil'e en yakın İncil olarak kabul etmektedir. Bu İncil'de Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkında bazı bilgiler mevcut olduğundan Hıristiyanlar tarafından kabul görmemiştir. Bu İncil'in diğer İncillerden başlıca farkı şunlardır: Hz. İsa Tanrı veya Tanrı'nın oğlu değil, Allah'ın İsrail oğullarına gönderdiği bir resul olduğunu ısrarla belirtir. Hz. İbrahim'in kurban etmek istediği oğlunun İshak değil İsmail olduğunu bildirir. Hz. İsa'nın haça gerilmediğini söyler. Beklenen Mesih'in, Hz. Muhammed (s.a.s.) olduğunu açıklar.

D- Hıristiyanlığın Akide ve Amel Esasları

Bu esaslar akide esasları, dini şeâir ve Hıristiyan ibadeti olarak üç kısımda incelenmiştir.

¹³⁵ Maide, 14-15, 68, Nisa, 171.

a- İtikad Esasları:

1- *Tecessüd inancı ve tenkidi*: ‘Tanrının İsa şeklinde zuhur etmesi’ demek olan bu inanç Yuhanna İncil’inin başındaki şu sözlerden çıkarılmıştır: “Kelam başlangıçta var idi ve Kelam Allah nezdinde idi. (...) ve Kelam beden olup, inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu.¹³⁶ Diğer üç İncil’de bu hususta herhangi bir ifade yoktur.

2- *Hiz. İsa’nın tanrılaştırılması*: İsa’nın Tanrılığı fikrinin tohumunu Pavlus attı. Şirk çevreleri de buna münbit bir zemin oldu. Dördüncü yüzyılın sonlarına kadar Mesih’in şahsı tartışılan konuların başında geliyordu. 325’te 2.048 din adamıyla toplanan İznik konsilinde şiddetli tartışmaların ardından İsa’nın tanrılığını kabul eden 318 delegenin oyuyla Hiz. İsa tanrılaştırılarak karara bağlandı.

3- *Teslis inancı (baba-oğul-Ruhul-kudüs)*: İznik Konsili’nde Baba Tanrı ve Oğul Tanrı varken 533yılında toplanan Konstantinopolis konsilinde ‘Kutsal ruh’ bunlara ilave edilerek üç uknumda tek tanrı formülü geliştirildi. Hıristiyanlar kendilerine göre bir zemine oturtmaya çalışarak mantıki deliller bulduklarını ifade etmektedirler. Fakat onlar ne yaptılarsa, teslisteki çürüklüğe mantıki bir izah getirmeye hiç muvaffak olamadılar. İslam âlimi İbn Teymiyye, Hıristiyanlıktaki teslis inancına bir reddiye yazmıştır.

4- *Tekfir inancı*: Tanrının, bütün insanların günahlarına kefarete olmak üzere onların affı için insan kılığına girip ızdırap çekerek ölmesidir. Bu inanç Hiz. İsa’nın çarmıha gerildiği inancına bir izah olarak geliştirilmiştir. Fakat bu inanç da *günahın şahsiliği* prensibine ve *İnsanın doğuştan günahsız olduğu* ilkesine aykırı bir durum olduğundan çok eleştirilmiştir.

5- *Ahiret hayatı*: Hıristiyanlıkta Ahiret inancı İslamî ahiret inancına benzemektedir. Onlara göre adil bir hâkim olan tanrı her iyiliği mükâfatlandırıp hiçbir kötülüğü cezasız bırakmaz. Amellerin karşılığı kısmen dünyada görülmekle beraber, nihai hesap ve karşılık ise ancak ahirette görülecektir.

b- Dini Şeair:

¹³⁶ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s. 188 (Yuhanna, 1-3, 14’ten naklen)

1-*Kilise ve dini şeair*: Mevcut İncillerde Mesih dirilip talebelerine şöyle dedi: “Baba bani gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum.” Bunu dediği zaman onlara üfördü ve: “Ruhu’l-Kudüs’ü alın. Kimlerin günahlarını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış olur ve kimlerinkini alıyorsanız alıkonulmuş olur.”¹³⁷ Kilise buradan hareketle, Hz. İsa adına iş yapma yetkisi almaktadır.

2-*Hıristiyan şeairi*: Hıristiyanlığın şiarları başlıca şunlardır: Vaftiz, Confirmation (Vaftizi pekiştirme), Communion (Kutsal sofrası), Tövbe ve itiraf, Son yağlama, Ordre (Din adamları tayin etme, ruhbanlık), Nikah

c- Hıristiyan İbadeti:

1- *Dua*: Kilisede cemaatle veya ferdi olarak ifa edilir. Onlara göre dua Mesih vasıtası ile Allah’a yaklaşma vesilesidir. İbadet dini duygu ve şuuru besler. Duaya Hz. Mesih ‘in ismiyle başlanır. İkinci şartı tam inanç ve itimat ile yapılmasıdır.

2- *Oruç*: Oruçta gaye tefekkür, tövbe ve manen toparlanmadır. Kırk gün olarak tutulur. Oruç esnasında normal yiyeceğin üçte biri yenir. Balık dışında et yenilmez. Orucun mecburi günleri birinci gün ile “kutsal cuma” yani son gündür.

3- *Dini bayramlar ve kutlu günler*: Senenin en önemli günü *Paskalya*’dır. Paskalya, ilkbahar ekinoksundan (21 Mart) sonraki ilk pazar günü kutlanmaktadır. Paskalya dışındaki bayramlar şunlardır: Ascension (Hz. İsa’nın göğe çıkmasının kutlanması), Pentikost (Paskalya’dan 50 gün sonra kutlanır), Noel (Hz. İsa’nın tanrısal varlığının dünyaya gelişi, 25 Aralıkta kutlanır.), 6 Ocak (Hz. İsa’nın dünyada mucizelerle tezahürü), Annonciation (25 Mart’ta Cebrail’in Meryem’e Hz. İsa’yı müjdelemesi), Assomption (15 Ağustos’ta Meryem’in bedeninin İsa tarafından göğe çıkarıldığı gün).

4- *Tevrat ahkâmı ve Hıristiyanlık*: Hıristiyanlık genel olarak Eski Ahid kitaplarındaki hükümleri kabul eder. Onlardan sadece Hz. İsa’nın muhalefet ettiği hükümleri hariç tutar. Bu durum bir müddet devam ettikten sonra din adamları, içki ve domuz eti gibi Tevrat’ta haram olan bazı hükümleri kaldırarak helal kıldılar.

¹³⁷ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s. 221 (Yuhanna, 20, 21-23’ten naklen)

Daha sonra Hıristiyanlık ahkâmının çoğu değişikliğe uğramıştır. Çünkü Hıristiyanlar, dini hükümlerden çok teslis dalaletine önem vermişlerdir.

E- Hıristiyanlık Fırkaları

Hak üzere olduklarına inanan Hıristiyanlar, diğer din ve mezheplere karşı çok katıdırlar. Onlara göre, “Bütün müşrikler, Yahudiler ve bid’atçılar ebedi cehennemliktirler. Katolik Kilisesi dışında kurtuluş yoktur.”¹³⁸ Hıristiyanlık tarihi, dini çatışmalarla doludur. Yüzlerce fırkasından şunlara yer verilmiştir.

Eski Şark Kiliseleri: Monofizitler ve Nasturiler olmak üzere iki kısma ayrılır. Monofizitlerin de şu fırkaları vardır: Suriye Kiliseleri, Kıptiler, Habeşiler, Ermeniler.

Rum Ortodoks Kilisesi: Batı Katolikliğinden 1054 yılında ayrılmıştır. İstanbul, İskenderiye, Antakya, Kudüs Patrikleri ile Rus, Yugoslavya, Bulgar, Romen, Çekoslovakya, Polonya, Arnavutluk, Yunan, Kıbrıs ve gürcü Mahalli Kiliselerini kapsar. Mahalli kiliseler piskoposlarını kendileri tayin eder.

Roma Katolik Kilisesi: Kendilerini Havari Petrus’un vekili gören Papalar, Katolikliği Hıristiyanlığın esas geçerli unsuru sayarlar. Ruhani liderleri Papadır. Onlara göre Papa, Hıristiyanlığın temsilcisi ve Hz. İsa’nın vekilidir. Papa, Hıristiyanları, kendi idaresi altında birleşmeye çalışır.

Protestanlar: Tanrı ile insanlar arasına giren Kilise otoritelerini, adamlarını reddetmişlerdir. Gurupları sayılamayacak kadar çoktur. En meşhurları, Alman ve İsviçreli reformcular olup, Azizlere ve suretlere tazim etmeyi, papaza günah itirafı gibi birçok konuda Katolik Kilisesine karşı çıkmışlardır. Protestan Kiliseler içinde Katolikliğe en yakın olan Anglikanizm’dir.

Millenariste (adventistes) guruplar: Bu guruplar Hz. İsa’nın dönüşünü bekleyenlerdir. Bu fırkalarda Yahudi unsurlarının hâkimiyeti görülür. Yahova Şahitleri bunlardan biridir.

¹³⁸ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s. 253. (H. De Glasenapp, *Les cinq grandes religions*, s. 375’ten naklen)

Mormonlar: Kuzey Amerika’da ortaya çıkıp ilgi uyandıran firkalardan biridir. Kurucusu Joseph Smith (1805-1844)’dir. 1830 yıllarında vahiy eseri olduğunu iddia ettiği bir kitap yayınladı. Bu fırka, ‘Ahir Zaman Azizleri’ adını aldı. Ve çok hararetli taraftarları oldu. Mormonlara göre kendileri dışında gerçek Hıristiyan yoktur. Öteki Hıristiyanları müşrik sayarlar.

F- Hıristiyanlıkta Reform Hareketleri

Papalık, bin seneden fazla Batı Avrupalılar üzerinde tam bir hâkimiyet sürdürdü. 1202’de ölen Joachim de Flore’dan itibaren müthiş bir müsamahasızlıkla mukabele görmesine rağmen, Kiliseye karşı bazı itirazlar birbirini takip etti. Bilgi ufuklarının genişlemesi ile Kiliseden memnun olmayanlar arttı. Halk sınıfları ekseriya zengin ve çalışmayan din adamları sınıfını zaten kıskanmaya başlamıştı. Ayrıca XIV. ve XV. asırda papalar, 1305-1379 tarihleri arasında Fransa’da çirkin “Avignon esaretine” maruz kalmıştır. 1378-1417 arasında da “büyük tefrika” skandalı ortaya çıkmıştı. Fitnenin dinmesi için bir asır geçti. Bu arada Rönesans dini yenilenmeyi gerçekleştirecek unsurları da getirdi.

Reformun başlıca sebepleri şöyle sıralanmıştır: 1-Papalığın mutlak hâkimiyeti: bütün Hıristiyanlar Kilisenin kararlarını kabule mecbur idi. Kilise dilediğini bağışlar dilediği kimseyi de aften mahrum bırakır. 2-Vergiler: Papalık teşkilatının masrafları için Kilise idaresinin zaman zaman halktan vergi toplaması, 3- Bid’at: din adamı olmayan birinin Kitab-ı Mukkadesi anlamaya çalışması, İlim adamının tabii ilimlerle ilgili görüş beyan etmesi bid’at sayılır. 4- Endüljans: Hıristiyanların affa nail olmak için Kiliseye ödedikleri gelir. 5- Rönesans: İslam’ın Avrupa’ya tesir etmesi sonucu Avrupa’da bilimin gelişmesi.

Reformcuların en önemlisi Martin Luther’dır (1483- 1546). Ondan önce de reform teşebbüsleri olmuş fakat bunlar şiddetle cezalandırılmıştır. Wittenberg Üniversitesinde Profesör olan M. Luther, Protestanlığın kurucusu sayılır.

Reform hareketleri, Papalığın zihniyetini değiştirmede. Fakat bu reformlar birçok ülkeye yayılıp devam ettiğinden inceleyenlerin çoğuna göre başarılı sayılmıştır.

Reformları, Hıristiyanlığın değil de Kilisenin ıslahı olarak görenler, Papalığı, batıl fikir ve inançlarını ortadan kaldırmadığı gerekçesiyle başarısız bulmuştur.

G- Konsiller

Akide, ibadet ve kilise nizamını düzenlemek için Piskoposların teşkil ettiği şuraya “konsil” denir. Hıristiyanlık tarihinde ilk Konsil 105 yılında Kudüs’te toplanıp Yahudi olmayanların sünnet olma meselesini görüştü ve onların sünnet olması gerekmediği hükmünü kararlaştırdı. Konsiller dünya çapında ve mahalli olmak üzere iki nevidir. İlk konsiller papa tarafından değil imparator tarafından teşkil edilmiştir. Onların tek tek incelenmesi imparatorların konsillerde oynadıkları rolün önemini göstermektedir.¹³⁹ Belli başlı Konsiller şunlardır:

1- İznik Konsili (325): Arius’un karşısında olanların zaferini temin etti. Bu konsilde Baba ile oğlun aynı cevherden olduğu kabul edildi. Paskalya bayramının zamanı tespit edildi. Hz. İsa’nın Tanrılığı ve tekfir inancı ile Yeni Ahid kitaplarının tespiti ve onların dışında kalanların imha etmesi bu konsilde kararlaştırılmıştır

2- İstanbul 1. Konsili (381): İznik konsili kararları pekiştirilmiş olup, ayrıca Ruhü’l-Kudüs’ün de Baba ile Oğul gibi Tanrı olduğu kararlaştırıldı.

3-Efes konsili (431): Hz. İsa’nın tabiatı tartışılmış, neticede O’nda İki tabiatın ontolojik birliği ve “Theotokos” akidesi benimsendi.

4- Kadıköy Konsili (451)

5- İstanbul 2. Konsili (553)

6- İstanbul 3. Konsili (680-681)

7- İznik 2.konsili (787)

8- İstanbul 4. Konsili (869-870): Bütün Hıristiyanların temsil edildiği ekümenik konsillerin sonuncusu olmuştur.

¹³⁹ Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, s. 285. (Rene Metz, *Historie des consiles*, s. 13’ten naklen)

9- Trente konsili (1545-1563): Bu konsil, Katolik din esaslarının hemen hemen hepsini gözden geçirmiş olması itibarı ile oldukça önemlidir.

10- Vatikan I. konsili (1869-1870)

11- Vatikan 2. konsili (1962-1965): Hıristiyanlığın zahiri ihtişamı yönüyle bu en büyük konsilin akdedilmesi Papa Jean XXIII. tarafından 25 Ocak 1959 da ilan edildi. Takriben bir buçuk yıllık ilk hazırlıkları sürdü.

Konsillerin gayeleri şunlardır: Katolik inancını geliştirip kuvvetlendirmek, dini yaşayışlarında yeni bir moral vermek, dini müesseselerini modern çağın ihtiyaç ve metotlarına uyarlamak ve ayrılan Hıristiyanları birliğe çağırarak.

Konsiller başlangıçta dini müdafaa vesilesi idiler. Sonra makam ve nüfuz heveslisi bazı din adamlarını doyuran imparatorların maksatlarına alet haline geldiler. Böylece de muhtelif ülkelerdeki Hıristiyanlar arasında ayrılık sebebi oldular.

H- Papalık

a- Roma Katolik Kilisesi (papalık): Mutlakiyet idareleri içinde, hem mutlak hem de seçimle işbaşına gelen tek idare şeklidir. Papalıkta şu birim ve unsurlar vardır:

1- Papanın seçilmesi: Ölen papanın yerine oradaki kardinaller tarafından seçilir.

2- Kardinaller: “esas” manasına gelir. Papa tarafından tayin edilirler. Kardinaller, Papalık divanını, yani Vatikan istişare meclisini teşkil ederler.

3- Papalık idaresi: Evrensel bir idaredir. Hiç bir siyasi güce bağlı değildir. Hiç vergi ödemez. Hiçbir şeyden yardım almaz.

4- Papa valilikleri

5- Yüksek kurul: Kilisenin adli ve idari teşkilatıdır. Her bir meclisin müşavir ve raportörleri vardır.

6- Mahkemeler: Rote, en meşhur Kilise mahkemesidir. Signature, Hıristiyanların diyanet hayatlarına dair işlerde fetva verirler.

7- Taşra teşkilatı: Katolik ülkeler, dini eyaletlere bölünürler. Her eyaletin başında bir piskopos bulunur. Piskoposlar Papadan sonra Kilisenin en mühim şahsiyetidir. Papa tarafından seçilir.

8- Rahipler: Toplum içinde yaşayan din adamlarından başka bir de manastır hayatı yaşayan rahipler vardır. Bunlar ayrıca, “itaat, iffet (bekârlık) ve fakr” içinde toplu hayat yaşayan keşişlerdir.

b- Fikri ve dini hayat karşısında Papalık: Papalık, Modernizmi her türlü bid’atın sentezi olarak algılamaktadır. Katolik olanla olmayan arasında evlenmeyi, doğumu önleme tedbirlerini, kürtaşı, sun’i tohumlamayı reddetmiş, fakat fazla başarı sağlayamamıştır. Papalık Batıdaki kaybını Asya ve Afrika’da yayılma gayreti ile telafi etmeye çalışır. Protestanlar Katolik Kilisesini tanımayarak ayrı düşen kardeş gibi olmuşlardır. Hıristiyanlığın en büyük temsilcisi Papalık, başlangıçta iltifat etmediği “Birleşik Hıristiyanlık” hareketini destekleyerek Hıristiyanların birliğini sağlamak için gayret göstermektedir.

c- Siyasi ve sosyal hayat karşısında papalık: Papalık 18. Asrın sonlarından itibaren görülen ve Hıristiyanlık prensiplerinden gittikçe uzaklaşan cemiyet anlayışına karşı başından beri tepki göstermiştir. 19. Asrın Avrupa’sındaki ekonomik ve sosyal gelişmeler de kiliseye bir takım problemler çıkardı.

İ- İslam’ın Zuhurundan Günümüze Kadar Hıristiyanlığın İslamiyet’e Bakışı

İslamiyet’le Hıristiyanlık ilk resmi temaslarını hicri 9. Senede Medine döneminde Efendimiz’le Necran Hıristiyanlarıyla olmuştur. Bu temas neticesinde lanetleşme ayeti olarak bilinen ayet nazil olmuş, fakat Hıristiyanlar bu işe yanaşmamışlardır. Cizye-haraç karşılığı anlaşma olmuştur.

İslamiyet’in zuhurundan sonra Hıristiyanlık devlet teşekkülü halinde olduğu için hep küçümsemiştir. Araştırmaya ve ilgilenmeye değer bile görmemiştir. Ta ki yoğunluk olarak Hıristiyanların çoğunlukta oldukları yerlerin ellerinden çıkmaya başlamasıyla

dikkate değer bulmuşlardır. Bizans Sâsâni sınırları, Kuzey Afrika'nın tamamen Hıristiyanlıktan arındırılması ve Müslümanların Endülüs'e geçmeleri ve oradan Avrupa içlerine kadar ilerlemesi Hıristiyanları dar bir alana sıkıştırdı.

Bu ilk şok dönemler geçtikten sonra derlenip toparlanma ve karşı saldırıya geçme, ta haçlı seferlerine kadar gecikmiştir. Bu kez ki temaslar artık savaşla olmuştur. Bu süreçte olup bitenler, tarih kitaplarında mevcut olup herkesçe bilinmektedir.

Osmanlı sahnede olduğu dönemlerde de durağanlığını ve statikliğini devam ettirmiştir. 1500'lü yıllardan sonra misyonerlik atağa geçmiş ve yeni ufuklar arayışına girmiştir. Uzak Doğu, Afrika'nın değişik yerleri ve Amerika kıtası ilgi sahasına girmiştir. Bu dönemde reform hareketleri Rönesans ve Müslüman âleminin geriye gitmesi kısmen Hıristiyanlığın lehine gelişmelere sebep olmuştur. Artık diyalog çağrıları başlamıştır. Diyalogun amacı Müslümanları kendine çekmektir. En azından onlara ulaşma yollarını araştırmak olmuştur. Bu konu ile alakalı çok ciddi araştırmalar yapılmış, bu sahada pek çok kitap yazılmıştır. Bu meyanda 1962-1965 Konsili önem arz etmektedir. Bir sürü yanlış sözler ve yaklaşımlar olmakla birlikte diyalog adına önemli bir adım sayılabilir.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim Allah tarafından Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygambere vahyedilmiştir. Kur'ân, Allah kelamı olması hasebiyle en yüce kelam, bu kelamı konu alan “Tefsir” ilmi en yüce ilimdir. Bu ilimle iştiğal eden âlim en yüce hizmet ve vazifeyi görmektedir. İnsana dünya ve ahiret mutluluğu sağlamayı amaçlayan Kur'ân bütün ilimlerin menbaı hükmündedir. Dolayısıyla Kur'ân, kendisiyle meşgul olup öğrenen, onu anlamaya çalışıp gayret eden, ona ittiba edip onunla amel eden kimseye hem dünyada hem de ukbada huzur ve saadet bahşederek onu aziz ve bahtiyar kılar.

Ömrünü Kur'ân hizmetine veren, onunla amel ederek onun çizdiği istikamette ilerleyen Suat Yıldırım, en aziz ve saadetli vazifeyle meşgul olarak Kur'ân'a hizmet etmektedir. Bu hizmet bağlamında Kur'ân'la ilgili telif ettiği birçok eseri ile bilgi ve birikimini insanların istifadesine sunmuştur. İlim ve muhakeme gücü yüksek, İslami şuura sahip, Allah yolunda gönüllü olarak hizmet etmeyi kendisine vazife bilmiş, âlim bir şahsiyet olarak tanıdığımız Suat Yıldırım, bu gayretli çalışmalarıyla takdir görmüş ve haklı bir üne kavuşmuştur.

Bu çalışmamızda Suat Yıldırım'ın, Tefsirle ilgili çalışmalarını ele aldık. Öncelikle Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın ne kadarını, hangi ayetlerini ve nasıl tefsir ettiğini ortaya koyan *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri* kitabını ele aldık. Bu kitaptaki önemli tespitlerden biri şudur: Hz. Peygamber, bazılarının iddia ettiği gibi ne Kur'ân'ın tamamını ne de diğer bir kısmının ileri sürdüğü gibi sayılı birkaç ayetini tefsir etmiştir. Bu iki iddianın ortasını isabetli bulmaktadır. Kitapta Hz. Peygamberin, herhangi bir vesile ile Kur'ân'ı tefsir ettiğine dair örnekler hem Arapça metniyle hem de tercümesiyle beraber verilmiştir.

Kur'ân ilimlerini ana hatları ile inceleyen, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş* kitabında önemli tespitler vardır. Bunlardan birisi, vahyin mahiyeti ile ilgili şu tespittir: Ulûhiyyetin insanlarla irtibatının en makul tarzı Kur'ân'ın bildirdiği vahiy tarzıdır.¹⁴⁰ Hıristiyanların ‘Allah’ın, kendisini, oğlu İsa suretinde insanlar içinde izhar etmesi’ şeklindeki vahiy anlayışını Allah’ın vahdaniyetine aykırı bularak şirk saymıştır. Bir diğer tespiti de Kur'ân kıssaları hakkındadır. Suat Yıldırım'a göre kıssalarda asıl

¹⁴⁰ Şura, 42/51.

kahraman şahıslar değil inanç ve ahlakla ilgili tarihi kanunlardır. Örneğin Hz. İbrahim kıssasında tevhit ve şirk tarihi realiteleridir. Keza Yusuf kıssasında, Yusuf'taki iffet ve emanet ile kadındaki şehvet ve hıyanettir.

Ulûhiyyet kavramının Kur'ân'da taşıdığı manaların açıklandığı *Kur'ân'da Ulûhiyyet* kitabında, Müellif, esma'yı- hüsna olarak bilinen isimlerin aslında ulûhiyyet in isimleri değil belki vasıfları olduğunu saptamıştır. Şirkin bütün tezahürlerinin detaylı olarak ele alındığı eserde, Kur'ân'ın, Allah dışındaki tapılanlara bir varlık tanımadığı ancak şirke tapanların varlığını kabul ettiği bildirilmektedir.

Suat Yıldırım'ın en önemli çalışmalarından biri olan Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme özelliğinin yanı sıra geniş açıklamaları ve ayet sonlarında Kitab-ı Mukaddesle paralellik varsa bunlara işaret emesi gibi birçok hususiyeti bulunmaktadır. Geniş bir kitle için hazırlanan meal, sade ve akıcı üslubuyla da öne çıkmaktadır.

Suat Yıldırım, Fransa'da kalarak burada Fransızca'yı öğrenmiş, böylece batı kültür ve medeniyeti hakkında doğrudan bilgi sahibi olma imkanına sahip olmuştur. Batılıların şahsında Oryantalistlerin İslam'a bakışını, İslam araştırmalarına dair düşüncelerini ve önyargılarını *Oryantalistlerin Yanılgıları* ismiyle ele aldığı kitapta bilimsel olarak eleştirmektedir. Oryantalistlerin ciddi çalışmalar ortaya koyduklarına, Batılıları özellikle yönetici ve aydınları yanlış bilgilendirip yönlendirdiklerine dikkat çekilmiştir. Müslümanların en az onlar kadar gayret sarf ederek onlara cevap vermeleri gerektiğini, İslam'ı doğru ve objektif bir tarzda takdim etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Fransa'ya giderek Hıristiyanlığı tanıma ihtiyacı hisseden Suat Yıldırım, Hıristiyanlıkla yakından ilgilenmesi sonucu, Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'e göre Hıristiyanlığın ele alındığı *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık* adlı kitabı kaleme almıştır. Kitabın amacı Müslümanların Hıristiyanlığı din olarak öğrenip tanımlarıdır. Müellif, bu eserde daha çok Hıristiyanlar tarafından yazılan kaynakları esas alarak objektif bir çalışma ortaya koymuştur. Ancak bununla beraber Müslümanlar tarafından kaleme alınan eserlere de müracaat etmeyi ihmal etmemiştir.

Suat Yıldırım'ın bu önemli eserlerini imkân nisbetinde inceleyip değerlendirmeye çalıştık. Bununla beraber çok uzatmamak için sadece isimlerini verdiğimiz şu eserleri de mevcuttur: *Le Coran Avec La Traduction Française* (Aziz Bener ve Cengiz Aydın ile birlikte Fransızcadan çevirme, 623 sayfa), *Tefsire Giriş* (2004 yılına kadar İlahiyat Fakültesi bünyesinde olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenliği bölümündeki Tefsir dersi için hazırlanmış muhtasar bir kitaptır. 77 sayfadan ibarettir.) *Bilimsel Tefsirin Temellendirilmesi* (bilimsel tefsir tezahürünü dini yönden temellendirmeye çalışmakta, Kur'ân ayetlerini bilimsel keşiflerle irtibatlandırmanın hangi ölçüler dâhilinde makbul olabileceğini veciz bir tarzda ele alan 30 sayfalık bir kitapçıktır. Aslı Arapçadır.) *Hadıru'l-İslam ve Madihi fi Turkiya* (Aslı Arapçadır. 50 sayfadan oluşmaktadır.), *Kur'ân-ı Kerim Tarihi* (Merhum Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın, 1977-78 öğretim yılında Erzurum A.Ü. İslami İlimler Fakültesinde Kur'ân-ı Kerim Tarihine dair verdiği Arapça konferansların tercümesi). Bir de son olarak Nil Yayınları tarafından Ekim 2010 tarihinde yayınlanan "*Fethullah Gülen'in Kur'ân-ı Hakîm'e Yaklaşımı*" ismiyle bir kitabı daha çıktı. Bu çalışma Fethullah Gülen'in Fikirlerinin çıkış noktası olan Kur'ân'a bakışını en karakteristik ve yoğun olarak gösteren konular üzerine odaklanmaktadır. Bu konular Fethullah Gülen'in, çağımızın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak öncelik verdiği hususlardır.¹⁴¹

¹⁴¹ Yıldırım, Suat, *Fethullah Gülen'in Kur'an-ı Hakîm'e Yaklaşımı*, s. 9

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulgaki, Muhammed Fuat, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, Beyrut, 2003.
- Tafsîlu Âyâti'l-Kur'âni'l-Hakim, Beyrut, 2004.
- Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esrarut'-Te'vil*, Beyrut, 2005
- Buhari, Muhammed b. İsmail *Camiu's-Sahih*, Beyrut, 1998
- Bulaç, Ali, *Kur'an'ın İncilleştirilmesi*, Zaman Gazetesi, 22 Şubat 2006, Çarşamba nüshası.
- Bûtî, M. Said Ramazan, *Min Revai'i'l-Kur'an*, Dimaşk 1970.
- Cebeci, Lütfullah, *Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın "Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli"*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Kur'an Mealleri Sempozyumu (Eleştiriler ve Öneriler), 24-26 nisan 2003, İzmir'de sunulan bildiri.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara, 2007
-, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, Ankara, 1968.
- Cündioğlu, Düccane, *"Açıklamalı Meal" hakkında zaruri açıklama (I, II, III, IV)Yeni Şafak Gazetesi*, 21,22, 28, 29 Aralık 2002 nüshaları.
- Çelik, Muhammed, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: 9, sayı:2 Diyarbakır 2007.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İstanbul, 2009
- Dihlevî, Şah Veliyullah, *Fevzü'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsir*, (Trc. Selman ed-Nedevî) Kahire 1984.
- Draz, Muhammed Abdullah, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, (trc. Suat Yıldırım), Ankara, Akçağ Yayınları (1985), 370 s., İst., Yeni A kademi Yay.4. bas., 2006, 334s.
- Ebu Davut, es-Sicistani, *Kitabu's-Sünne*, Kahire, 1983.
- Ebu Zehrâ, Muhammed, *el-Mû'cizetu'l-Kübrâ*, Dimeşk 1983.

- Gazzali, Ebu Hamid, Muhammed, *İhya-u Ulumi'd-Din*, Kahire, 1984.
- İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, Medine el-Münevvere, 1388/1968
- İbn Kesir, İsmail, *Tefsiru'l Kur'âni'l Azim*, Kahire, 1990
- İbn Teymiye, Takiyuddin, Ahmet, *Mukaddime fi Usuli't-Tefsir*, Dimeşk, 1936.
- Kahraman Kemal, Encyclopedia of İslam md., Diyanet İslam Ansiklopedisi,
- Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, İstanbul, 1981.
-, *Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, İstanbul, 2005.
- Mâlik bin Nebi, *Kur'ân-ı Kerim Mucizesi*, (Trc. Ergun Göze) Ankara, 1991.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Sözler*, Envâr Neşriyat, İstanbul, 2003.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Düşün yayıncılık, İstanbul, 2011
- Razi, Fahrudin, *Mefâtihu'l- Gayb adlı Tefsirinin tercümesi*, (Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve C. Sadık Doğru), Ankara, İstanbul, Huzur Yay. 2003.
- Rıza, Muhammed, Reşid, *Tefsiru'l-Menâr*, Beyrut, 1997.
- Subhî Sâlih, *el-Mebâhis fi ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1995.
- Suyutî, Celalüddin, Abdurrahman b. eb-i Bekir, *el-İtkan fi Ulumi'l Kur'ân*, Beyrut, 2007.
-, *ed-Dürü'l-Mensur fi't-Tefsir-i bi'l-Me'sür*, Kahire, 1976.
- Şâtıbî, Ebu İshak, *el-Muvafakât Fi Usuli's Şeria*, Kahire, 1970.
- Taberî, İbn Cerir, *Camiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l Kur'ân*, Kahire, 1990
- Yazır, Muhammed Hamdî, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 2010.
- Yıldırım, Suat, *Âyetlerin Kronolojik Sıralanması*, *Yeni ümit Dergisi*, Nisan 1996, sy.
- 32
-, *Fâtiha ve En'âm Sûreleri'nin Tefsiri*, İstanbul, Çevik Matbaacılık, 1989.

-, *Fethullah Gülen'in Kur'an-ı Hakîm'e Yaklaşımı*, İzmir 2010.
- *Hadisleri Kur'an'la Karşılaştırma Meselesinin Kaynakları*, A.Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1978
-, *Kitâb-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim* (Prof. Dr. M. Bucaille'nin Fransızca eserinin tercümesi) İzmir, Türkiye Öğretmenler Vakfı Yayınları (1981),
-, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1987 ve 1998
-, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, İst, Define Yay., 2008
-, *Kur'an-ı Kerîm'de Kıssalar*, EAÜİF dergisi, 1979, sy. 3, s. 37-63
-, *Kur'an- ı Kerîm ve Fennî Keşifler*, Ankara, DİB yayınları, 1990.
-, *Kur'an-ı Kerîm ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2005.
-, *Kur'an- ı Kerîm Tarihi Ders Notları* (Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın arapça seri konferanslarının Türkçeye tercümesi) EAÜİF, 1978,
-, *Kur'an-ı Kerim'in Mahiyeti*, Yeni Ümit Dergisi, Ekim-2003, sy.62
-, *Kur'an-ı Kerim'in Üslubu*, Yeni Ümit Dergisi, Mart-2004, sy.64
-, *Le Coran Avec La Traduction Française* (Fransızca Kur'an-ı Kerîm Meali, Cengiz Aydın ve Prof.Dr. Aziz Bener ile birlikte), İlmî Neşriyat, İstanbul 1998.
-, *Meallerimizle Biz Bize- 1-2*, Yeni Ümit Dergisi, Ekim, 1997, Sy. 38-39
-, *Mealim Hakkında Hezeyanlar*, Yeni Ümit Dergisi, Ocak-2006, sy.71.
-, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Işık Yayınları, İzmir, 2005.
-, *Misyonerlerin Türkiye'yi Değerlendirmeleri*, Yeni Ümit Dergisi, 1988 Ekim, sy. 2, s. 6-8
-, *Muâsır Hıristiyanlığın İslâma Bakışı* (1,2,3), Yeni Ümit Dergisi, 1989 Nisan, Temmuz, ve Ekim sayıları sy. 4, 5, 6,

-, *Müteşabih Âyetler Hakkında Önemli Bir Hatırlatma*, Yeni Ümit, 1998
Temmuz, sy. 41
-, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006
-, *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*, I-II, Yeni Akademi Yay, İstanbul, 2006.
- *Yazır ile Nursî'nin Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkıları*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Mufessirûn*, Beyrut, 2004.
- Zerkanî, *Menâhilu'l İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Kahire, 1943.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Kâhire, 1957.